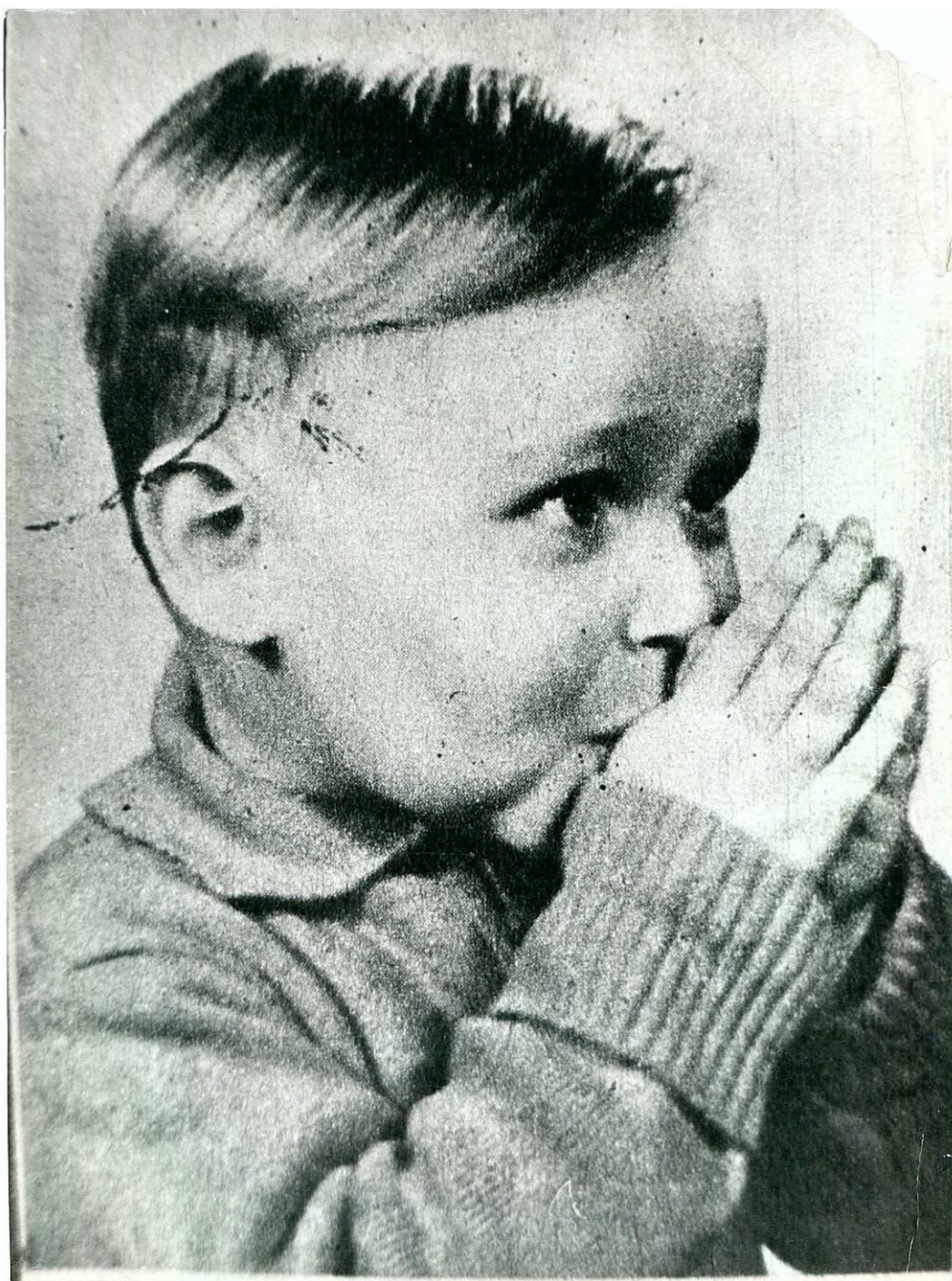

Koppány Zsolt

VOLT EGYSZER EGY KOCSIS ZOLTÁN

– *hosszú évtized egy géniusz közelében*

***Tényleg a barátom voltál,
zseniális Kocsis Zoltán!?***

A művész gyermekkori fotója

Koppány Zsolt

VOLT EGYSZER EGY KOCSIS ZOLTÁN

– hosszú évtized egy géniusz közelében

(esszénovella-füzér)

Ez a könyv ajándék: a balettművész-koreográfus *Hegyesi Arankáé*

TARTALOM

ELŐSZÓ HELYETT	7
2016. NOVEMBER 7.	10
1981.....	13
A MUZSIKA ÖRVÉNYÉBEN.....	13
„TELEFONOK A SEMMIBE”	19
1983.....	22
A NAGY BESZÉLGETÉSEK KORA.....	22
BELOHORSZKY PALI.....	23
„EMLÉKEK, BARÁTOK, BESZÉLGETÉSEK” – PILINSZKY JÁNOS (részlet).....	26
KONCERT A SZABADBAN.....	35
SZÜLETÉSNAP	37
A MOZGÓ VILÁG-ÜGY	39
LAKÁSAVATÓ.....	42
1984.....	44
A NAGY ZABÁLÁS(OK).....	44
1985.....	58
AZ ÚJ ZENEI STÚDIÓ A RÁDIÓBAN.....	58
TELEVÍZIÓ MŰSOR A 8-AS TANTEREMBEN	59
A SZÉP LÁNY ÚJRA FÖLBUKKAN	60
HALÁLOS NYÁRELŐ	64
ESTI MESE.....	65
SE CAPA, SE KERTÉSZ	66
SZILVESZTER A NEGYEDIKEN	72
1981-1987.....	78
MINDENNAPI KÁVÉZÁSAINK	78
1987.....	89
MÁRK MEGSZÜLETÉSE	89
1988.....	92
„FALUDY ÉS KOCSIS”	92
1991.....	99
A STÁDIUM PESTERZSÉBETEN	99
„NOMEN EST OMEN”	99
2006.....	113
PILINSZKY JÁNOS KÖZ.....	113
2016.....	115
NOVEMBER 7.	115
NOVEMBER 14.	116
NOVEMBER 15.	116
NOVEMBER 19. RAVATAL A ZENEAKADÉMIAÁN.....	117
2017. MÁRCIUS 11.....	120
ZARÁNDOKLAT A SÍRODHOZ.....	120

ELŐSZÓ HELYETT

Valamikor, az ötvenes évek vége felé, szinte minden este úgy fordultam a falnak, hogy várnom kellett másnapig: mi történt a mesés szép királyleánnyal, megbűnhődött-e a gonosz mostoha, a kedves zenészek eljutottak-e Brémáig, és így tovább. Édesapám olvasta föl ezeket a meséket, s én, ólompillák hagyta réseken át, szapora lélegzettel és gombóccal a torkomban vártam a folytatást, amely jót ígért ugyan, de sejtelmes volt és halálos, hétköznapi és túlvilági egyszerre, ám külön-külön is emocionálisan szorongató.

Ezekre az időkre datálható óvodáskori emlékek föl-fölsejlenek ma is. Ha társaságba, ismerősökhöz mentünk – én mindig nagyon elegánsan, szinte kislányosan befésült hajjal, lakkcipőben, fehér térdharisnyában, fekete, rövid nadrágban, kihajtott gallérú patyolatfehér ingben –, rendszerint elő kellett adnom azt a tudományomat, hogy mindössze négyévesen kívülről fújom a *Sicc*-könyveket, fütyülöm, sőt, elég jó hangon éneklek is az akkor oly népszerű slágert, a strandolás beláthatatlan örömét, a *Pancsoló kislányt*. Olvasni még nem tudtam ekkor, tehát csodagyerekségről szó sem lehetett, de jól fogott az agyam, no meg valamiféle szereplési vágy üzött-hajtott, amely, ma már tudom, kisebbségi érzésemből fakadt. Szent István napján születtem, s bimbózó koromban kidagasztott mellel sétáltam szülővárosomban, Budapesten, az „alkotmányünnepi” csattogó zászlók között; azt hittem, miattam ez a nagy fölhajtás. A tűzijátékot meg már végképp nem értettem! Hogy jövök én ehhez? Úgy néztem az esti város vibrálását, mint a kiváló *Ludwig Meidner*, a vidékről Berlinbe csöppenő német expresszionista festő, akinek a falakon futkározó fényreklámok és a tűzijáték láttán apokaliptikus víziói támadtak.

Sokan azóta is föltűnési viszketegségnek vélik determinált földönkívüliségemet, pedig amolyan *Gulácsy Lajos* féle *Nakonxipán* az a világ, amelyben élek. Ezért, hogy vonzódásom a művészetekhez „középkori”. A *Pilinszky* „sötét mennyországa”.

Ha a gyerekkor szorongásoktól átizzadt, de mégis, olykor édes éjszakáira gondolok, nem kell erőlködnöm az emlékek fölidézésével. *Hatvan* évesen álmaim ugyanolyanok, mint az ötvenhat-ötvenhét évvel ezelőttiek. Jézus Krisztus követése a Szentlélek által ma is meggátol abban, hogy az igazán nagy bűnöket megcselekedjem. És félek Apám szeretetétől is, aki *harminc* éve halott, de tudom, érzem: figyel engem. Valahol a mennyország kacskaringóin ballag, le-lenéz, tarkómon pásztáz örökké fénylő tekintete; hallom újból megindult szíve dobbanását, mely a földi létben méasztól roncsoltan állt meg 1985 június 8-án, Medárd napján, megállítván számomra az időt. Így aztán gyermekkorom bármily sötét volt és kegyetlen, *valaki szeretett*, ettől ma úgy fénylik a múltam, mint a föltámadás. Gyerek maradtam. Nyitott és befelé forduló, álmélnkódó és dühös.

Nem élek. Átderengek a világon. Élőkkel és holtakkal kavargok lapjaimon, egymást ölelve, ahogy életet ölel a halál.

Egyetemre, főiskolára sohasem kerültem, „hála” intézményrendszerünknek, csakúgy az „átkosban”, mint manapság: fölvételiztet. Nem lehet csak úgy beiratkozni, és kihullani, ha nem megy. Számomra a fölvételi olyan, mintha tudásom színopszisát adnám. Magolni nem tudok, csak tapasztalni és mesélni. Pedig mesélés nélkül tudást továbbadni...? Magolni és felejteni – végzetes koncepció. Maradtak a mesterek, akiktől megpróbáltam megtanulni a megtanulhatatlant. Olyan költőknél ültem tátott szájjal, mint *Hajnal Anna*, *Nemes Nagy*

Ágnes, Kálnoky László, Vas István, Vészi Endre, Szentmihályi Szabó Péter, Rákos Sándor, Zolnay Vilmostól a mesterséget tanultam, ami a prózát illeti. Szász Imrétől azt, hogy ha autót vezet az ember, fékez és indít, tolat és megáll, gyorsít és lassít. Így kell hullámszéria a novellának, a regénynek, az esszének is! Esszéistaként más művészeti ágakat is megismertem. Hat évig jártam Kocsis Zoltánhoz a Zeneakadémiára a legendás 8-as terembe, hogy közelebb érjek a muzsikához. Zalaváry Lajos és Makovecz Imre építészek juttattak el Leon Battista Albertitől Andrea Palladio-n át a Bauhausig, Gropiustól Calatraváig. Lechner, Ybl, Petz Samu, Steindl, Feszl, Schulek, Hauszmann és a többiek magyarul szólítanak, és beszélgetek velük, ha valamelyik házukat megsimogatom. Több mint háromszáz festő, szobrász, építész zakatol a lelkemben, jóban vagyok valamennyiükkel. Róluk mesélek igazán. Írásban és szóban, akár álmomból fölriasztva is. Ilyenkor mintha súgnának nekem évszázadok irdatlan távolából.

Ha nem kellettem az egyetemeken, főiskolákon, hát mentem a TIT József Attila Szabadegyetemre. Természetesen nem ér föl ez a fajta iskola az igazihhoz, mert nincs vizsga, szigorú kontroll. Tudást viszont adott. Hol van olyan egyetem vagy főiskola, ahol ennyiféle szakra *iratkozhat* be az ember? Nyolc és tizenhat szemeszter. Orvosi pszichológiától az egyetemes művészettörténeten át az ókeresztény írókig és a modern drámairodalomig mindent tanítottak ott, a kor legjelesebb tanárai! Ehhez azonban kell némi aranyfedezet. Frissen érettségizett – szakközépiskola – suhancként anyám két nagyon régi könyvet nyomott a kezembe. Arthur Schopenhauer *A nemi szerelem metafizikája* és *A halálról* című munkáit. A létező legtöményebb szubjektív idealizmus a *kádári derűben*, a gyárba éppen belépő fiatalemberek. És csodák csodája, értettem. Pontosabban: éreztem a felfoghatatlan ontológiát. És a Nyugat nagy nemzedékeit. Intuícióim megmagyarázhatatlan módon *judicium* nélkül is működtek. Később jött Nietzsche *Zarathustrája*, és az *Ecce homo*. Majd Kant, Pascal, Kierkegaard, Rousseau. Még a hivatalos megjelenés előtt, Pilinszky János lakásán kezdtem ismerkedni Simone Weil misztikájával. Zúdult rám a legmagasabb kultúra, tető már volt a fejem fölött, csak vesém maradt csupaszon, mezítláb álltam a lápon fél kézzel egyensúlyozva a tetőt, míg másik kezemmel hol ügyesen, hol kétbalkezes módjára próbálom rakni a falat lefelé. Ha egyáltalán biztos alapok nélkül megállítható az esetleges süllyedés. Talán innen, hogy szinte valamennyi művem szakadatlan *negatív*-fejlődéstörténet. („Hűsz kötetem hatalom? / Hűsz könyvem eladom!”)

Lakatos, eladó, hivatalsegéd, anyagbeszerző, bútorraktáros már voltam. Jelenlegi státusom: „járadékos”, hullámszó depresszióm okán. 1992. és 2000. között a *Magyar Nemzet* havi tárcaírója voltam. 1998-tól 2006-ig külsősként a C.E.T. (Central European Time) című havi periodika kritikai rovatszerkesztője és állandó kritikai esszéistája voltam. *Székely Magda* és *Mezei András* halála után engem választottak főszerkesztőnek öt szám erejéig. Ezután a folyóirat támogatottság híján megszűnt. Világlexikonokban vannak szócikkeim. Bécs, London, Cambridge, Dublin, New York. Kétszer szerepeltem elbeszélésekkel a *Körképben*, egyszer az *Év esszéi* című antológiában. Az irodalom mindhárom műnemében, valamennyi műfajában jelentek meg írásaim. 1976. óta publikálok. Vers, novella, regény, esszé, dráma, hangjáték, film. A többi? A nagy „súgasok” égi birodalmában.

Az utóbbi tizenöt évben már én tartottam előadásokat a Szabadegyetemen, meg ahová csak hívtak – többek közt Stockholmba –, igyekeztél életben tartani a fölülműlhatatlan modern magyar költészetet, több mint ötven költővel illusztrálva.

A művészet szakrális és csupa szenvedés.

A szeretet fontosabb, mint a mű, illetve az a mű fontos – ami szeretet. Részvétellel próbálok szeretni. Ólomnehéz. Terhétől sok ember összeroppan. Szerelmem, szeretetem, büntudatom, halottjaimba-olvadásom, halálfélelmem és szorongásom, „nyughatatlanságom” (*Könyv Kata találata*) szenvedélyes. Predesztinált sorsom ellenére nem nehéz jónak és gyöngének maradnom. *Kosztolányival* szólva, nem vagyok különb, csak *különböző*.

Éjjeli szekrényemen *Leibniz Metafizikája* és *Szent Ágoston Fiatalkori párbeszéd*-jei várnak rám. Közben azon rágódom, hogy az általam húsz év alatt kiharcolt Pilinszky János köz és a Cukor utca sarkán legyen végre a költőről szobor, büszk, mindegy.

Az egész élet egyetlen nagy olvasás. Amikor az utolsó könyvet is becsukjuk és visszahelyezzük a polcra, az a halál.

Koppány Zsolt – 2015.

2016. NOVEMBER 7.

„VILÁG BÁRÁNYA, LUPUS IN FABULA,
A JELENIDŐ VITRINÉBEN ÉGEK!”

(*Pilinszky János*)

Sanghaj!

Harsogja a tévé a konyhában. Biztos már megint beszorult egy gyerek feje? Mert Kínában mindig védni kell a betonnyílást, szétfeszíteni az erkély rácsát, hogy kiszabaduljon a gyerekefej. Olykor kiesik az autóból a lurkó, ügyesen kikerüli őt az örületes forgalom. És életben marad mindegyik. Szerencsés ország ez a Kína! Mi nem. Nálunk halál a vége, gyermekhalál, legjobb esetben súlyos sérülés. De nem ezt mondja a tévé. Oldalvást pislantok, rövidlátó szememmel hunyorítok, közben sípol a teáskanna, mint a futballbíró. A gőz kicsap, beburkolja a konyhaszekrény legalsó polcát, rajta a viseltes alumínium tálcán puffedez a leszelt karéj kenyér. Dél múlt, jöhet a reggeli, ennyi a hajnali lefekvések ára. A tévében már a következő hír hangzik el, párom, *Hegyesi Aranka* – a továbbiakban: Aranka – már megindul visszafeküdni, sohasem jut el a hálósobáig, hanem rágurnyad a nappali ablaka alatt nyújtózkodó „hattyúágyra”. És alszik, alszik az örökkévalóságig. Mert nem akar szembesülni a ténnyel, hogy nem kell senkinek, még úgy sem, hogy egykori kritikák szerint az ország egyik legmuzikálisabb koreográfusa. 1996. óta álmodozik arról, hogy valamelyik gyöngyszemét elveszti és újra játsszák, talán éppen az Operaházban, ahol már volt bemutatója, nem is egy, a nyolcvanas évek vége felé. De nem. Nem és nem. Több mint húsz éve távolították el anyaszínházából, több mint huszadmagával együtt; csak a többiek munkaügyi bírósághoz fordultak, míg ő, egyedül, bízván egykori évfolyamtársában, nem tett följelentést. Mert ígértek neki új darablehetőséget. Hát nem kapott. A volt balettművész, címzetes magántáncos álmodik, az az övé, nem tudják kicsavarni a kezéből a nem létező szerződést, mert a magára húzott ajtó zárját nincs, aki feltörje. Mint a leláncolt Prométheusz máját, Arankáét is csipkedi, szaggatja a jelenidő élescsőrű madara, az antidepresszánsok tömkelege. Engem nem bír nyugton hagyni *Simone Weil*. „Kiket szerencsétlenség sújt földre, vergődnek csak, mint a félig eltaposott bogár. Az ilyeneknek nincs többé szavuk arra, mi is történt velük. Azoknak az embereknek meg, kik velük összetalálkoznak, ha bármennyit szenvedtek is különben, de maguk sosem voltak szerencsétlenek – sejtelmük sem lehet, mivel találkoztak szembe. Végül azok, kiket megcsonkított a szerencsétlenség, eleve képtelenek arra, hogy mások segítségére siessenek, s még inkább arra, hogy segítséget várjanak saját maguk számára. A szerencsétlenekkel való együttérzés ezért nyilvánvaló képtelenség. Ha mégis bekövetkezik, az sokkal meglepőbb csoda, mint a vízen való járás, a betegek meggyógyítása, vagy akár egy halott feltámasztása.” Háromszor mentettem meg az életét. Meggyógyítani nem tudom. Vízen senki nem járhat, csak Jézus Krisztus. Az újraélesztés lehetősége még messze nem a feltámasztás.

Sanghaj még mindig. Nemzeti Filharmonikusok. Lemondta ezt a turnét. De kicsoda? Az első hegedűs? Nem! A karmester! *Kovács Géza* tudósít a leghatalmasabb kínai városból. Orvosai nem engedték. Belehalt volna. De ki? Könyörgöm, kicsoda? Meg kell várni a következő híradót. Aranka álmosan kibotorkál.

- Kocsis Zoli?
- Igazad lehet! Ő a karmester!
- De mi történt?

Várjunk. És jön a következő hírzuhatag. Itthon történt. Hogy meghalt Kocsis Zoltán, akiről – miután megnyerte a Rádió Beethoven-versenyét – azt írta *Keszi Imre*, a valamikori főkommunista, sokak elgázolója, rettegett kritikus az ötvenes évekből, hogy *Bartók Béla* óta ekkora tehetség nem robbant be a magyar zenei életbe. Keszi kiváló próza- és hangjátékíró volt, mellesleg esztéta, esszéista mondatát nem lehet megcáfolni.

Nézek magam elé. Aranka visszatér a szobába, máris befordul, arccal a radiátornak. Meghalt Zoli? Ugyan. Nélküle hogyan tovább? Önző vagyok. A zenekar nem érdekel. De nekem nincs többé Zolim. Pedig jó húsz éve alig találkoztunk. Néha egy-egy gyors SMS. 2005-ben, mikor megnyílt a Művészetek Palotája. Jólöltözött emberek a reszkető januárban a bejárat előtt szívták a cigarettát. Fejünk fölött kókadtan ereszkedett alá a kátránypapír. Magam kávéscsészét is szorongattam, mert cigi és kávé édestestvérek. Csak arra emlékszem, hogy VIP jeggyel jutottam be, és az első rész *Sibelius* volt. A végtelen finn táj hatalmas nyírfaerdőivel – súgta a zene. Szünetben aztán be is mentem hozzá. Olyan füst volt, hogy alig láttuk egymást. – Á, itt van a Zsolt! – üdvözölt széles mosollyal. – Zolikám! Egyszer vagyok ötven éves. Lesz egy szerzői estem. Október körül. A Fészekben. Gyere már el! Játsszál valamit... Chopint. Schubertet. Mindegy... Jó, tudom, a zongora nagyon tré. De túl lehet élni. – Zoli a hüvelykujját mutatta. Gyógyulófélben lévő seb kanyarodott a tenyere felé. – Őszre nyoma sem marad – erősködtem. Láttam rajta, esze és lelke már régen máshol jár. Ott van, ott áll előttem, de csak a korpusz. – Itt van Erika. Meg a Viki! Nem láttad őket? – Tóth Erika zongoraművész és kislányuk, Viktória. Nem. Nem láttam őket.

Meghalt a Zoli. De mi történhetett? Az aorta-műtét 99%-ban sikerült. Azért operálják a mai embert, hogy sokáig éljen. A műtéti technika robbanásszerű fejlődése. 2007-ben az én egyik koszorúeremben is járt a katéter és a több mint tíz atmoszféra „belelőtte” a sztentet. Heveny, alsófali szívizomelhalás. Kocsis Zoltán nyitott szívűműtéten esett át, az ő betegsége nem koleszterinfüggő. Akkor meg? Mi történt? Mondjanak már valamit!

Nem tudtam, hogy egy napja halott...

Zolikám! Tudod, milyen nap van ma? November hetedik, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ünnepe. Piros betűs nap volt, emlékszel? Mennyit röhögtünk ezen! Nyolevan-kettőben, ahogy andalogtunk a Király utcában, egyszer csak megálltál. Fejből idéztél három sort: „Mindenesetre: halott / Nem veszi elő többé / a húgyfoltos sliccből a Nagy Októberit.” – Na? Milyen? Jó, mi? – Azt hitte, meg fogok szakadni a nevetéstől. De nem. Akkor mi ez? Ki mondta? Ki írta? Láta rajtam, hogy sehogy sem tetszik. – Apám, ez Petri György! Szamizdatban jelent meg. Érted? – Hogyne érteném. De ez nem vers. Nem műalkotás. Talán vélemény. Az biztos, hogy Petri nagyon bátor. De költő ne legyen hős. Nagy legyen és egyetemese. – Maradjunk mi ketten Pilinszkynél. – Zoli nem szólt semmit. Folytattuk a bandukolást a Royal felé. És akkor váratlanul, emlékszel, Zoli, elmeséltem neked, hogy én meg láttam a tévéközvetítést Brezsnyev temetéséről. Hogy a minimum mínusz húsz fokra lefagyasztott, összezárt ajkak fölé hajoló özvegy szája csókra nyílt, tehette, mert szokás szerint nyitott koporsóban vitték a Nagy Októberit, s te akkor láthatólag összeresztél és rám szóltál: – Hagyd abba! – Az én verzióm legalább rövidke kis történet. Dokukarcolat, vagy mi a fene. A kávéból is elment a kedved. Émelyegtél.

Föl kellene hívni *Hauser Adrienne* zongoraművészt, ő biztosan tud mindenről.

Emlékszel, Zoli? Amikor Arankával együtt meglátogattunk benneteket Adri kis lakásában, a Stromfeld Aurél úton. A rácsos kiságyban, mint becsomagolt háromkilós körüli kenyér, feküdt a gyermek. 1988-at írtunk, a rendszerváltás szelét nem éreztem, annyira a gyerekre koncentrálni álltam ott és idétlenül vigyorogtam. – Hát nem nő ez a fiú?

– Először is lány, és tegnap hoztuk haza. – Csöppet sem haragudtál. Elkönnyvelted, hogy mekkora marha vagyok, esetleg megint tréfálkozni volt kedvem, pedig dehogy. Tényleg azt hittem... – Mi akkor megyünk is – bökött meg Aranka, én csak bólintottam és villámgyorsan távoztunk. Odakint az utcán megesküdtem, hogy sem antropológus, sem gyermekgyógyász nem leszek! Hogyan is lehet összekeverni egy újszülöttet az egyéves másik gyerekekkel? Ma meg? Felnőtt emberek... el sem akarom hinni. Én meg nagyra nőtt gyerek vagyok, most már nyilván a halálig.

Hívom Adrienne-t. Foglalt a mobilja.

Mikor először megláttam Adrienne-t a Zeneakadémia első emeleti folyosóján, elállt a lélegzetem. Ahogy futott. Júniusi koranyárban. Mezítláb! Sötétszöke, göndör, hosszú haja röpiült utána, s ahogy lelassított a túloldali lépcső előtt, borult a vállára-hátára. Valahol már láttam őt. Tündöklő, fiatal lány, bár igaz, barna hajjal. A legnagyobb spanyol Caravaggio-követő, *José de Ribera* 1641-ben festett *Bűnbánó Magdolnája* fénylő, bordó ruhája redői fölött sötétlik a kötelező koponya. Bár akkor még nem láttam eredetiben, a *Prado*-ban. Csak reprodukcióiról ismertem. Igen. Ő az. Nem is lehet más. Közel négyszáz év reinkarnációja a nápolyiak „spagnolettójától”. Aztán eltűnt a lépcsőfordulóban, s akkor meg *Pilinszky* villantott éles vakujával idegsejtjeim közé. „De legszebbek a szeretők, / sörényük kisüt a homályba, / szemérmük szép, utolsó sátra.” De van-e szeretője? Aki tényleg szereti? Arcról ismertem a fiatal férfit, aki megállt mellettem. – Ki ez a kislány? Aki az előbb futott le...

– Kislány? Nemsokára végez az akadémián! Amúgy Kocsis Zoltán menyasszonya...

Hívom újra. Kicseng. Na végre. Régen voltam ilyen türelmetlen.

Hogy mi is a halál *valódi* oka. Mintha nem volna mindegy. Kimondták az áment, akkor nincs és kész. Vagy csak kibabrálnak velem? Várják a reakcióimat? Nofene! – Adri-kám, szia! – Halkan beszél, de hangja ugyanaz, mint évtizedekkel ezelőtt. Kérdésdárdákat vetek félreérthetetlen indulattal. Továbbra is csak suttog. – Kihozták *az onkológiáról*. Enyhén szólva sem kényeztették. Otthon halt meg...

Honnan hozták haza? *Oda* nem náthásakat visznek, s műtött szívest. Rák! Ez az átkozott, múlhatatlan szörnyeteg. Három betű. Vannak gyógyultak is! Hát persze! De ő... – Arra emlékszem, hogy a papa kardiovaszkuláris beteg volt. Mamája?

Rákos volt. Itt az öröklés. Kromoszómák háborúja. Melyik kerekedik fölül. Utóbbi. Talán atyai barátom, *Czeizel prof* is bólintana. Pedig csak tapogatózás az egész. Mert ha tudnánk már valamit, akkor... Adrienne amúgy nem tud semmit.

1981.

A MUZSIKA ÖRVÉNYÉBEN

Ez az év teletömve, mint a májliba.

Csoda, ha túléljük. Ha levágnának bennünket, azon sem csodálkozhatnánk. Május 27-én este, miután a Zeneakadémia nagytermében Kocsis Zoltán meghajolt és kissé zavartan fogadta a vastapsot, csöndet kért és bejelentette: – Nemrég kaptam a hírt, hogy meghalt Pilinszky János.

A dermedő csöndben méltóságteljesen elhagyta a pódiumot és darab ideig vissza sem jött. Aztán folytatta a koncertet, mintha mi sem történt volna. Pedig ami bekövetkezett, az számára is fölfoghatatlan volt. Legjobb barátját veszítette el. Nem volt a második apja, inkább ikertestvére, akinek véleményére mindig adott, még akkor is, ha azok zenei természetűek voltak. Maga a költő mesélte a Rádióban, hogy közös beszélgetésükkor megbökte Zolit és a fülébe súgta. – Beethoven olykor maga a Szépség torokszorító zsenije, például a zongoraszonátaiban, néha meg kiszáll az ablakon vadul, és utolérhetetlen. Hozzátette, szerinte Schubert nagyobb volt, mint Beethoven. Talán annyival, hogy utolsó vonósnégyeseiből szinte eltűnik a direkt-kompozíció, s helyette olyan hangok szólalnak meg, mint a haldokló kisgyermek hallucinációi.

Újabb adás, megint a Rádióban, több mint egy év elteltével, mire Zoli súgta az én fülembe – mesélte Pilinszky –, és csak annyit mondott: – Schubert-kérdésben igazad van. – Már nem is emlékeztem, hogy is volt és miféle Schubert-ügy, de bólintottam. Zolival nem volt könnyű diskurálni, mert lóugrásszerűen fogalmazott. Később aztán tisztázódott minden, és én rendkívüli megtiszteltetésként vettem, hogy egy ekkora muzsikus zenei kérdésben nekem ad igazat.

Én, két ilyen géniusz mellett nem írhatok le szintézist. Hogy Schubert nagyobb, mint Beethoven? Egy utcában laktak a korabeli Bécsben, és Schubert annyira tisztelte Beethovent, hogy nem mert odamenni hozzá. 1827-ben, a haldokló Beethoven éppen Schubert *dalait* tanulmányozta és evvel a tudással költözött át oda, ahová Schubert 1828-ban követte. Nyugodtan megmutathatta volna minden művét az amúgy eléggé mogorva Beethovennek, talán még barátok is lehettek volna, akár mester-tanítvány viszonylatban. Mégis megpróbálok a szintézissel! Két páratlan muzsikus. Különböztek egymástól. Ilyen egyszerű ez. A hierarchia óhatatlanul jelen van mindenütt, de köztük nem volt rangbéli különbség.

Már nem emlékszem, június melyik napjára esett Pilinszky temetése. Farkasrét. Nagyobb tömegre számítottam. Akkoriban annyira féltém a haláltól és a halott látványától, hogy a ravatalnak még a közelébe sem merészkedtem. Azt láttam, hogy ott áll Kocsis Zoltán, az átlagméretű emberek közül, mint egy jelzőoszlop – magasodott. Akkori haverom, nagy Pilinszky-hívő, megnézte a nyitott koporsóban a költőt. Zihálva futott vissza hozzám a ravatalozóból. – Képzeld... mosolyog. Üdvözült.

Bólintottam. Krisztusé most már mindenestül. Kétszer jártam nála. Kétszer egy-egy órát. Többet tanultam tőle, mint amennyit egy átlagegyetemista két szemeszter alatt tanul.

A nagy temető főutcáján lehajtott fejjel kísértük a halottszállító furgont. Dombról szalad le a kis mellékutca, ahová élesen bekanyarodtunk. Jelenits István piarista atya, Pilinszky

jóbarátja, mint 1976 után, mikor is *Latinovits Zoltánt* temette, most a költő teteme fölött mondott búcsúszókat. Arcán nem látszott semmi jele a fájdalomnak. Ő is tudta: üdvözült. És úgyis találkozunk. A búcsú átmeneti. Két igaz ember vált el egymástól egy kis időre. Közben rögök zuhogtak, dörömböltek, a koporsó fája élt még, az örökösnek szánt sötétségben. És akkor váratlanul *Balaskó Jenő* énekelni kezdte a Himnuszt. Volt ki elsietett. *Major Ottó* hátát láttam. Tartott a balhétól? Mi meg énekelünk, most már mindenki, hamiskás hangok is elúsztak a levegőbe, de rendíthetetlenek voltunk. Akik nem énekeltek és olyan nagyon egyformák, gyanítottuk, biztosan a BM III/III-as emberei. Hogy ott, köztünk, ki volt besúgó, az nem derülhetett ki. Talán kitör egy kisebb forradalom? Nem. Mindenki szépen hazaszállingózott.

Nekrológot kell írnom – mondtam magamnak. Neki is láttam, ahogy hazaértem komfort nélküli egyszobámba, a csepeli gyárkerítés tövében. És megírtam. Hová lehetne leadni? Kit ismerek én egyáltalán? Pedig már publikáltam egy egész oldalnyi verset a *Kortársban*, *Kovács Sándor Iván*, az akkori főszerkesztő azt mondta, most elhíresítünk, aztán majd ősszel jöhet a *Hajnal Anna asztalánál* című esszéed. Akkor még tartották a szavukat az egyszerű emberek éppúgy, mint a szerkesztők.

A *Katolikus Szó* című hetilapnak küldtem el a nekrológot. *Szabó Géza* atya, aki Ecclesiás-eladó koromban gyakran meglátogatott és verseket kért, örömmel vette az írásomat. Mégsem örültem. Ha már a „pálya” elején magamra haragítom a kommunistákat, akkor mi lesz velem!? Mégiscsak egy katolikus hetilap... Álnév. Természetesen! Koppány? Legyen Ajtony. Szent István napján születtem, adódott az István keresztnév. Így lett az írás végén odabiggyesztve: *Ajtony István*. Később megtudtam, magas rangú celebritások érdeklődtek, ki ez az író, aki ilyen mennyei magasságokba emelte föl Pilinszky Jánost? Választ nem kaphattak, mert titkos volt kit is rejt ez a név. De mivel az állandó hezitálást anyámtól örököltem, úgy jártam, mint ő. Csak anyám bátrabb volt. Amikor mint Ranolder-pedagógusképzőt végzett ember aláírta a Mindszenty hercegprímás, bíboros, esztergomi érseket elítélő ívet, este szemhunyaszt sem aludt. Apám mellett forgolódott és elhatározta, hogy másnap az lesz az első dolga, hogy bemegy és kihúzza a nevét a listáról. Ennél nagyobb szamárságot nem is tehetett volna. Minden ávós szeme láttára! Elítélték. A Nagy Imre-kormány alatt végre abbahagyta a Patyolatnál végzendő kényszermunkát. A szennyes ruhák szortírozását. Én meg azon vívódtam, miért kellene így megrémülni? Vállalni kell a saját nevemet. Este fölhívtam Szabó atyát Csepel-Belváros egyetlen nyilvános telefonfülkéjéből. Hogy mégse Ajtony! Maradjon a Koppány Zsolt, mert az úgy szebb, hitelesebb. Késő volt már. A nyomdagépek rázakatolták az Ajtony Istvánt a nekrológ végére. Jobb inkognitóban maradni...?

1981-ben a Bartók-centenárium rázta a zenei közéletet, és a XX. század valószínűleg legnagyobb zeneszerzőjének műveit szívesen hallgató közönségét is. Pedig hallottam olyan véleményeket, ráadásul értelmiségi szájából is, hogy a bartóki mű egyszerű macskanyávogás. Én akkoriban semmit sem konyítottam a komolyzenéhez, amit tudtam, azt a Royal Symphonic Orchestra komolyzene popritmusban című lemezéről tanultam meg, s rájöttem, milyen csodálatos Beethoven és Csajkovszkij, Mozart és Chopin meg a többiek. Aiwa típusú kazettás magnóm volt, a zenék meg mindenekelőtt Deep Purple, Uriah Heep, Black Sabbath és a többiek jelentették. A Magyar Állami Operaházban új bemutatóra készültek Bartók. *A kékszakállú herceg vára*, *A fából faragott királyfi* és *A csodálatos mandarin* próbái folytak éjjel-nappal. Arankát kérdeztem, milyen is ez a Bartók? Érdekes – ez volt a válasz. Nem igazán füttyülhető, mint, mondjuk, Csajkovszkij *A diótörő* című balettjéből a Virágkeringő.

Akkor nem fog tetszeni, gondoltam, de egyszer csak váratlanul megszólalt *Lőcsei Jenő*, aki akkoriban jó pajtásom volt, Aranka évfolyamtársa a régi Állami Balett Intézetből. – Voltál már a Zeneakadémián? Nem én! Pedig tudtam már akkor, hogy *Korb Flóris* és *Giergl Kálmán* tervezték, meg ott van a Gödöllői Művésztelep vezető festőművészenek a szecesszióba burkolt csodája, *A művészet forrása* című freskója 1907-ből, amely mű fölér a nagy cseh művész, *Alfons Maria Mucha* utolérhetetlen magasságához. De az, hogy itt bizony zenének is, még nem jutott el a lelkemig. Már akkor jobban rabul ejtett a festészet, mint a komolyzene. Meg is nyugodtam, mikor azt olvastam Pilinszkytól, hogy nagyon sokáig nem mert zenét hallgatni, mert ismeri Thomas Mann-nak azt a mondatát, *hogy a zene ópium, mely megfoszt bennünket az éleslátásunktól*. Aztán a Londonból kalandos úton hazahozott lemezjátszóról lakmározta a muzsikát, mint egy megállíthatatlanul forgó tálból. Kocsis Zoltánnal való legendás találkozása után – Múzeum körút, Zenei Antikvárium – ez a zenehallgatási súlyos láz csak fokozódott. S tartott a haláláig. Ki gondolta volna akkoriban, hogy engem is Kocsis fog menthetetlenül zenerajongóvá emelni? Akinek fejében épp úgy ott forog az a végtelenített Möbius-szalag, melyen megszólal a muzsika, legyen az operett, régi sláger, hard rock, zongoraverseny, szimfónia, szonáta és szonatina, hegedűverseny, oratórium, rekviem. Éppúgy nem tudom olykor kikapcsolni az agyamban ezt a gépet, ahogy Zoli. Megfertőzött? Sok ilyen vírust kívánok mindannyiunknak! Tudván, hogy a vírus ellen nincs orvosság...

Menjünk a Zeneakadémiára! *Lőcsei Jenci* azt mondta, ilyet még nem hallottál, ez a Bartók-életmű csúcsa, innen nincs tovább, 1943. keletkezésének éve, New Yorkban írta, öttételes zenekari concerto. *A Concerto*. Én meg csak bámultam a falakat, a belső kialakítás pazarságát, *Kőrösfői művét*, és nem tudtam betelni. Ezt az élményt nem tudja überelni a bartóki muzsika – gondoltam. Elsötétedett a nagyterem, valami zenei burjánzás rezegtette meg, még a zsigereimet is. Mintha a Föld keletkezésekor, az ószövetségi Genezist idézte volna föl a zeneszerző. Aztán lesújtott, a vonósok olyan muzsikát játszottak, amit én addig el sem tudtam képzelni. A harmadik, vagyis a gyásztételt azonnal elneveztem *Zuhogó Zenének*. Csak a mennyezet meg ne repedjen! A hatalmas csillárok bevonva hálóval, ha mégis kiégne egy villanykörte, nehogy a nézők nyakába hulljanak az apró üvegszilánkok. Ebben a tételben a hangok nem karcoltak, hanem hasogattak, múlhatatlan fájdalommal. A negyedik tétel – *Lőcsei odasúgta*, hogy ez amolyan vásári hangulatú téma, melyből érződik, hogy *Sosztakovics Leningrádi szimfóniájából* néhány motívumot átemel Bartók Béla. Az ötödik tétel pedig valamiféle nagy körtánc, mintha az egész Kárpát-medence összes népe megfogná egymás kezét, s a népzenék e tánc erejéig összekeverednének a kompozíción túli varázslattá.

Szédelegtem az utcán. *Lőcsei Jenci* mosolygott. – Na?

– Köszönöm, hogy elhoztál. Most már nyugodt szívvel nézem meg a Bartók-balettet! Ja... mennyivel tartozom? – kérdeztem evvel az avíttas rossz reflexszel. – *Jenci* csak legyintett, jókedvű volt és büszke arra, hogy cimborája nem zenei analfabéta többé. Már-már azt érezte, hogy a zene és a tánc nemes céhe befogadott tagjai közé. Pedig nem tudtam én semmit. Be kell kebeleznem a zenét. Ez az egyetlen járható út. Mint Krisztusé: én vagyok az út, az igazság és az élet. Az föl sem merülhetett bennem, hogy én leszek az írók közt a legnagyobb zenei elme, mint ahogyan megelölegezte *Kosztolányi Dezső*, hogy a zseniális *Gulácsy Lajos* festők közt a legnagyobb költő, olyannyira, hogy az irodalmi céh nyugodtan fölvehetné tagjai sorába.

Valami bizsergett legbelül. Találkoznom kell Kocsis Zoltánnal. Talán nem küld el melegebb éghajlatokra. De milyen indokkal? Csak úgy odamegyek, rajongással vagyok Ön iránt, fogadjon föl barátjának? Vagy hogy én is Pilinszky-követő vagyok s leszek mindhalálíg? Noha irodalmi indíttatásom abszolút Nyugatista, a három nemzedék szellemiségének a továbbvivője, az újholdasok őrizője. Ez sem elég indok. A nekrológ! Avval odaállíthatok elé, hogy íme! De hol? Mikor? Honnét tudjam, mikor van bent a Zeneakadémián?

Egyszer csak betoppantam.

A portással beszélgetett. Túlsúlyos voltam, és nagy, vöröses szakáll borította nyakamat, túl az ádámcsutkán. Néztém őt, nagyokat nevetett, nem lehet ez az ember olyan vad, mint addig hittem minden géniuszról. Odaléptem. Azonnal felém fordult. – Tiszteletem, Művész Úr... – dadogtam. Azonnal kezét nyújtotta. – Koppány Zsolt vagyok, amolyan íróféle... kezdő. – Három évvel volt csak idősebb nálam, de képtelen voltam tiszteletlenül beszélni vele. – Szóval, én írtam egy nekrológot Pilinszkyről. Ha el tetszene olvasni... kíváncsi vagyok a véleményére. – A Katolikus Szó olyan nyomdai formátum volt, mint az Élet és Irodalom. Már annyiszor hajtogattam a lapot, hogy az esszémnél nyílt ki, szinte magától, kihajtottam és átnyújtottam Kocsisnak. Látszott a tekintetén, hogy átfogja egyetlen pillanattal. Bólintott, majd rám nézett. – Milyen nevet is mondott az előbb?

Akkor már éreztem, hogy valamit nagyon elrontottam.

– Koppány. Koppány Zsolt, engedelmeivel.

– Itt az van, hogy Ajtony István. Akkor ki írta kettejük közül?

– Én vagyok mindkettő... ez egy írói álnév. Bocsásson meg.

Kocsis Zoltán összehajtogatta az újságot, elbúcsúzott és még visszaszólt. – Majd nézzen be valamelyik délután. Akkor tanítok. Addig elolvasom. – Távozáskor nem nyújtott kezét. Mint akit nagy ütés ért, kitámolyogtam a Király utcára, a Majakovszkijra, akit Budapest népe Majának becézett. A jeles intézmény falának támaszkodtam, rágyújtottam egy szál hófehér 100 éves cigarettára, és bámultam a gyorsuló trolibusz pirosát.

Másnap még nem mertem meglátogatni. A New York palotából indultam minden nap anyagbeszerzői körutamra, az akkor még csak Lapkiadó Vállalat, később Pallas Lap- és Könyvkiadó mindeneseként. Beszereztem én eszcájgot és kékszélű tányérokat, padillát és minden egyebet a vállalat konyhájába; orvosi műszereket az üzemorvosi és fogászati rendelőnek; a nyolcvanas évek közepétől a végéig általában irodákat rendeztem be, de elláttam az acsai Prónay-kastélyt is rusztikus bútorokkal másfél nap alatt. Kiváló nexusokkal bírtam a nyilvánvaló hiánygazdaságban; „öreg” barátom, aki akkor túl volt az ötvenen és harmadik házasságból a harmadik gyereke született épp, bevezetett a pult alóli „beszerzés” minden titkába, az ő ismerősei, boltosok és mindenféle kétes alak haverokká váltak, mert ő, maga a *Bartha Tibi* volt az ajánlóm. Jóbarátom lett. Végigökörködtünk közel tíz évet. Akkor még lehetett. 2009-ben vitte el a végbélrák. Fél ötig tartott a munkaidő. Az ebéd mindig ocsmány volt, vagy a levest gyúrtem le kínok közepette vagy a második fogást. Mégis rengett rajtam a fölösleg. Nyilvánvaló. Minyon és kóla, mint kiegészítő étrend. Akkor még nem tudtam, hogy koleszterin-beteg vagyok. Apámtól örököltem. Nem gyárat, hanem meszet, mely csak a köznyelvben mész, és nem lehet eladni egyetlen TŰZÉP-telepen sem. Irány tehát a Zeneakadémia, mert úgy időzíttem, hogy ha háromkor zár az étterem, utolsóként megyek ebédelni, aztán szép lassan visszavánszorogva, lerogyok az irodai forgószékemre, szusszanok egyet és máris fél négy, nagy az esélye annak, hogy a hátralévő egy órában már nem ugrasztanak,

amiért valamelyik elvtársnak nem tetszik a kék perzsa, neki bordó kellene, de azonnal, lehetőleg kézi csomózású...

Beléptem hát az általam templommá magasztosított aulába. Most csak a portás könyökölt az asztalánál, rám se nézett, akkoriban az ment be és jött ki, aki csak akart. – Kocsis tanár urat keresem – próbáltam igazi férfi lenni, egyenes és határozott. – *A másodikon*. Órája van. 8-as tanterem.

Beleborzongtam. Láttam én portréfilmet Kocsisról és *Ránki Dezsőről*. Ebből a terem-ből indultak el a világhír felé. *Kadosa Pál* és *Rados Ferenc* szerető és óvó tekintetétől kísérvé. Ez hát a legendás 8-as! Nem merem kopogni. Hallgatóztam. Hátha kiszűrődik egy hangocska legalább. Óvatosan nyomtam le a kilincset. Belestem. Komoran fekete *Steinway* hangversenyzongorák, billentyűikkel az ablakok felé, melyek a bejáratától jobbra ontották az őszi, már bágyadó fényt az egyébként nem túl tágas, de azért méretes terembe. Kocsis Zoltán a billentyűket nézte mereven, az ajtóhoz közelebbi zongorán. És fölnézett hirtelen. – Á! Megjöttünk! Üljön csak le... – Egymás mellett székek, nem számoltam meg, hány, de a harmadikra lehuppantam, pulzusom az egekben. Kocsis mosolygott. – Hát, kedves mesterem, nem mondok semmit. A Jancsi örül, odafönt. Mert hiszek benne, hogy most is lát minket. Vagy épp itt ül, a másik zongoránál és halkán kuncog magában.

Hirtelen átment tegezésbe. – De a mindenségit! Miért nem vállalod föl a nevedet? – Vissza kell tegezni. Így szokás. Manapság, ha a fiatalabbat letegezi az ember, az kardot rántó sértés. Holott ez felhívás arra a bizonyos keringőre! Ma már nem kell tiszteletköröket futni, és azt mondani: – Engedd meg, én vagyok az idősebb! – Még pertut sem muszáj inni, mert teszem azt, az egyik fél absztinens.

– Most kezdtem el igazán publikálni... azonnal tönkretennének a komcsik.

– Egy fenét – kelt föl Kocsis a zongoraszékről. – Egyenesen kitüntettek volna!

– Hogyhogy?

– Mert a Katolikus Szó a békepapok lapja. Azért.

Békepapoké? De hát milyen legyen egy pap, ha nem békés? Szabó Géza atya maga volt a tiszta jószág. – Békés papokkal mi a baj? – forszíroztam a témát.

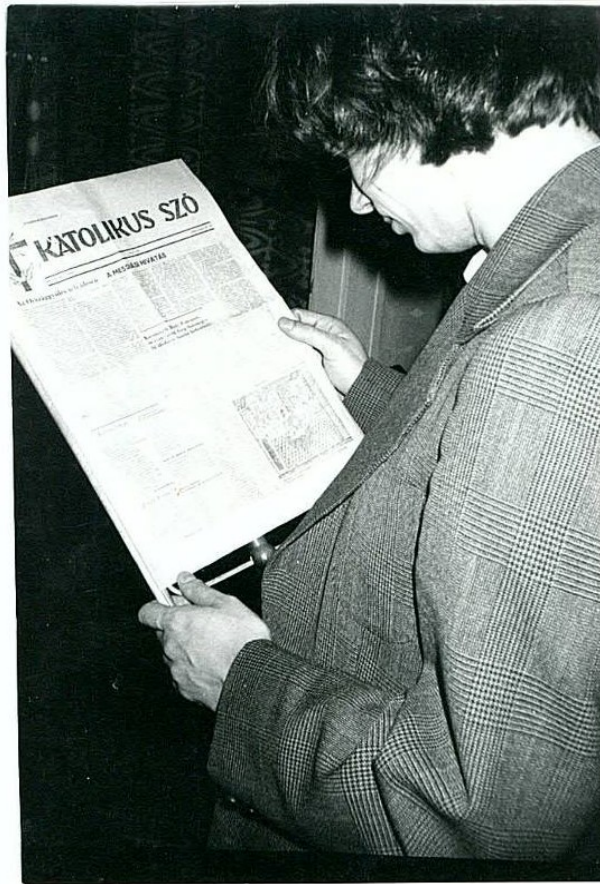
– Hát te még a Pilinszkynél is naivabb vagy! Tán csak hülyébb... A békepapok lepaktáltak a kommunistákkal. Érted már? Besúgók is vannak közöttük. – Most már végképp összezavarodtam. Kommunista papok? Segíts, Megváltó Jézus Krisztus! Kocsis Zoltán láthatólag nem haragudott, dorgálása az „érted haragszom, nem ellened” József Attila-i szófordulóval volt jellemezhető. Gyorsan témát váltottam, meg sem kérdeztem, hogy maga a nekrológ megállja-e a helyét. – Neked sokkal hosszabb ujjaid vannak, mint a Richteréi. Hogy is van ez?

– Lényegtelen. – Visszaült, én meg odamerészkedtem hozzá. Hirtelen meg sem tudtam számolni, hány billentyűt fogott át hüvelyk és kisujja között. – Namármost, nekem így könnyebb, mert ekkora fesztávot Richter valóban nem tud átfogni. Viszont két mozdulatra igen. Ezt odáig fejlesztette, hogy meg sem hallod, még én sem, hogy milyen trükköt alkalmaz. Így aztán joggal a világ talán legnagyobb mai zongoristája.

Hazafelé már éreztem. Rajongója lettem Zolinak. Mint egy kiskamasz. Pillanatok alatt alábbhagyott az *Ajax* futbalcsapata iránt érzett már-már beteges hevülemem, *Johan Cruyff* azért a szívem csücske maradt. Meg különben is, a hetvenes évek közepétől kezdett leáldozni

a holland totális futball csillaga. 1978-ban még ezüstérmesek lettek, mert vereséget szenvedtek a házigazda Argentínától. Cruyff nélkül. Ha ő is játszik... hát, bele sem mertem gondolni.

Szvjatoszláv Richter járt a fejemben, meg amit Pilinszky mesélt második látogatásomkor. Párizs mellett koncertezett Kocsis, még nem volt húsz éves, valamiféle csűrben? Istállóban vagy miben adott elő, avantgárd volt a hely. Hogy milyen lehetett az akusztika, azt el sem tudtam képzelni. Richter és Pilinszky egymás mellett ültek. Mindketten jól beszéltek németül, így hát a költő odafordult Richterhez. Na, hogy tetszett? A nagy zongorista csak annyit mondott, hogy ez a fiú már most jobb, mint *Michelangeli*. Ennél nagyobb dicséretet nem is tudott volna mondani. A XX. század egyik legkiemelkedőbb zongoraművésze épp az olasz *Arturo Benedetti Michelangeli* volt.

Az 1982-es év nem hozott semmi különöset, hacsak azt nem, hogy íródott *Hétköznapi passió* című első novelláskötetem, mely csak 1992-ben jelent meg, a *Szépirodalmi* utolsó kiadványa lett. Verseim köteté álltak össze, de meg nem jelentek, csak 1988-ban, a legendás *Kozmosz-sorozatban*. A novellák közül nem utolsóként íródott *A telefonok a semmibe*, de a kötet záródarabja lett. A gépiratot azonnal átadtam Zolinak, erről az írásról nem volt véleménye, vagy talán nem akarta közölni, de hogy megőrizte, arra mérget mernék venni. Aztán megjelent valamelyik folyóiratban, azt is eljuttattam hozzá, és nagyképűen de a legnagyobb jóindulattal – dedikáltam.

„TELEFONOK A SEMMIBE”

Kocsis Zoltánnak

„1983. januárjának egyik éjszakáján a cigarettafüst lassan eltakarja mélyen alvó feleségem arcát. Ki tudja már, hányadik cigaretta. Vizes szivacsot teszek egy tálkába. Úgy hallottam, hogy a vizes szivacs magához vonja a füstöt, megtisztítva ezzel a szoba bűzös levegőjét.

Oldalvást nézve látszik a tévé képernyőjén a sok por, s a porban az ujjheggyel rajzolt ormótlan figura. Megszámolom a könyveimet. Négyszázhusznál elvétem, de nincs kedvem előlről kezdeni.

Az ablak alatti mélyedésből előhúzom a diavetítőt, s fekete-fehér diákat teszek a gépbe. Kattan a szerkezet, fölrajzolódik a gyöngyvászonra a koszos, múlt századi utca, ahol lakom. Azóta a bombázás aszimmetrikussá igazította. Csak a jobb érzésű lakók festik át a házuk homlokzatát évről-évre elképesztő színekkel. Aztán a grund. A húsz év alatt nagyra nőtt, saját ültetésű akácfával a közepén.

Az ijesztő csöndben csak a gép zúgása hallatszik. Megunom a vetítést is. Bámulni kezdem a bútorokat. A két hatalmas koloniál könyvvállványt, s a velük derékszöget záró ónémet íróasztalt, írói rendetlenséggel a tetején. Remekbe sikerült asztal, de ami a legfontosabb: zárhatók a fiókjai! Eszembe jut, hogy milyen nehéz volt apámmal fölcipelni ezt a félszobányi bútort a bizományi Áruház pincéjéből.

A telefonra nézek. Noteszomba lapozok. A H. betűnél a papírra bökök. Hajnal Anna! Tárcsázok. Jellegzetes bűgő hang. Sercegés...

– ... semmi különös... csak unatkozom. Emlékszik? Amikor az első levélje megérkezett, éppen vasárnap volt. Nagyon rám ijesztett az ajánlott levél, ami ott várt a postán! Azt hittem, behívó! De Istennek hála, csak a kedves sorai vártak, s egy telefonszám... Mindjárt aznap hívtam ezt a számot... emlékszik, ugye? Fölvettük magnóra az egészet, de sajnos a szalag elkallódott. Több éve, hogy leszereltem! Kiváló Katona lettem, szakaszvezető, ötven embernek... szóval parancsnok voltam. Férfi! Két esztendőn át... Azóta ismét gyerek vagyok, és nagyon félek a haláltól. Halló! Halló! Letette... vagy csak megszakadt a vonal?

Tárcsázom az Uzsoki úti kórházat.

– Igen, itt Hajnal Anna... megszakadt a vonal, és igazán kedves magától! Egyébként régen olvastam a verseit... miket írt mostanában? Mondja, hogy van Zelk Zoli? Tudja, beteg szegény. Nagy költő.

Légüres tér vesz körül. Újra hívom, megint az otthoni számon. Mielőtt bármit mondanék, megelőz. – Mondja, elég inge van magának? – Hát... van, persze... nem sok, de van... – válaszolom bizonytalanul. – Nos, akkor, ha legközelebb eljön, adok magának egy-két nagyon szép inget... a férjemé volt... sosem hordta őket. Várjon csak! Van itt egy velúrkabát is... azt is odaadom. Meg zoknik. Cérnazoknik... panaszkodott, hogy gombásodik a lába... és ne törődjön az emberek megjegyzéseivel! – Egy pillanat! – kiáltok a telefonba. Kinyitom a szekrényajtót. Ott van rendben a vállfán K. I. bőrkabátja, meg egy sötétkék ing. – Halló! Itt van a kabát is, meg az ing is! És ugyanúgy kinevetnek, mint azelőtt! Nem tudok más lenni... – úgy teszek, mintha nem hallanám, hogy a telefon teljesen süket.

Vállammal ügyetlenül fülemhez szorítom a kagylót. Nézem azt a versemet, amelybe belejavított, mondván, hogy ha ő írta volna, így oldaná meg. Meg is jelent ez a bizonyos vers

az ő nevével. A szerkesztő a költő fiatalkori ujjgyakorlatának vélte a hatása alatt, javításával íródott zsenjét. – Szégyellem, de a temetésre megkésve érkeztem, kilöktek a ravatalozóból. Hiába erősködtem, hogy a mesterem a halott, csak rázták a fejüket. Benéztem abba a nagy terembe. A férfiak fején kalap, sapka, négy sarkán összecsomózott zsebkendő. Furcsálltam. Aztán követtem a zsebkendősök példáját. Akkor beengedtek.

Döbbenetes volt később, amikor az összeillesztett deszkákból álló fekete láda az ásó csapásától szétesett... – elkapom a fülemtől a kagylót, melyben már ideges, morzseszerű hangok pattognak. Aztán megint a vonal bűgő hangja. Leveszek a polcra egy H. A.-kötetet. Fényképek. Fiatalkori arc. A kórházi ágyon, kezében jegyzetfüzettel, ceruzával, többdioptriás szemüveggel a papírra meredve; hosszú ősz hajjal, hátradőlve a fölpolcozott párnákon. Ír valamit. Végbélrák.

Istenem!

Fölkapom a fejem. A szemközti zománcfehér falon egy nagyméretű ikon vág tátongó lyukat sötétkék tónusával. Krisztus áll a kereszthez támasztott létrán, félúton a megmérgezett paradicsom és a beteljesülés között. Csontsoványan lépked, izmai megfeszülnek, nem tud még semmi bizonyosat; mégis... a körülállók és jómagam és mindenki tudja, eleve elrendelés. De neki ezt még nem szabad tudnia. Ő most csupán annyit csinál, mint én, aki leütök egy billentyűt az írógépen, vagy akár egy képzeletbeli zongorán.

A notesz lapjai fölugranak, s lapozódni kezdenek. Nevek és telefonszámok pörögnek, mint a gyerekkor „mozgófilm” játékánál, a ceruzára tekert papírcsíkkal. Lecsapok. Lapozok kettőt. Nagyon nehezen sikerült kiolvasnom egy telefonszámot, ahogy megpróbálom kiradírozni a rárajzolt keresztet. Tárcsázok.

Félek.

A fényképe!

Sötétbe burkolózott arc, előtte szigorú vigyázzban, mint egy jelentést adó közkatona a hófehér kéz hosszú, végtelenbe csúcsosodó ujjakkal, a mutatóujj és a középső ujj közé nőtt állandóan füstölgő cigarettavéggel, mint egy Greco-kép mered rám, s mintha azt éreztetné velem minduntalan, hogy megközelíthetetlen.

Pilinszky, mintha megérezné, hogy mire készülök, feláll a FOTÓJ-ből, s a telefonhoz sétál. Megvárja, míg hármat csöngetek. A kisméretű szobában a könyvvállvánnyal szemközti falon – mielőtt fölvenné a kagylót – a tőlem kapott, préselt falemezre kasírozott Rubljov-ikonra néz. Ugyanerre gondolok én is, itt a szobámban, most már fél tizenegy óra tájt, a kislámpa fénykörébe dugva fejemet.

– Bizonyára nem emlékszik rám... – válaszolok a cérnavekony „tessék”-re. – 1977-ben jártam fönt... egy közös barátunk mutatott be... – érzem közben ugyanazt a félelmet és alázatot, amit akkor éreztem, amikor megálltam szobája ajtajában. Be volt kötözve a bal keze, a kötés alatt sín merevedett. Az idegszanatóriumban elaludt egy fotelben, s álmában leesett a padlóra. Elfeküdt a kezét. Olyannyira, hogy mozdítani sem tudta többé. Már fél éve kezelték, s még egyáltalán nem volt biztos, hogy valamikor is használni tudja.

Aztán mint egy öt éves gyerek, beugrott a megvetett ágyba, úgy, hogy az ugráshoz vett lendülettel húzta magára a takarót. És állandóan cigarettázott. Azt mondta, míg jelen vagyok, nem olvassa el a verseimet, de pontosan egy hét múlva szívesen állna rendelkezésemre.

– Igen, igen. Emlékszem... te hoztad ajándékba azt az ikont...

– ... és a verseim? Mi a véleménye a verseimről? – szakítottam félbe fölhevülten és modortalanul.

– Ha jól emlékszem, már akkor is megmondtam, hogy tehetséges versek... lehetne mondani, egy-két dolgot, irányt; javíthatnék, de nem teszem, mert legyél csak a magad kritikusa, s ahogy K. Z., a zongorázás csodája mondta: „csak legyen erőd odafigyelni”. – Nem elégít ki a válasz, de érzem, igaza van. – Úgy hallottam, hogy meggyógyult! Miért kellett meghalnia? Miért? Mosollyal az arcán miért kellett hanyatt vetődni ugyanazzal a gyermeki mozdulattal, mint amit fönt láttam ottjártamkor?

Milyen iszonyú forróság volt a temetés délutánján!

„December hóje” volt. „Drótvégre csomózott madarak” voltunk. Sikerült tehát „boldogan” meghalnia? Ja, K. Z. azt mondta, sajnálatos, hogy egyikünknek sem jutott eszébe, halotti maszkot készíttetni! – Finoman engedem a kagylót a helyére. Gyors mozdulatokkal kotorászok a fiókjaimban. Megvan! A nekrológ. Sokan mondták akkoriban, hogy ez az írásom meggondolatlanul *Insigne regium alci!* Mert P. J. kitűnő költő ugyan, ... de hogy király!?

Hajnali két óra. A szétszórt papírokon az álomban kicsurgó nyál foltja. Mellemen forró izzappakolás az átizzadt szakáll. De hiszen nincs is telefonom! Vécé sincs ebben a nyomorúságos szobában. A bútorok ugyan szépek. De víz sincs.”

1983.

A NAGY BESZÉLGETÉSEK KORA

Úgy látszik, ebben az évtizedben a páratlan évek hordaléka átsap a legmagasabb gátakon is. Már a január avval kezdődött, hogy a Kocsisnál látott két megtermett zongora látványa nem hagyott nyugodni. Sejtelmes, fekete csillogásuk ott fénylett a retinámon. Égetett. És anyámnál járva, megindult bennem a vers. Leültem hát gyorsan, papírt fűztem a Csehszlovákiából kapott kicsiny táskagépbe, s a klaviatúrán két ujjam úgy rohángált, mint Kocsis ujjai a billentyűkön. Egy szuszra megírtam talán legszebb és legkiemelkedőbb versemet. Otthon még szöszmötöltem rajta egy kicsit, de evvel a verssel lett teljes az első kötetem verskészlete. A cím anyám kedvenc keringője Chopintól, és így együtt, kinek is ajánlhattam volna?

Chopin: Gesz-dúr keringő, Op. 70 No. 1.

Kocsis Zoltánnak

Óriás lakkcipőként fénylik
a nyitott Steinway. Az ujjak,
Buñuel billentyűkre hullatott
bogarai.

Zárt ruhában, vonalban
állnak a párok, s a meglódult
hajszálak kisiklott száloptikáin
Varsóig pörögnek.

A Mozgó Világ szerkesztőségébe, a budai Bertalan Lajos utcába rohantam, melyet én rendeztem be bútorokkal, láttam el a plafont odaillő csillárral; főnöki és egyéb forgószekek szövetei örökös tavaszi lehelések. A szönyegek is mosolygósak voltak pasztelles színeikkel. Én meg úgy léptem be, mint idegen helyre, pedig minden szögletét ismertem, az én belsőépítészeti kalandozásomnak volt az egyik színhelye. Leadtam a verset. A szerkesztő ott volt, átfutotta sebtiben, majd tett egy rövidke megjegyzést. – Ez képzavar. Hajszál, mint száloptika? Hogy jön ez ide?

– Apám optikus – sóhajtottam, de láttam ez az érvelés kevéske. – Költészetben pedig minden lehetséges. Például, van-e a semminek ága?

– Az József Attila. Az más... – de miért volna más? Őt is megkifogásolnák, ha épp ebben a pillanatban lépne be, mint ifjú költő. És éppen ettől az évtől kezdve a szerkesztőség úgy döntött, hogy mindenki, elolvas mindent, megszűnik a rovatok egyeduralma. Ez már tényleg a demokrácia csúcsa – gondoltam, – a diktatúra közepette. Kajánul hozzátettem: – A takarítónő is? Meg a titkárság kávéfőzője is? – erre már nem felelt a versrovatért felelős szerkesztő, versemet egy dossziéba süllyesztette. Tudták, én rendeztem be az irodát, cipész maradjon a kaptafánál, majd kitalálnak valamit, hogy lerázhassanak végleg, mint totális

dilettánst. Akkorra már Kocsis Zoli is a szerkesztőség tagja volt, mint zenei rovat vezető, ennek nagyon örültem, mert a magyarországi folyóirat-dömpingben minden volt, csak muzsika nem, legfeljebb a szaklapban. Ő maga kért tőlem egy csomó verset, hogy beajánl, de pár hét múlva vissza is adta, hogy nem tetszik nekik ez a fajta verselés.

– Kapják be az összes... – nem folytattam, Zoli nem tehet róla, és meg is kértem, nehogy elmondja nekik, mit is üzentem első dühömben, mert akkor ez a vers tényleg nem fog megjelenni, és elég egy körtelefon, hogy máshol se kelljek. Zoli sokáig idézett ebből a versből, éveken át, az tetszett neki a legjobban, hogy „Varsóig pörögnek”. A versen később igazítottam egy kicsit, a végleges változat válogatott verseskötetemben jelent meg – *Krisztus után*, 1997., Új Mandátum Könyvkiadó –, és csak az első sorban történt változás. Ha egyszer én a nyitott zongorát óriási lakkcipőként vizionálok, akkor nem kell oda, hogy „ként”. Így aztán ilyen lett: „Óriás lakkcipő, fénylik/ a nyitott Steinway”.

BELOHORSZKY PALI

1983-ban ismertem meg *Belohorszky Pál* esztétát és esszéistát, előadót a TIT József Attila Szabadegyetemről, és televíziós szerkesztő-riportert. A New York-palotában sokszor elmentünk egymás mellett, leginkább az Új Írás című folyóirat közelében ült a padon, vagy éppen indulóban volt. Zöld, térdig érő kabát, piros sál a nyaka köré tekerve. Nem is emlékszem, láttam-e valaha más ruhában? A nyarakra sem tudok visszanézni. Annyira egybeforr evvel a kabáttal-sállal, hogy ő már csak így marad meg nekem. Egyszer odaléptem hozzá. Bemutatkoztam, tudtam, hogy 1948-as, meg hogy *Juhász Ferenc* veje volt, aki az Új Írás folyóirat főszerkesztője, ismertem első, vaskos könyvét a *Szépirodalmi* gondozásában megjelent *A múlandóság lovagrendje* című tanulmányaival. Bár a kötet nem volt a tulajdonomban, a Lapkiadó könyvtárából vettem kölcsön és becsülettel vissza is szolgáltatam. Fura fiú volt. Haja napóleonosra fésülve, tekintete sötéten mélytüzű, látszott rajta, hogy már most is tud mindent, hallottam, hogy előbb ismerte meg Kocsist, mint én, egyszerűen bement hozzá és rávette egy „gondolkodási négykezesre”, ami aztán meg is jelent két részletben valamelyik folyóiratban. Én meg ott, kisség zavartan, mert Pali kedvetlen volt, nem értette, mit is akarok én tőle, kimondtam: – Járok Kocsis Zoltánhoz! Minden nap. Napi három-négy órát hallgatok zenét. Ahogy tanít. Próbál a saját koncertjére. Pilinszkynél is jártam...

– Na és? – rám se nézett, cipőjét vizslatta.

– Hát most jutott eszembe, írhatnánk akárhány-kezes beszélgetést, amolyan mélyinterjút, vagy a találmányomat, ami öszvérműfaj: beszélgetésszét! – Fölkapta a fejét. Arcbőrét mosoly feszítette, és kezet nyújtott. – Majd dumálunk erről, oké? Add meg a telefonodat.

Tőle kértem egy darab cetlit, meg tollat. – Ikertelefon. Ha sokáig foglalt, ne engem szidjon... 866-301. Budán lakunk, a Feneketlen tónál. Fadrusz utca kettő. – Ezt már nem írtam le, csak úgy odavettem. Dehogyan fog ez az ember fölhívni engem! Mire a lakásunkig értem, a negyedik emeletre, harsogó röhögés kúszott át még a falakon is. Ott állt a konyhában, kezében fél literes, egyetlen üvegcorsónk, benne víz, citromlével. Aranka mögötte, intett, hogy nem érti, ki ez az ember. – Szia! Végre, hogy megjöttél. Bele is foghatunk. Van magnód? Én hoztam magammal, mert Kocsissal is evvel vettem fel a négykezeset. Olvastad? Nem érdekes. Ha jó lett, hát attól, hogy alaposan át kellett írnom az egészet.

Most már én kuncogtam, befelé. Annyit már tudtam Zoliról, hogy nyomdakészen fogalmaz, de ha el is kalandozik valamerre, azt is meg kell hagyni a szövegben, látszatát keltve az élőbeszéd egyszeriségének.

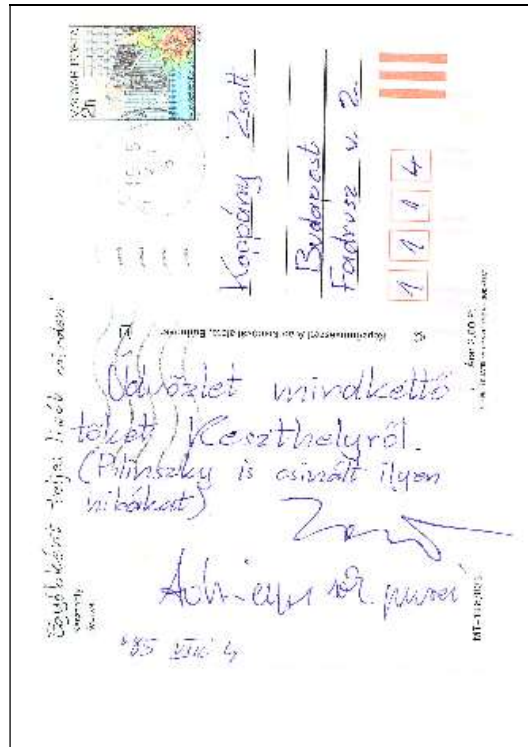
Táskájából előhúzta a könyvét. Nem számítottam rá, hogy így megtisztel. Beírt: „Koppány Zsoltnak, na meg vörös, bodor lovagszakállának. Mellyel mintha kérdené: »mit tojusz, Dzsojsz?!« Szeretettel: Pali. Budapest, 1983. március 23.” Ránéztem. Most is Napóleon volt, de beléoltva maga Dosztojevszkij. De nem csak Fjodor Mihajlovics. Hanem összes figurája. Zozima Sztaréc is ő volt, meg Szmergyakov, Miskin herceg is ő volt, meg Aljosa Karamazov, és olyan Raszkolnyikov, akinek igaza van mindenben, de a gyilkosságra nincs mentség. És mesélt, hogy ő nyírségi gyerek, ismeri, már hogyne ismerné *Balczó Andrást*, meg ő már a gimiben végighallgatta az összes *Wagnert*, és betéve tudta az egészet. Láta hófehér reverendájában saját verseit ahogy szavalta a széparcú *Mécs Lászlót*. – Képzelheted! Tirpák arcok a levegőben, tele minden áhitattal, Mécs meg, mint lázas gyermek, sorolta verssorait! – Letette a korsót, immár üresen. Mintha elfáradt volna. Újra komor lett. Aztán hirtelen kigyúlt és szinte ordítózva futballmeccset közvetített. – Sivori sarokkal maga elé teszi a labdát, óriási csel, megindul a jobb oldalon, lövőcsel, és hatalmas gól. Góóóó! – kiáltotta, és ugrálni kezdett a konyha betonján néhol fölgyűrődő linóleumon. – Kocsisnál fociztam. Jó mi? Konzervdobozzal. Kicsit összenyomtam. Csörömpölt a folyosón, mint az állat! Végigcseleztem magam egészen a másik lépcsőig, aztán jobbal löttem! Hű, ha leesett volna a lépcsőn, hát összeszalad az egész tetves Zeneakadémia, mi? Sok a tehetségtelen barom. Kocsis Zoli meg zseni...

A beszélgetésszét még aznap elkezdtük, hamar végeztünk is vele, még kétszer ugrott föl Pali a héten, magnóra mondott mindent, saját diktafonomra, én meg elég lassan, hogy el ne vétsek valamit, bepötyögtettem Erika típusú írógépembe. A következő héten bementem Zolihoz a Pali-féle gépirat fénymásolatával, nézze már át, hogy mi vár majd órá is, ha beleegyezik ebbe az egészbe. Mert rajtuk kívül még ott volt *Nemes Nagy Ágnes*, aki nem vállalta, *Rába György* sem, *Rákos Sándort* akkor még nem ismertem, valaki mégiscsak kell az újhirdasok közül, maradt hát mentorom, *Lengyel József*-ösztöndíjra-javasolóm – meg is kaptam –, *Major Ottó*, aki jól ismerte Pilinszkyt. *Törőcsik Mari* és *Maár Gyula* magától értetődő volt, mint Pilinszky legbensőbb barátai, és hát Pali zárta a sort, aki, mint válaszadó a legtovább ment metafizikai-ontológiai értelemben.

Kocsis Zoli kéziratot lobogtatott. – Itt volt a Pali és így megelőzött téged. Most már két példányom van... Te meg mit mondtál rólam? Hogy én *teljes lipót* vagyok? – Ennek a Palinak állandóan jár a szája! Miért kellett ezt Zolinak elmondani? A szó annyit jelent, hogy az akkoriban fénykorát élő Lipótmezőről elengedett beteg.

– Bocs, nem akartalak megsérteni... de mind a hárman lipótok vagyunk, nem igaz? Pali a legőrültebb, mi meg ketten ott vagyunk a dobogó második fokán. Mit szólsz ehhez? – Kocsis szélesen mosolygott, ízlelgette a szót, ilyenkor megnyújtotta a végét. – Teljes lipóóóó.

Nem felejtette el sohasem. Lám, két év múlva küldött képeslapján emlékezett a szóra. Bájos szarkazmus volt ez a részéről, de sohasem cinizmus.

*

Elmeséltem Zolinak, hogy Pali a tévével fönt járt a Várban, ahol Szalatnay Szepi lakott, nála harminc évvel idősebb feleségével, Dénes Zsófiával, mindenki Zsuka nénijével, a Fehér Galamb étterem fölött. Az interjú fekete-fehérben lejött az akkori egyetlen csatornán, és nagyszerűen sikerült. Belohorszky érzékeny pontokat is érintett, ami Ady és Zsuka közt létrejött, és a matróna korú hölgy nem titkolt semmit. Pali meg elmesélte nekem, hogy meg kellett vágni a filmet, mert Zsuka olyat mondott, hogy az nyomdafestéket sem tűrt, nemhogy képernyőt. Az 1900-as évek eleje, Párizs. Ady a Bölöni-család vendége volt. Itókát várták ebédre. De csak nem akart jönni. Ady nevezte el így, mert a hölgy gyakran a pohár fenekére nézett. Nyílt az ajtó, Itóka belibbent, és csacsogni kezdett. – Ne haragudjatok, de alig tudtam szabadulni Anatole France-tól – akinek egyébként tényleg a titkára volt –, aztán az egyik kávéházban összefutottam Picasso-val, a másikkban Apollinaire-rel feketéztem – és mondta, sorolta, mire Ady lecsapta a keze közt szétnyílt újságot és élesen ekként szólt: – Itóka, ne csinálj panteont a picsádból!

Én is röhögtem, Zoli is, megegyeztünk abban, tényleg balhé lett volna, ha ez a rész benne marad a filmben. – Te, Adyról gondolkoztam nemrég. Öregem! Tudod, mi jutott eszembe? Emlékszel, a suliban már-már proletárköltőként tartották számon Adyt is. Szerintem így történhetett: Ady Endre kikászálódott Léda lábai közül, alaposan meghúzva a stílszerűen vörös burgundit, és fölkurjantott: – Véreim, magyar proletárok! – Bólintottam. Így lehetett. Így történt. A költő talán még fényképen sem látott proletárt.

*

Belohorszky Pali a második kötetét már színtelenebbül dedikálta:

„Arankának, Zsoltnak nagy szeretettel, a szép találkozások emlékével a szívemben, Pali. Budapest, 1988. február 10.”

Még annak az évnek decemberében, az utolsó napon holtan találták lakásában. Sokáig mondogatta, hogy *Molnár Csilla Andrea* halálával eltűnt a szépség a világból. *Aschenbach* is belehalt a Lidó forró homokján, mikor a svéd kisfiút nem láthatta többé a *Halál Velencében* című Thomas Mann kisregényben. *Domján Edit* tragikus lénye „ihlette” meg? Vagy a Szépségkirálynő utáni beteljesülhetetlen vágy? Mert kívánsága teljesült. Molnár Csilla Andrea sírjától pár hellyel arrébb helyeztük őt a végtelen mozdulatlanságba, gyertyafényes alkonyatban, mikor is végre a Magyar Televízió autóbussa leért Kaposvárra. A legvalószínűbb az a metafizikai áthallás lehetett az ok, túl depresszió és mánián, amit istene, Dosztojevszkij kinyilatkoztatott: „Negyven éven túl élni illetlenség, alávalóság, erkölcstelenség”. Írta az író, aki mégiscsak valahogy kihúzta hatvan éves koráig! Pali tragikomikus létezését megírtam esszénovellámban, melynek címe ez lett: *Egérlyuk és rózsamáglya. (A gondolat birodalma, 1994., JEL Kiadó.)*

Mikor Pali meghalt, fölhívtam Zolit otthonában. – Szegénykém. – Csak ennyit mondott. Meg, hogy a temetésre nem jön el. Nem bírja. Már akkor kifejtette, hogy nem lényeges a halál, csak hogyha valaki nem teljesítette be még életében azt, amire született. Például Bartók esetében az, hogy „tele puttonnyal” távozott. Ez fáj neki igazán. Saját magának fáj-e korai halála? Mint előadóművész mindent eljátszott, amit csak lehetett, *Liszt Ferenc* után zongoraátiratokat készített *Wagner* operanyitányaiból, és mégis jelen volt, ha áttételesen is, Pali farkasréti ravatalánál, amikor fölkúszott az egekbe a *Trisztán és Izolda* című operából *Izolda szerelmi halála – nyitány*, nagyzenekari, vagyis eredeti változatában, amit Zoli átírt később zongorára. Mutatta is nekem, hogy is kell az ilyet elképzelni. – Mondjuk, a kisujjam itt a balkézen fuvola. A gyűrűsujjaim vonósok, hegedűk, brácsák. A középső ujjaim a csellók, de jut minden ujjamra valamilyen instrumentum, amelyek olykor helyet cserélnek, szolgálják egymást.

Ámulva néztem őt. Én, a zsenivel egy légtérben, méghozzá a 8-as tanteremben? Pár nap múlva belekezdünk a beszélgetésszébe. Több ülésben. Hol nálunk, hol az Akadémián. A kérdések már nála voltak, én újra fölolvastam őket, Zoli meg beszélt a diktafonba. Az élőbeszéd minden próbóbb sutasága bekerült a kéziratba.

„EMLÉKEK, BARÁTOK, BESZÉLGETÉSEK” – PILINSZKY JÁNOS

(részlet)

– „Lassan észrevettem például minden megfontolás és meggondolás nélkül, hogy muzsikussal érintkezem. Itt talán a legtündöklősebb találkozásom Kocsis Zolival volt. Nála lenyűgöz, hogy ilyen meztelenül a tehetség jelenlétét még nem láttam emberben. A szeretetnek és az aggodásnak olyan fokát váltja ki bennem, amit én nagyon kevés ember iránt éreztem.”

Idáig az idézet egy rádióbeszélgetésből. Azt is említi a költő, hogy egyidős veled. Barátok voltatok, vagy csak ismerősök? Olyan barátok, amilyenekre oly nagyon vágyunk izolált világunkban?

Kocsis Zoltán: – A barátság legalapvetőbb kritériumait a mi kapcsolatunk tulajdonképpen kimerítette. Az önzetlenséget, a felelősségre vonás abszolút hiányát, azt merném mondani, a szó jézusi értelmében vett szeretetet. Ilyen értelemben én csak nagyon-nagyon kevés embert tudnék felsorolni, aki oly annyira közel állt, illetve áll hozzám, mint Jancsi. Némileg ellentétben áll az előző gondolatokkal, hogy Jancsi egyszer azt mondta, nála a barátság egy magatartási forma; ha alaposabban megvizsgáljuk ezt a kérdést, akkor rá kell jönnünk, hogy igazi barátság még olyanok között is igen ritkán fordul elő, akiknek ez a magatartás immanens tulajdonságuk. Gondolok itt például két olyan emberre, akik rendkívüli módon nyitottak a világgal szemben, mégsem tudtak *igazán* barátokká válni. Nekem egyáltalán nem furcsa, hogy *Pilinszky János* és *Markó Iván* sohasem lettek barátok. Pedig két ilyen ember, egyszerű eszünkkel mérve, megérthette volna egymást, sőt meg kellett volna, hogy értse egymást, de sorolhatnám százával a példákat.

– Azt hiszem, te voltál az utolsó, akit meg tudott szeretni. Ritka ajándék ez. Ő, aki bizonyára nap mint nap levelek tömegét kapta igazi tehetségektől, irigyektől és dilettánsoktól. Akit fölkerestek, vagy ültek le mellé presszóasztalokhoz mindenféle ismerkedési trükkkel... Akit százak vettek körül, mégis magányosabb volt egy levágott kisujjnál. Vajon, ha te nem vagy ilyen korszakalkotóan jelentős zongorista, megszeretett volna pusztán a lényed miatt? Vagy nem ezen múlt a ti kapcsolatotok?

Kocsis Zoltán: – Én nem tudom, hogy milyen ismerkedési trükkökkel ültek le asztalához dilettánsok, irigyek és tehetségesek... arra azonban határozottan emlékszem, több ízben panaszkodott, hogy mindenféle nők el akarják vetetni vele magukat, amikor Ingridet még nem ismerte. Azt hiszem, hogy ő nem ismerte a társadalmi osztályokat, nem tett különbséget az emberek között; ez megint csak jézusi vonás... egy utcaseprőnek ugyanolyan melegséggel tudott visszaköszönni, mint teszem azt, egy akadémikusnak.

Valószínűnek tartom, hogy meg tudott volna kedvelni akkor is, ha a zenéhez nincs annyi köze; természetesen így könnyebben ment. A Zenei Antikváriumban Jutta nevű barátnője hozott minket össze, aki már ismert engem, de csak névről. Ezt a találkozást már sokszor elmondtam, most talán annyit, nem tudtam értelmes szavakat ott kinyögni, annyira meglepett, hogy azzal találkozom, akit hát annyira tartok, s akit tulajdonképpen nem is embernek képzeltem, s akkor itt áll előttem, teljes testi valójában; szóval, ez hihetetlenül meglepő volt...

– Amikor megismerkedtél vele, ismerted már a költészetét? Közel állt hozzád a költészet? Azonnal megértetted őt?

Kocsis Zoltán: Mindig közel állt hozzám a költészet, ismertem már akkor a verseit, prózáját is, főleg az *Új Emberben* megjelent kis írásait, amelyek hihetetlen telitalálatok, a vallásos és nem vallásos tárgyú cikkei egyaránt. Határozottan emlékszem, egyszer a kispolgárságról szóló zseniális kis írásocskáját adtuk kézről-kézre a Zeneakadémián.

A megértése? Nem tartozik szorosan megismerkedésünk tárgyához, de ami aztán nagyon is integráns részévé vált az életemnek: ha elolvasok tőle valamit, vagy azonnal értem, vagy soha nem fogom megérteni... Csak ha valami véletlen folytán rájövök, hogy ez a vers vagy próza, vagy akármi, *rólam* szól. Így értette meg például *Kondor Béla Simone Weilt*, akitől Jancsi egyszer fölolvastott egy írást, s a festő elutasította. Évekkel később Jancsi megint

olvasott neki Simone Weilt, rájött, hogy *róla* szól, s ez annyira megindította, hogy elkezdett sírni. Ha a zenében akarok erre analógiát, azt kell, hogy mondjam, Brucknerhez például későn jutottam el, akkor, amikor megértettem, hogy az is rólam szól.

– Pilinszky *Gyónás után* című versében bevallja az észrevett naplementét, érzékelteti a művészsorsot, egyáltalán – Kosztolányi szavaival élve – a nem különb, hanem különböző ember sorsát, a gondolkodóét, a mindenki helyett Keresztet cipelő Krisztusét. Ez a mai művész feladata? Vajon Pilinszky ezt érezte feladatának? Vagy eleve elrendelés ez?

Kocsis Zoltán: – Én, ha nagyon mélyen belegondolok az egészbe, akkor talán úgy érzem, hogy igen. Azt talán figyelmen kívül lehetne hagyni, hogy Pilinszkynek nem volt szigorúan meghatározott *Ars poeticája*. Interjúiban – legalábbis amelyeket nekem volt módomban hallani – nagyon ködösen beszél erről a kérdéstről, inkább véleményei voltak; meglehetősen sok: így a világról, önmagunkról, a világ dolgairól... de az, hogy ez miképpen jelenik meg nála, az már nem fogalmazódott meg egyértelműen.

– „Gyermekkorunkban meg kellene halnunk, / tudásunk csúcán, alázatunk magasán, / de mi tovább élünk, foltozgatva és / toldozgatva a jóvátehetetlent.” Ha a költőnek ez a megállapítása megvalósul, nem történik meg *Auschwitz*. Egyáltalán: egyetlen háború sem. De tovább megyek: a művészet sem jött volna létre, ha művészetről alkotott fogalmaink nem csupán tények, hanem maga a valóság. Lehet, hogy a művészet éppen az, amiről a költő szintén egy interjúban beszél – nem szó szerinti idézet –, hogy Schubert kései, utolsó műveit átjárja valami olyan tisztaság, mint egy agonizáló gyermek hallucinációi. Mert ebben az esetben valóban nem szabad tovább élnünk, hiszen igazán tiszta csak a gyermeki szellem tud maradni.

Ezért mondja Ady, hogy Petőfire nem talál jobb szót, mint azt, hogy *gyermek*. Vajon nem Rousseau-nak van igaza, mikor azt hirdeti az *Értekezésben* – mely a *vissza a természethez* bélyegét nyomta rá egész életművére –, hogy „a tudomány s a művészet egyenesen bűneinkből fakad?” Vagy hivatkozhatnánk a Kosztolányi egyik novellájában leírtakra, ahol is arról van szó, hogy az úgynevezett keresztvívők, mást-akarók döntötték romba a világot nem is egyszer. Szabad tovább élnünk tehát? Vagy akit az istenek szeretnek, tényleg fiatalon halnak?

Kocsis Zoltán: – Én erre nem tudok mással felelni, mint hogy a legnagyobb dolog gyermeknek maradni. Jobban mondva, hogy az értelmünk tudjon szűz maradni, ezt olyan értelemben gondolom, mint ahogyan ez Bartók esetében teljesen nyilvánvaló. Vagy akár Pilinszky esetében épp oly nyilvánvaló... határozottan az a véleményem, hogy ez a legnagyobb erény.

Ezek az emberek mindent tudnak a világról. Mindent tudnak. Azt sem lehet őrájuk mondani, hogy naivak. Hiszen Pilinszkyt sem lehetett átvágni, például egy boltban vagy étteremben. Pontosan tudta, mi mit ér, és ki kicsoda. Ezzel szemben ő olyan volt, hogy nem érzett az ember vele szemben büntudatot és kötelezettséget, és mégis állandó büntudatot érzett ugyanakkor. Hiába mondta el százszor és ezerszer, hogy az élet minden pillanatában követünk el marhaságokat; mégis az volt az ember érzése, követett el marhaságokat; pontosan tudván, hogy mit követett el, s talán volt a különbség a többi ember s Ő közte, hogy a többiek nem tudják, hogy „Megtörtént, holott nem követtem el, / és nem történt meg, holott elkövettem;”

A másik szépség az egészben, hogy nem szabad meghalnunk gyermekkorunkban, mert hiszen, akkor hogyan lehetnének azok az emberek, akik mindent tudnak, s átvészelték azokat a periódusokat, amikor a személyiség megmérgeződhetne és győztesen kerültek ki belőle.

– Valaki azt mondta – jogos megállapítás? –, hogy Pilinszky kismester. Még az irodalmat értőknek is csak kis százaléka képes, nem megérteni, de leginkább ráérezni a költő műveire... Baj ez, szerinted? Az olvasónak kell-e fejlődnie, vagy az igényeket kielégítve, az íróknak kell stagnálni? Vajon József Attila mindenkire szól? Hányan értik Őt? Hányan érzik, hányan élnek át mindazt, amit maga a költő sem sok esetben tud bizonyosan?

Kocsis Zoltán: – Azt hiszem, ez, hogy kismester még ilyen értelemben sem jó kifejezés. Ha mindjárt az elején párhuzamot kell, hogy levonjunk, azt mondanám, hogy Beethoven valószínűleg attól lett Beethoven, hogy viszonylag gyenge előadásban is élvezhetőek a művei, míg egyes szerzőket egyszerűen kivégez a rossz előadás. Ilyetén áttétellel versolvasásra, vagy szövegolvasásra értve, el lehet egy szöveget olvasni nagyon felületesen, és el lehet nagyon gondosan. De a nagyon gondos olvasás sem biztosítéka annak, hogy valóban ráérezzünk.

Visszakanyarodva Beethovenhez, Pilinszkyt a rossz interpretáció, illetve rossz fölolvadás, tulajdonképpen tökéletesen kivégzi. Viszont, furcsa módon legalábbis én, most így érzem – mindenkiről ír, mindenkire szól. Én inkább azt hiszem, hogy az ő bevallott antiköltőisége, „nyelvi szegénysége”, ahogy egy interjúban elmondta – ez az, ami őt kismesterré avatja, de ez kifejezetten jó értelmet kap, hiszen a kiválasztottak kis csoportjába tartozik, akik kevés szóval sokat mondanak. Maga Pilinszky mondta nekem egyszer, hogy naponta bukkannak föl olyan szavak, amelyekről biztosan tudta, hogy soha nem írta le. Szóval, én azt hiszem, Ő úgy kismester, ahogyan kismester volt Webern. Akinél három hang kapcsolata azért egy világ, mert azt a három hangot ugyanúgy senki más nem írta le...

– Meggyőződésem, hogy boldog csak az tud lenni, aki a legkevesebbet tudja. Pilinszky mindent tudott. Mégis boldognak láttam. Igaz az, hogy akinek létállapota a boldogtalanság, a pesszimizmus, az tud igazán boldog lenni? És, hogy ez megfordítva is igaz? Vagy azért boldog, mert gyermek maradt?

Kocsis Zoltán: – Én azt hiszem, inkább az utóbbi. Nemcsak, hogy boldog volt; tovább megyek: kiegyensúlyozottnak éreztem. Mindenfajta ilyen látványos botránya, londoni epizód, Jutta-féle ügyek, Ingrid, Párizs, berúgások, stb... ellenére kiegyensúlyozottnak éreztem, nagyon jól tudta, mi az az aranytartalék, ami benne van. Tehát Ő tulajdonképpen – visszakanyarodva ahhoz, hogy mindenki követhet el marhaságokat – Ő tiszta szívvel jelenthette ezt ki, mert tudta, hogy alapjában véve minden marhasága végső soron megbocsáttatik.

– Ismerjük mi az évek vonulását? Tudjuk, miféle fájdalom tapossa itt az örökös sötétet hasadt patákon, hártás lábakon? A mélyvilági kint, ismerjük? Meg kell mutatnia a művésznak mindezeket? Árt vele, vagy használ? Egyáltalán, nem jobb mindezeket elfelejtenünk?

Érdemes járnunk tanulnunk? A kései, keserű léptekért? A halál biztos tudatában? Főképpen, ha valaki nem beszél az emberi nyelvet, s nem érti azt?

Kocsis Zoltán: – Te, én azt hiszem, Ő maga felel erre. Nemcsak az Apokrifben, amiben szerintem meg is felel mindezekre a kérdésekre.

Alapjában véve Őt derűs embernek éreztem élete végéig, s állíthatom, ha bármit megért volna, az maradt volna. Ezt csak nagyon botladozva lehet körülírni; talán a humánus szó itt megfelelőnek tetszene.

Nem tudott nem barátkozni... milliószor voltam tanúja, hogy kifejezetten agresszív szándékkal közeledő embert is a barátsággal szerelt le. Ebben a pillanatban igazolva is van az ő egész életműve.

– Inkarnálódott tudatunkban Pilinszky, az ember? Vagy Pilinszky, a művész? Vagy maga az életmű? Egyáltalán, inkarnálódott maga Jézus?

Kocsis Zoltán: – ...erre nem tudok felelni... vagy rögtön, vagy a világvége után sem...

– A második világháborút, a fasizmust, Pilinszky a huszadik század botrányának nevezte. De aki leírta a K. Z. oratóriumban a Fabula néven kiemelt költeményt, az szükség-szerűen megbocsát. Meg lehet-e bocsátani maguknak a bűnösöknek? Mert nem tudták, mit cselekszenek? Metafizikai értelemben: a háborúk általában lehetnek egy kozmikus erő bosszúi. Szerencsére, élünk. Néha paradicsomi állapotban. Újra a háború előszelében. Vajon nem újból egy bosszú? A bennünket megváltók haláláért? Benne van a kezünk Pilinszky halálában?

Kocsis Zoltán: – Nagyon is benne van a kezünk. De az is biztos, hogy már születése előtt megbocsátott nekünk. Erről nem tudok többet mondani...

– Akutagava mondja valahol, hogy „nincsen öröm ürmök nélkül, s nincs béke apátia nélkül”. A történelem valóban bizonyította, hogy az úgynevezett békeidőkben kevés fontos mű születik. Pilinszky háborús élménye nem hat ki egész életművére. Amit ránk hagyott, vitathatatlanul egyetemes. Békében is lehet félni. Ugye, a halál békében is halál? A daganat békében is daganat? A gyűjtőtábor ma is körülhatárolt, bizonytalan formájú terület?

Kocsis Zoltán: – Tulajdonképpen, igen. Erről most különösen érdekes beszélni, mert valóban ilyen korszakban élünk. Nem tudok mást mondani, mint, hogy én, aki a háborút nem éltem meg, s ötvenhatra is csak nyomokban emlékszem, mindenképpen megéltem dolgokat végeredményben úgy is, hogy fizikailag nem voltam benne, mint ahogy a fizikai ottlét egyáltalán nem föltétele annak, hogy aztán valakinek a tudatában, mint produktív hatóerő éljen tovább. Én úgy érzem, hogy sok mindent megéltem. Olyan dolgokat, ahol ott sem lehettem, mert esetleg több száz éve történtek, vagy olyan dolgokat, amelyek állandóan megtörténnek, tehát egyetemesek, teljesen mindegy, hogy 1422-ben történik, vagy 1982-ben. Békében, vagy háborúban. Mert, ha nagyon szigorúan vesszük, akkor helyt kell adnunk annak a megállapításnak, hogy az emberek mindenütt és mindig egyformák. Nemcsak mint tömeg, hanem mint tipizálható individuumok.

Még mindig nem sikerült kiölnünk magunkból a rosszindulatot, bármennyire is szeretnénk. Jézus előtt sok-sok ezer évvel hirdették, és rájöttek, hogy ennek meg kell szünnie. Nem sikerült.

Úgy érzem, hogy amíg az az eszkimó az egyik jégkunyhóban irigy, mert a másiknak két jégkockával többje van, ugyanakkor a másik azon gondolkodik, hogy azzal a két jégkockával hogy ragadhatná magához a hatalmat, addig itt a világon semmi sem fog változni.

A háborút – még az is lehet –, hogy száz embernél több effektíve nem akarja. De az, hogy az emberiség képes kitermelni magából ezt a száz embert, az véleményem szerint bizonyítvány az emberiségről, amelynek alján az kell, hogy álljon, hogy megbukott. Vagy nem léphet felsőbb osztályba. Osztályismétlésre kötelezve.

– Tróntól való megfosztásunkhoz nyakunkba kell akasztanunk történetünk tábláját?

Kocsis Zoltán: – Azt hiszem, hogy nem.

– Pilinszky megméltalmazott volt? Tudta azt, amit tudott Dosztojevszkij, vagy amit Bach? Vagy csak teoretikus?

Kocsis Zoltán: – Szerintem teoretikusnak semmi esetre sem nevezhető. Nem tudta volna éppen azokat a szavakat kitalálni és olyan sorrendbe leírni, mint ahogy leírta. Ő maga

felel meg ezekre a dolgokra, amikor azt mondta, nem fontos, hogy mennyit ír. Illetve nem az a fontos, hogy a madár hányszor csap a szárnyával, hanem hogy íveljen.

Ha megnézzük az első verseit, és aztán megnézzük az általam ismert utolsó művét, a Szabadesést, ha közöttük nem írt volna semmit sem, mondjuk a Trapéz és korlát és a Szabadesés között, akkor is érezzük, hogy egy ív kezdeti és végpontjáról van szó, még ha ez az ív csonka is marad.

– Simone Weil szavaival élek: „aki a végső sikoltás után visszatér és megmarad benne a szeretet, az a Szent. Aki szeretet nélkül tér vissza, annak mindenért meg kell bocsátanunk”. Melyik volt a kettő közül Pilinszky?

Kocsis Zoltán: – Ő mind a kettő volt egyszerre. Ő különös volt nekem abban a tekintetben, hogy minden tudott lenni egyszerre. Mint általában, nem... nem a nagy emberek... ez hülyeség, ... hanem azok a nagy emberek, akiket én szeretek, vagy szerettem. Ő egyszerre volt bátor és gyáva, óriás és törpe, erős és gyöngye. Számomra, amennyire lehetett, minden volt.

– Beszélgetés Sherly Suttonnal című könyvében a költő az unalmon túli művészetről is beszél. (A művészet az unalomban kezdődik?) De mi van az unalmon túl? Ő azt mondja, Bach, Dosztojevszkij, Tolsztoj. Ő hová tartozott? Egyáltalán meg lehet határozni hovatarozását?

Kocsis Zoltán: – Nem lehet meghatározni, de ezt már az előzőekből is következik. De azt igazán csak az tudná megítélni, aki átélte a depressziót. Én ebben még szűz vagyok, s meg kell, hogy mondjam, egyre inkább kezdem megérteni anélkül, hogy valamilyen látható jelét tapasztalnám saját magamon, hogy mi is a depresszió. Amikor én Jánossal kapcsolatban voltam, egy kicsit félvállról kezeltem az Ő depresszióit, nem vettem igazán tudomásul. Azt hiszem, erről az tud érdemben nyilatkozni, aki megélt hasonló depressziót, hogy még Bachot sem tudott föltenni.

– Megkérdeztem tőle, mi a véleménye az öngyilkosságról. Azt válaszolta egyetlen szóval: baleset. Mint ahogy fejünkre esik egy virágcserép. Vagy véletlenül, magunkba rogyva egy autó elé lépünk. Szerinted: Pilinszkyt mi mentette meg az öngyilkosságtól? Lehetett rá oka egyáltalán? A katolicizmus bűnnek tekinti az öngyilkosságot. De bűn-e a baleset?

Kocsis Zoltán: – Lehet, hogy ez a büntudat mentette meg Őt az öngyilkosságtól... lehet! Mondom, mert én szerintem Ő mindig pontosan tudta, hogy vele minden megtörténhet. Tehát paradox módon nem kellett ahhoz öngyilkosnak lennie, hogy történjen vele valami. Én úgy érzem, ezzel már meg is feleltem a kérdésedre... hogyha még ötven évet él, akkor sem lesz öngyilkos, egyszerűen nem lett volna rá motivációja.

Vele semmi nem történt meg, s tulajdonképpen minden, állandó jelleggel megtörtént.

– Goethe mondja, hogy a „tisztán költői témák olyannyira fölötte állnak a politikaiaknak, amennyire a tiszta, örök természeti igazság magasabb rendű a pártnézeteknél”. Schopenhauer a Parergában így ír: „Arisztokrata a természet, arisztokratább, mint bárminő hűbéri, vagy kaszti rend”. Pilinszky témái ilyen értelemben igazán költői témák? Azonos Ő a természettel? Az étellel? A valósággal?

Kocsis Zoltán: – Amit Simone Weil elmondott a valóságról és Istenről, az illene ide. De én azt hiszem, a Jancsi a valóságban és a valóságon túl élt egyszerre. Ő azért tud mindnyájunkhoz szólni, mert a valóság felett lebegve látta a világot. Ha bármit elolvasunk tőle, például az Életfogytiglant, vagy az Infernó jut eszembe, vagy a Napló; akkor a legdrámaiban

szól a dolog a valóságról, s mégis ott lebeg fölötte. Nem tudom, hogy ezt a lebegést, a súlytalanságnak ezt az állapotát nem a megbocsátás adja-e?

– A neked ajánlott Gérard de Nerval című versében a „tüzes gombostű a fejben” a művészet, a tehetség, a különbözőség tűszúrása?

Kocsis Zoltán: – Bizonyára...

– Hogyan tetszett neked Pilinszky operaszövegterve? Ez a terv nem abszurd? Gyermekek kopogtatnak mozarti ütemeket a festett ajtókon. Ugyanezt aggastyánok folytatják. Majd belülről kifelé kopogtatnak. Alá lehet ezt húzni zenével?

Kocsis Zoltán: Nem, én ezt nem is akartam aláhúzni zenével, mert ez maga a zene. Itt legfeljebb határokat lehetett volna szabni, vagy irányelveket fölfektetni a kopogtatásokból származó zajok megformálására, formába öntésére. Egyébként is ellene vagyok az ilyen aláhúzásoknak: amit Wagner mond, hogy a zene el kell, hogy mélyítse a mondanivalót, nem is aláhúzás, s ilyen értelemben a legkülönbözőbb zenei stílusok végül is egy célt szolgálnak, s ez a cél kifejezhetetlen. Wagner ezt a szót is használja, hogy elmélyítés, de ez sem igazán szerencsés, mert hiszen olyan mondanivaló is van, amit nem kell elmélyíteni – teljes mértékben ilyeneknek tartom a wagneri operaszövegeket – zene nélkül mit sem érnek, illetve már önmagukban is olyan dagályosak, hogy elmélyítésről szó sem lehet.

Boulez többek között azt írta, hogy a megzenésített irodalom steril. Bizonyos értelemben ez sem igaz, mert hiszen sok-sok példa van arra, hogy a megzenésített irodalom nem steril, mert éppen Boulez honfitársának, Debussynek Pelléas és Mélisande című operájával lehetne érvelni, miszerint az minden, csak nem steril.

Jancsinál úgy érzem, hogy egy zenésíthetetlen költő, tehát föltétlenül meg kell zenésíteni. Nem úgy, mint Weöres, akit Petőfihez tudnék hasonlítani abban az értelemben, hogy annyi zene van ab ovo a verseiben, annyi ritmus és tulajdonképpen dallam is, hogy semmi esetre sem kíván zenét, hiszen mindenképpen rosszabb lesz a zenésítés az eredetnél, amit az a számszerű tény is bizonyít, hogy a nagyon jó Weöres-megzenésítésekben nem bővelkedünk. Talán Kodály ért el ebben az értelemben bizonyos magasságokat. Pilinszkynél sem a dikciószerű megzenésítésre gondolok, de valamire föltétlenül inspirál. Inspirál arra, hogy zenei, tehát metafizikai gondolataim támadjanak. Ő büszkén vallotta, hogy nincs sok köze a zenéhez, mégis életének utolsó húsz évében sok zenét meghallgatott.

– Mint Pilinszky említette egy interjúban, Thomas Manntól kölcsönözvén egy megállapítást, mely szerint a zene ópium és megfoszt az éleslátásunktól. Teáltalad vajon még közelebb jutott hozzá a zene? Szerette koncertjeidet? Lemezeidet? Úgy hírlík volt „füle” mások alkotásainak és azok interpretációjának megítéléséhez. Tudta, hogy mikor vagy a legjobb formában, s mikor nem?

Kocsis Zoltán: – Igen, közelebb jutott a zenéhez általam, de nem lényegesen. Azt, ami a leglényegesebb a zenében, már előttem is felfogta, tudta, tévedhetetlen biztonsággal választva ki az egész tömkelegből azt, ami hozzá legközelebb áll. Ami neki a legtartósabb. Többek közt Bachot és Schubertet. Azt hiszem, nem meglepő ez a kettősség, mert egy vonatkozásban a két zene nagyon is hasonló, mert az ember mindenféle lelkiállapotában, a depressziót kivéve, meg tudja őket hallgatni. Beethovennel már nem így van az ember. Bizonyos szélsőségek és igények kellene Beethoven hallgatásához. De Bach és Schubert, s talán még Mozartot lehetne idevenni, olyan zenék, hogy nem kell előre elhatározni, az ember mikor hallgatja őket, ... ezt úgy lehet lemérni, hogy az ember a rádióban hall egy zenét, s akkor most kikapcsolja,

vagy nem; milyen mértékben képes odafigyelni, milyen mértékben nem kell odafigyelni, hogy mégis oda tudjon figyelni. Bámultam Jancsi éleslátását a zenében, amelyhez való viszonyát én már ismertem előzőleg, hallottam rádióinterjúit, amelyekben zenéről beszélt, s amelyek szinte pontról-pontra megegyeztek az én addig kialakult zenei világképemmel. Amikor elkezdtem neki Rachmaninovokat mutatni, különösen a szerző zongorázását, s azon belül főleg saját műveit és Chopint, egészen fantasztikus, hogy hosszú órákat volt képes ezeket a lemezeket hallgatni.

Természetesen a lemezeimet ismerte, koncertjeimre is járt; egyébként nem nagyon járt koncertekre, inkább lemezeiről hallgatott zenét. Azt halálbiztosan tudta, mikor vagyok formában, s mikor kevésbé.

– Imádtá Bachot, Chopint, Schubertet. Ezek után tudta vajon szeretni a modern szerzőket? Gondolok itt Bartókra, Stravinskyra, Schönbergre, vagy éppen Webernre és a többiekre. De tovább megyek: hallgatott-e Caget és Stockhausent? Mi volt róluk a véleménye?

Kocsis Zoltán: Halálbiztos füle volt a modern alkotások megítélésére. Nem véletlen az sem, hogy kezdettől fogva, Kurtág és az Új Zenei Stúdió felé orientálódott. Ebben én bizonyos törvényszerűséget látok. Olyan dolgokról van itt szó, ahol a kölcsönös megértés egyszerűen elengedhetetlen. Ha Vidovszky vagy Jeney megérti Pilinszkyt, akkor pont Pilinszky ne értené Vidovszkyt? Természetesen hallgatott Bartókot, Schönberget, Webernt, de Caget és Stockhausent is.

Járt Új Zenei Stúdió-koncertekre. Nem győzöm eleget hangsúlyozni, megvolt benne a képesség, amely külön tudta választani a fontosat a kevésbé fontostól, a jót a kevésbé jótól.

– Szerinted van a verseiben zene? Most nem a fölszínen hullámzó rímre-ritmusra gondolok, hanem a gondolatok és árnyalatok, sorok-közöttiségek, a „kicsiségek” zenéjére...

Kocsis Zoltán: – Szerintem még a zeneileg lepuritánabb költészetben is van zene. De meg kell, hogy mondjam, Weöres zeneisége valahol metrikus-ritmikus, Pilinszkyknél dikciónyszerű, tehát a nyelv lejtésének elemeiben rejlik. De Petri költészete egy olyasféle „bikkfanyelv”, amelyet meg kell zenésíteni, vagy legalábbis zenével illusztrálni. Nekem Petri jóval több lehetőséget ad, mint pusztá vers, vagy mint forma, de tartalmilag számomra Pilinszky adott a legtöbbet és ad a mai napig; olyan messzeségben van egymástól az inspiráció felszívása, illetve a hatás kiadása, hogy a vonatkoztatás tisztasága mosódik el szinte. Egyébként, ami a verseiben a teljesség, amely nem kíván semmi mást a szavakon kívül, a prózájában vagy a drámáiban kifejezetten más művészetek felé fordul. Szinte kinyújtja a kezét, valamiféle kapcsolatért esedezve.

– Egyszer, a legendás hírű 8-as tanteremben ültem melletted a Zeneakadémián a lecsukott zongorára könyökölve, ahol a nemrég elhunyt kiváló mester, Kadosa tanár úr ült és adta át a zongorázás minden lehetséges tudnivalóját, nagyon finoman, nem követve el erőszakot, meghagyva a másik egyéniségét. Nos, akkor te kezdtél el mesélni nekem egyes zeneszerzőkről, ki, milyen fajsúlyú, kit miért kell szeretnünk... akkor azt mondtad, hogy figyeljem meg Rachmaninovot. A neoromantikus szerző szinte minden leütése mélyszégyent és emelkedett tragédiát sugall, de bármit tesz is, sosem lesz olyan súlyos, mint mondjuk Brahms. Bizonyításképpen lejátszottál egy-egy részletet Rachmaninov C-moll zongoraversenyéből, s ha jól emlékszem, Brahms F-moll szonátájának második tételéből. (Noha ebben a szonátában az első tétel az igazán romantikus, ihletetten monumentális.) Valóban: az utóbbinak rettentő súlya volt, ami természetesen nem azt jelenti, hogy a nagy orosz zeneszer-

zó bármiben is elmaradna a német romantikustól. Itt feltétlenül a súlyosságon volt a hangsúly. Ilyen értelemben Pilinszky „súlyos” költő? Vagy éppen rachmaninovi?

Kocsis Zoltán: – Pilinszkyre pontosan az a hideg, örök izzás volt jellemző, mint Rachmaninovra. Hideg, mert nem melegíti föl az embert olyan értelemben, mint Schubert. Talán Pilinszky is éppen ezért szerette Schubertet. Talán azért, mert ő maga egészen más volt. Ha egy Pilinszky-verset olvasok, akkor az az érzésem, hogy egy öröktől izzó csillaggal van dolgom, amely vers formájában őáltala nyerte el végleges formáját.

Rachmaninovról nem mondanám, hogy súlytalan volt. Az örök fénynek nem kell „a világűr súlytalanságával bírnia”, hanem éppen ellenkezőleg: lehet az a fény valahol az „égi-testek tonnáinak” a megtestesülése.

Valami olyasmit érzek a Pilinszky-oeuvre-t tanulmányozva, amit ő maga fogalmazott meg Szabadesés című novellájában, annak is a végén, amely mű tudtommal utolsó írása volt, hogy „Sírásom millió és millió éves, millió és millió tonna víz.”

– Pilinszky magyar költő. Mégsem úgy magyar, ahogy azt megszoktuk a történelmünk során. Átlépte az európaiság, majd az egyetemesség küszöbét. Mégis, hazaszeretete nyilvánvaló. Simone Weil mondja, hogy a hazát csak részvétellel lehet szeretni. Pilinszky hogyan szerette a hazát? A művekből, vagy az emberből érezhető ez igazán?

Kocsis Zoltán: – Én ezt mind a kettőből érzem. Véleményemben még az sem zavar, hogy az ő verseiben sehol sem találunk a hazaszeretetre és a nemzeti öntudatra valló konkrétumokat. Az egyetemesség szemszögéből megfigyelve, egy költőnek talán a nyelv miatt is többet jelent a haza, mint bárki másnak.

A rossz értelemben vett egyetemességet, hogy azért fordíthatók le a versei – ilyen vád is érte őt – majd’ minden nyelvre, mert nem igazán költői... azt hiszem, kereken vissza lehet utasítani. Egyébként soha nem gondolt arra, hogy elmenjen innen, mert valószínűen itt akarta leélni az életét. Imádta New Yorkot, Angliát, szeretett volna sok mindenhova eljutni, de azt hiszem, hogy minden ide kötötte végeredményben...

– Láttad őt sírni?

Kocsis Zoltán: – Hát én láttam Őt sírni, bizony. A nővére halálakor. Meg még máskor is...

Csupa paradoxonokat tudok csak mondani. Az Ő élete egyetlen nagy sírás volt, mikor az előbb kategorikusan kijelentettem, hogy derűs ember volt. Ez megint csak besorolható abba a kategóriába, hogy minden volt egyszerre.

– Lehetett előtte sírni?

Kocsis Zoltán: – Persze! Hogyne! Világos! Bizonyos értelemben lehetett is a lelki szemétládája mindenkinek, mint ahogy volt is. És azt hiszem, szeretett is lenni. Ő volt a legjobb pszichiáter – a hivatásos pszichiáterek fölé emelkedve – akit életemben ismertem.

– „Minden elválás ízelítőt nyújt a halálból, s minden viszontlátás a föltámadásból” –, mondta Schopenhauer. Elváltunk Pilinszky Jánostól. Újra, s újra viszontlátjuk. Érezzük-e közben a halált? S a föltámadást?

Kocsis Zoltán: – Te, azt hiszem, hogy állandóan érezzük. Nekem mégis csak örületes hiány támadt az életemben, mert hiszen, ha arról van szó, nem mehetek föl a Hajós utca 1-be, nincs kivel megbeszélnem a problémáimat, legalábbis az előző kérdésedhez kapcsolódva, nincs már lelki szemétládám ilyen értelemben. Ugyanakkor azok a morzsák is nagyon hiányoznak, amelyek lehet, hogy neki morzsák voltak, de nekem sokat jelentettek...

– S végül megkérdezem: ha érezzük magunkon a megváltást, Pilinszky keresztjéből van-e bennünk szálla?

Kocsis Zoltán: – Szerintem mindnyájunkban, még akkor is, ha nem tudunk róla, vagy egész életünkben nem jut tudomásunkra, bár ebben én nem tudok igazán hinni, „mivel embernek lenni annyi, mint / poklokra csavart pupillával nézni.”

A beszélgetésszék füzére után mindenkinek fölvettem egy utolsó kérdést, kíváncsi voltam, ki, mit válaszol. „– Az évszázadok során fölgyülemlett tapasztalatok alapján annyi költői-írói életművet láthatunk fölülről, az idő megtisztító távolából, hogy tudnunk kell dönteni: Pilinszky klasszikus költő?” Kocsisé lett a legrövidebb, ám annál inkább nem vackolás, esszenciális válasz. Belohorszky Pali pedig szokása szerint már-már mitikus magyarázatát adta annak, hogy Pilinszky tényleg klasszikus magyar költő. Sőt! Világnagyság. Zoli válaszát idézem az 1991-ben a *Múzsák Kiadónál megjelent Szavak és szenvedélyek című esszékötetéből*. „Igen. Nekem legalábbis igen. Klasszikus volt már nekem életében, tudniillik már akkor eljutott arra a fokra, hogy a saját végtelenül egyéni, végtelenül szubjektív látásmódját tipikussá, objektívvá tudta eszményíteni. Azt hiszem, ez a klasszikusok fő ismérve. Tulajdonképpen az *Apokrif* elég lett volna, hogy klasszikusnak tartsuk már, de szerencsére több is volt...” A könyv „szennycímlapján” kezdődtek a beírások, mert arra kértem az összes szereplőt, a Pilinszkyn túliakat is, hogy írjanak be valamit. Az ajánlás már, sajnos, így szólt a szennycímlap belső oldalán: *Belohorszky Palinak – odaátra*. A legelső beírás Kocsis Zoltáné volt. A mondatban a szokásos bársonyos szarkazmus mellett öniróniát is megcsillantott, ő volt minden ember közül a legszellemesebb. „Mint icipici téglá a hatalmas épületben”. Aláírása a szokásos volt. Csak a vezetékneve.

KONCERT A SZABADBAN

Hogyan juthat be egy ember koncertre, ha nincsen jegye? Sorba kell állnia. Azt azért nem! Ha barátja a föllépő, maga Kocsis Zoltán, akkor meg? Még nem volt mobiltelefon, későn jutott el hozzám a hír, hogy szabadtéri koncert lesz Óbudán, a Zichy-kastély udvarán. Kamarazenekar kíséri, talán maga a Liszt Ferenc, *Rolla János* koncertmester vezetése alatt. Egyedül nem megy. Kit vigyek? Az Új Tükör című heti képes magazin, melynek igen erős volt a vers- és prózarovata, egy folyosón volt az Ellátási Osztállyal, ahol kiindulási bázisom volt a nagy bevásárlóházakhoz. *Kaján Tibor*, a XX. századi magyar karikatúra bizonyára legnagyobb alakja két leány apja volt. Kétpetjű ikrek. *Katival*, aki az Új Tükörnél, Major Ottó versrovatánál dolgozott, azon a folyosón beszélgettem állandó jelleggel. A beszélgetés ugyan a munka rovására ment, de ez nem érdekelt, végre egy ember, aki nagyon sokat tudott-érezett a világról, abban a szellemi sötétségben! Ő azonban még Ránki Dezsőt is ismerte személyesen, állandó koncertlátogató volt, ezáltal nem nagyon akaródzott Óbudára menni. Akkor hát mi legyen? – Vidd el magaddal a *Marit*. Majd én rábeszélem – és már hívta is ikertestvérét, Kalász Marit, aki örömmel jött. Találkoztunk, kellemesen kiöltözve vártuk az estét, addig beültünk a Hungáriába – New York Kávéház – és teáztunk. Rajtam ugyanolyan „esterházy-kockás öltöny” volt, mint Kocsis Zoltánon. Konfekció-cucc, valahogy még ebben is hasonlítani szerettem volna rá. Mari kiskosztümben. Korányári alkonyat volt, este azért picit hűvösebb. Megérkeztünk Óbudára. A *Főtér* mintha nem is Budapesten lenne, *Krúdy*

Gyula prózaköltészetéből szőtt szőnyegen egyensúlyozva röptünk vissza a múlt varázslatába. Mindkettőnk érezte, hogy valamilyen megmagyarázhatatlan melegség fut át rajtunk, és minden szorongás elmúlt, indultunk a kastély bejárata felé, mint két, mindenre elszánt katona.

A sor nagyon hosszú volt. Hosszabb, mint bizonyos napokon a mai Blaha Lujza téren ételosztáskor, mikor is a sorkígyó farka túlcsap a Rókus Kápolnán is, ahol az Immaculata-oszlop tetején a Szűzanya, tévedésből a Rákóczi út túloldali házsorát figyeli, miközben az ő tekintete mindenképp távolabbi horizontot pásztáz, és túl a Klotild-palotákon átlát a Gellért-hegyig. Az újraállított műemlékek hazai szokásának megfelelően, kissé elnézték a dolgot. De sebaj, mi ott Óbudán kitartunk, csakhogy beállni ebbe a végeérhetetlen sorba? Nekem? Nekünk? Mari szemében ott kuncogott a kétely, mintha nem is bánná oly nagyon, hogy ma este hoppon maradunk. Mert hogyan is üzenhetnénk be Zolinak, hogy jöjjön ki a kapuhoz és vigyen be bennünket? – Induljunk meg, Marikám, gyere ide, szorítsd magad a jobb vállamhoz – adtam ki az utasítást, elvégre a Magyar Néphadseregben a második évben már szakaszparancsnokhelyettes voltam. Mari jött velem, bele a semmibe, ismervén eruptív, a kívülálló számára megvetendő természetemet, s a nagy boltív alatt egyszer csak ott álltunk a feketére festett kovácsoltvas kapu előtt. A sor eleje is ott ért véget. Kezek papírpénzt lobogtattak, volt, aki így alkudozott a kidobóemberrel, aki inkább látszott szakképzett böllérnek, mintsem egy kulturális rendezvény legfőbb őrének. Karszalagja olykor megfeszült combvastagságú karján, melyen repedni készült az ing.

Kocsis Zoli ott állt a vasrácson túl, mindkét kezével markolta a nyolcszögű rudakat, arcát nem tudta kidugni, ezért csak körbepislantott, talán ellenőrizni akarta, hányan vannak a népek pillanatnyilag. Azt nem tudhatta, hogy a falak mentén a sor végeláthatatlan. A böllér-küllemű fölvolta szemöldökét. Hogy honnan jött a sügás? – nyilván Istentől. Vigyázzba vágtam magam, fölemeltem a hangom, és Zolira mutattam. – A művész úr az édesapám! – Beledermedt az alkonyat, abban a pár másodpercben mintha gyorsabban sötétült volna az ég. Zoli kezei ráfagytak a rácsozatra, a nagydarab böhöm ember először órá nézett, majd rám, meg sem szólalt, a kulcsait csörgette, és a legnagyobb máris fordult az ősi zárban, és kinyílt a vaskapu. Mögülünk nem éppen finom mondatok úsztak a levegőben. „Mit gondolsz, te állat, mi miért állunk itt órák hosszat?” Vagy „Nem az anyukád a művész úr?” És: „tolakodó szemétládák!”...

Fölhorzsolta fülemet a sok beszólás, kedvem lett volna visszamenni és szembe nézni a gyalázkodókkal, de ha már bent vagyunk, csak a végén jövünk ki legközelebb. Zoli azonnal eltűnt, nekünk, bentlévőkhöz képest, jobbra. Üres székek szigorú geometriája. Mindjárt az első sor kínálta magát, hogy ide. Ide üljetek. A dobogó körül térdig érő gaz.

Lehajtott fejjel ültünk, mintha nagyon gondolkodtunk volna a zene egyetemességén. Pedig nem. Bujkáltunk a sötétségben. Nehogy fölismerjen valamelyik vadbarom, aki előbb üt, aztán kérdez. Mari láthatólag feszengett, nem így képzelte el az általam sokszor hangoztatott dicsekvéssel fölérő nagyotmondásomat, hogy én ugyan nem fizetek, hanem bevisznek a barátaim, akik egyre többen lettek, a Zeneakadémiáról éppúgy, mint a színészek közül. Lassan a zenekar is elhelyezkedett, már nem emlékszem, mit játszottak, csak arra, hogy paralel elkezdődött egy másik koncert is. A gaz mélyéből szivárgott föl a pódiumig. Igazi kontrapunktot hallhattunk, na nem *Szabó Lőrinc Tücsökzenéjének* magasrendű lírai zöngéi suttoztak, hanem „teli torokból”, ricsajosan ciripelő, valódi tücsökmuzsika, békakuruttyolással hangszerelve, igazi posztmodern zsiszegés tromfolt. A mű halk tételeinél a fauna-zenekar kerekedett fölül.

És a folyamatos önpofozás. Nagyot csattanó tenyerek karon, arcon. Szúnyogok hada. Szép volt ez a szabadtéri koncert. Jó levegő, tiszta hangok, evilági üdvözülés. Sietve távoztunk a végén, pedig be kellett volna nézni Zolihoz, hogy ne haragudjon, amiért ő lett az édesapám! A későbbiekben meg sem említette ezt a nüansznyi apacserét. Én látszottam öregebbnek, talán ő lehetett volna az én fiam. Mari, miután visszatértünk a városközpontba, metróközelbe, az Órs vezér tere felé vette az irányt, én meg Csepelnek. Üres volt a kégli. Miért nem csábítottam magamhoz a gyárkerítés tövébe?

Szálkák. Pilinszky szálkái a körmeim alatt. Pár éve Marit fölszippantotta a halál. Mindkét lány örökölte a géniusz apjuknak génjeit, de nem kellő mennyiségben és minőségben. Ott lüktetett bennük a tehetség, de lelkük páncélt növesztett és leszorította azt. Ha összezsugorítottá lesz a tehetség egy életen át, akkor jön a „meghívott halál”, vagy Kati esetében a mélyvilág depresszív csöndje. *Kaján Tibor*, igencsak túl a kilencvenen, legalább beteljesítvén földi létét, mehetett lánya után. Egyikük temetésén sem lehettem ott. Nem kaptam értesítést, és a zsidó hagyomány szerint a halottat a lehető leggyorsabban el kell temetni. Sírjukat sem találom.

SZÜLETÉS NAP

Október volt már, ahogyan kell, és megszoktuk, rőtvrörsen, sárgán sugaraztak a fák a surlófényben. A Mozgó Világ szerkesztőségébe érve, versem felől érdeklődtem, hátha annyi hónap alatt meg tudták emészteni szokatlannak tetsző nyolcsorosomat. Hát nem. Mindenki elolvasta és úgy döntöttek, hogy a hajszál továbbra sem lehet száloptika, a bogarokról már nem is beszélve, mert a lényeg: ha már ez a Buñuel hullatja őket a billentyűkre, miféle lények ezek? Netán cserebogarak? „Dolgozni csak pontosan, szépen...” Ennyi elvárható lenne a költőtől is. Nem értek a bogarakhoz, nagy testűek voltak, mert halk hangokat lehelt ki magából a zongora. Megmakacsoltam magam. Ha nem, hát nem! Majd máshol leközik. Visszakaptam az egy szál papírdarabot. Kifelé menet még beköszöntem Zolinak, aki intett felém, és a többiek gyűrűjében elhelyezkedett az általam vásárolt egyik legjobb minőségű karszékben.

Ekkor lépett be az én nagy komikusom, a Bartha Tibi. Kezében kurbliwas. No, de ennyire azért nem súlyos a helyzet! Nem kell bosszút állni, meg aztán ott van az az elmésség, hogy ízlések és pofonok, meg mit tudom én! Maga Tibi híresztelte mindenfelé – merő hülyeségből –, hogy én retúr verseket írok: elküldöm és már jön is vissza! Akkor meg? Mire készül ez a vásott, örökös gyermek? Hasra vágta magát, a kurbliwasat úgy tartotta, mint aki tényleg volt katona, kezében a szerszám géppisztollyá turbózódott, ő meg – Ra-ta-ta-ta – és láthatatlan töltényhüvelyek szóródtak mindenfelé, aztán a csönd hirtelen nagy lett, ő meg fölüvöltött: – Körbe vagytok véve, rohadékok! – Majd fölállt, maga elé engedett, és már kint is voltunk az utcán. Sofőr várt ránk a *Nysa* nevű lengyel gyártmányú furgonban.

Két nap múlva megint a 8-as tanteremben. Kissé tartottam Zolitól, mit mond majd az én kedves barátomról, de szokása szerint mosolygott és csak úgy odavetette: – Ki volt az a marha ember veled?

– Színész! Lett volna... Csak nem szeretett szöveget magolni. Az improvizáció a mindene. Debrecenben volt segédszínész, amikor ott játszott *Latinovits*. Szendrő volt az igazgató és az én Tibi barátom ráunt kicsit egyszavas szerepére, mely ennyi volt: távirat!!

– Mire Szendrő? – érdeklődött Zoli.

– Mondja azt, hogy ajánlott levél! – Valósággal felröhögött, majd hirtelen elkomorult az arca. – Én még életemben nem hallottam a nevét.

– Most mondom épp: Bartha Tibor.

– Így se...

– Nem is várható el tőled. Nagyon kicsi színházban játszik.

– Hol?

– Az ellátási osztályon! Én is ott játszom. Mindketten beszerzünk.

– Na menj te a fenébe – Zoli leült a zongorához, és mindkét alkarjával a billentyűkre tehénkedett. Én meg váratlanul. – A hülye Mozgód meg nem hozza le a verset, pedig neked ajánlottam.

– Amiben Varsóig pörögnek? Pedig jó az... Nem hallgatnak rám. Én se hagynám, ha beledumálnának a játékomba. Meg különben is. Úgy néz ki, hogy vége lesz a lapnak. Fölállunk mindannyian. Önként. Még a titkárnő is. Nem tudtad?

– Nem – fogtam lakonikusra. És nem nagyon érdekelt, mi lesz a Mozgó Világgal, nagyon ráuntam a posztmodern örületre, a formai, ám üres brillírozásra. – Én is elárulok valamit. Ez az én barátom kiagyalta, hogy bejön hozzád, úgy, ahogy láttad a múltkor, abban a szerkóban, farmerkalap lehúzva, a nagy orra is alig látszik ki alóla. És próbajátékra jelentkezett volna. Amikor is váratlanul két fehér köpenyes kollégám rávetette volna magát, hogy megvagy, te rohadék, folyton elcsámpázol, majd adunk mi neked, jössz vissza a lipótra, ketrecbe! Az egyikünknek van mechanikus szirénája, azt tekerte volna, távozván a rúgkapáló Tibivel.

Vártam Zoli reakcióját, de nem szólt semmit, nem küldött el a mamámba, inkább csak bambult maga elé. Tényleg, mit tett volna akkor?

– Még hogy én vagyok teljes lipót...

November közepe volt már. Beugrottam Zolihoz. – Te! Adrinak nemsokára szülinapja lesz.

– A huszadik – bólintott Zoli. – Csinálunk egy kisebb bulit. Meghívlak. Arit is.

– Kevés. Kellene valami meglepetés. Mondjuk, egy torta! Olyan, amilyet én is szeretek... hadd legyenek már én is egyszer protekciós.

– Ugyan! A csokis, az jó! Ha meg nem tetszik valakinek, akkor az ő részét is megesszük, mi, ketten.

Maszekhoz mentünk, és megrendeltük a tortát. Szép nagyra sikeredett, elegáns dobozban, tetején színes fonál, masnira kötözve. Zoli fizetett, mint a katonatiszt, és mindketten vártuk a délutánt. Ő még tortástul hazaugrott átöltözni, én meg kivártam az átkozott munkaidő végét és buszra szálltam. A Stromfeld Aurél úton ritka vendégekként suhantak el az autók, nem kellett megugrani, hogy átjussak a túloldalra, Adrienne kicsiny lakásához. Becsöngettem, puszi-puszi, Zoli már ott ült zakóban, természetesen és tiszta ingben, rajtam is a szokásos esterházy-kockás öltöny; meg is kértem a ház kisasszonyát, hogy engedélyével levennem a zakóm, mert meleg van, különben is, Zoli már ingujjra vetkőzött közben.

Szállingózni kezdtek a többiek is. *Mocsári Karcsi* a remek zongorista, haverja, *Oravec Gyuri*, aki szintén kiváló játékosnak számított ezen az instrumentumon. Beszélgetni kezdtünk nyomban, hogy Zoli benne van-e a világ öt legnagyobb zongoraművésze közt? *Rubinstein* nem élt már. *Vladimir Horowitz* már nem volt aktív. *Michelangeli* eleve kiesett,

miután elmeséltem nekik, Richter mit mondott Pilinszkynek Zoliról és Michelangeliről. Elnevelték magukat. De ott volt a másik rendkívüli művész, *Maurizio Pollini*. És a már említett Richter, aki talán az első. Zoli nagy példaképe is előkerült, a kanadai *Glenn Gould*. Adrienne sodródott mellénk, hallott valamit a dumánkból. – És a nők? Hát *Martha Argerich*? – Mocsári és Oravecz bólintottak, én meg csak néztem. Hallottam már a művésznőről, tudtam, hogy argentin, de, hogy mekkora zongorajátékos? Gyorsan én is bedobtam két nevet, fitogtatva érintőlegesen jólétesültségemet. – *Fridrich Gulda*? Vagy *Vladimir Askenázi*?

Végül is abban maradtunk, hogy Zoli belefér a világ öt legnagyobb zongoristája közé. Martha-val együtt. Az én neveim kimaradtak. Zolinak egy szót sem szoltunk. Tudtuk mindnyájan: Ő nem verseng semmiféle címért, rangért. A zene alázatos szolgája. Illetve a zene-szerzőé.

Végre csöndben maradt mindenki. Voltak ott számomra ismeretlen fiatal lányok és fiúk. Nyilván ők is zenészek. Ekkor álltam föl guggoltamból, és Adrienne felé mutattam: – Éljen az ünnepelt! – Gyönyörű volt, mint mindig, mosolyosan bájos. A tortásdoboz tündökölt a kis asztalkán. Zoli is föltápáskodott és kioldotta a masnit. Lassan emelte föl a doboz tetejét. Segítettem kiemelni a süteményt. A torta szélén ott szaladtak körbe a gyertyácskák. Mind a huszan. Öngyújtómmal próbálkoztam, de sikerült elhajítanom, mert a görbülő láng megégette az ujjamat. Rohantam a fürdőszobába, és hideg víz alá tartottam, annyi ideig, amíg már belefájdult a csontom is. Mire visszatértem, már égtek a gyertyák, Zoli gyufával próbálkozott, sikerrel. – Köszönöm szépen – csapta össze apró tenyerét Adrienne –, de fogadjunk, hogy a Zsoltnak jutott eszébe a torta! – De én fizettem! – vágta rá Zoli; a lány picit a fejére ütött.

– Jól van, na! Igeen, neki jutott eszébe. Semmi dolga azon kívül, hogy beszerez vagy mit csinál.

– Meg írok – tettem hozzá hűvösen. – Az is meló! Csak... hát nem vagyok Pilinszky... – Zoli, mintha meg sem hallotta volna, késért ment, s mivel nagyléptű ember volt, már jött is vissza, s mint egy győzedelmes cézár, fölmutatta a kést. – Vizes! Ilyennel kell vágni a tortát!

Jutott mindenkinek. Én halkán megjegyeztem, hogy Arankának is jólesne egy szelet, mikor hazaér az előadásról. Adrienne boldogan csomagolta, és a lelkemre kötötte, hogy sok pusztit küld.

A MOZGÓ VILÁG-ÜGY

Egyszer csak leszóltak a vezérigazgatóságról.

Mindig így mondjuk, holott ők az első emeleten voltak, mi meg a harmadikon. A górétság azonban mindig csak úgy, *leszól*. Hogy írogatok-e még? Ettől a kifejezéstől vértolulást érzek a tarkóm felől, majd a fejem búbjáig árad a féktelen düh. Még hogy írogatok! Anyukátokat. Írok. Komolyan. Amilyen komoly a halál. Százmilliárdnyi idegsejt az agyamban beszélgetni kezd, ha leírok egyetlen mondatot. Ez írogatás? Saját kedvemre? Mi vagyok én? Dilettáns? – Írok! Igen, még mindig. – Valami főosztályvezető kezdett mondókájába. – Indul az Új Mozgó Világ! Szakikám, tudja, miről beszélek? – Persze, hogy tudtam. – Fölsőbb parancsra meg kell szüntetni, nemigaz? – Az elvtárs rámkiáltott, hogy tévedés! A szerkesztőség *en bloc* fölmondott. Úgy ám! Van kéziratom az új Mozgó számára, vagy nincs? – Van. Mikor jelenne meg? – 1984. januárjában.

Miért is ne? Ha nem voltam jó a klasszikus Mozgónak, jó leszek az újnak... Verseim is vannak, a Zolihoz írott legalább lejön, nem lesz fontos, miféle bogarakat hullat Buñuel, és a hajszál száloptika lesz.

Fénymásolás szakmában. Versek és egy hosszú elbeszélésem, a *Tánti*, mely a *Körkép* '89-ben aztán meg is jelent. Nyugodt voltam, de lelkem mélyén semmiféle káröröm. Az új Mozgóból még senkit sem ismerhettem, de nem is érdekelt. Végre publikálhatok. Beindul a szekér.

Decemberbe fordult a világ, advent első vasárnapja is emlék volt már, mikor is megindulván a hosszú folyosón az Ellátási Osztály felé, az Új Tükör szerkesztői és újságírói a falnak fordultak szorosán, pedig bőven elfértem volna köztük. Senki sem köszönt. Én meg előre. Mi van itt? – Jó reggelt, hölgyek-urak! – de semmi. *Major Ottó* lépett ki szobájából. Mosolyos volt, mint mindig. Nagyon szelíd ember. – Te még nem láttad? – De hát könyörgöm, mit? – Ottó kezében a *Mozgó Világ* 1983-as decemberi száma, borítóján a szokásos szám, a 12-es virított, ugyanolyan volt, mint bármikor. – Te vagy az első oldalon! – Én? Illyés, Csoóri, Rákos Sándor, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes – ilyenek szoktak lenni az első oldalon. Te jó ég! És tényleg. Anyámhoz írott hosszúversem, mely teljesen kitöltötte a lapot, de csak úgy, hogy szabályosan összenyomták. Nem volt valami nagy dobás, talán nem is kellett volna leadnom, de ha már így esett, hát így puffant. Lapoztam. Verselem hátoldalán, mint valami szétkent piszok, ott virított Kocsishoz ajánlott művem, szintén zsugorítva, a tördelés teljes amatőrizmussal. Még mindig nem értettem semmit. Végre megjelent, a másik vers meg nem sikerült igazán, de még *József Attiláé* se mind. – Szóval, ez az új szám? – néztem Ottóra. – Nem. Ez még 1983. Nem látod? Szerkesztette *Siklósi Norbert* vezérigazgató. – Azanyját! Befelé kiabáltam. Mohón lapoztam végig a számot, csupa ismeretlen név. Jól átverték! Ezért fordultak el tőlem az évek óta ismert arcok. Most mi lesz? Mert az új Mozgóban nem tűntem volna föl. De így?

Nem írhattam a homlokomra, hogy kérem szépen, én ártatlan vagyok! *Zalán Tibornak* vittem pár nap múlva verseket, a *Kortársba*. – Láttad a két versemet a *Mozgóban*? – Melyikben – kérdezte úgy, hogy rám se nézett. – Hát... a legutóbbiban.

Zalán a fiókjába nyúlt. Akkor már tudta. Azért átfutotta verseimet. – Á! Ezek nem jók. – Kettő is van olyan *Graves-díjas*, mint a tiéd volt. Robert Graves a világhírű angol költő, regényíró fiatal magyar költők számára 1968-as itt tartózkodása során díjat alapított, amelyet egy kuratórium évente adott a legszebbnek vélt magyar versért. *Kálnoky László* volt az első díjazott. Kuncogva nevetett, mikor levette arcáról az oxigénmaszkot. Én, mint fiatal költő! Jó mi? – A *De profundis* nagy vers, még ha ötvennyolc éves korodban írtad is! – nyugtattam meg. 1970-ben vette át a rangos kitüntetést.

Zalán Tibor nem szólt semmit. Most mit is mondhatott volna? Hogy hazaáruló vagyok? – Nem a *Kortársnak* való. Vidd az Új Íráshoz... – kínos nyögdecslés volt ez.

Apropos. Mind a mai napig, miután X-szerkesztő elhíresztelte, hogy hazaáruló vagyok – mintha rábólintott volna a Zalánnak még csak a fejében talán meg sem született gondolatra –, országosan elterjedt a hír. Mai napig ferde szemmel néznek rám. Annyi eszük sincs, hogy utána nézzenek: aki után a katonai elhárítás nyomozott a Magyar Néphadsereg tisztesiskoláján, aki épp Kocsis Zoltánnak ajánlja versét, aki megfigyelt célszemély volt, az nehezen képzelhető el, mint a kommunisták szekértolója. Végül: aki stílusában neokatolikus –

Claudel, Mauriac, Bernanos, Max Jacob –, igencsak nehezen hozható össze a Nagy Létezővel. Pilinszky követője!

Kálnoky László egyébként Graves 1968-ban pillanatok alatt megírt kis programversét lefordította így: „Tömör, magyar, büszke, önálló. / Csak önmagával szembeszálló. / Nem kapzsi, nem. / Könnyen tud szállni fenn.” Címe: *A vers követelményei*. De csak a magyar versé, ha egyáltalán. Utolsó sorát vállalom!

1984. januárja. Az általam nemrég vásárolt, a kor divatjának megfelelő, de annál kényelmesebb, mikrokordbársonyos *Ikon* garnitúráján – egy háromülékes, egy kétülékes kanapé és külön fotel, előttük dohányzóasztal –, ült három ember, külön az egyik, számomra ismeretlen, a háromülékesen pedig Y. és Z. – szerkesztők a Mozgó Világtól. Akik már beadták a fölmondásukat. Előszobáztak a vezérigazgató irodája előtt. Vajon mit akarhatnak a gyűlölt rendszer e prominens alakjától? Csak nem állást? Pedig az volt bőven. Vagonkirakás, segédmunka, eladószkodás még könyvesboltban is! Igen. Állást szerettek volna kapni. Mindkettőt elhelyeztette Siklósi Norbert, az általunk csak „elfekvőknek” nevezett munkahelyekre. Szép fizetés, semmi munka, semmi felelősség. Micsoda ellenállás ezekben a nehéz időkben. Valahogyan azt érezte az ember, olyanok ők, mint az a képzeletbeli pasas, aki veri a mellét: igazi ellenzéki voltam minden időkben. Mindig megmondtam a főnálló rendszernek, hogy *igaza van!*

Siklósi vezérigazgatónál nagyobb humanistát nem ismertem eladdig, és hasonlót sem láttam azóta... 1980-ban ő maga nyúlt a hónom alá és vezetett végig a különféle osztályokon – személyzeti, gazdasági, stb. ... –, hogy fölvegyenek. Major Ottónak kellett beprotezsálnia, nagy szó volt akkoriban, hogy valaki a Lapkiadó Vállalat munkatársa lehessen, beosztástól függetlenül. Azt mondta Ottó, lényeg, hogy a tűz közelében legyenek. A többi majd jön magától. Rábólintottam, majd csak megtapadok valamelyik lapnál vagy folyóiratnál, mint a *Helicobacter pylori*-telep a gyomorfalán, hogy aztán átfúrjam magam rajta. Siklósi Norbert másként fogalmazott: – Most egy darabig bevásárolsz mindenfélét, aztán elvégzel egy fejtágítót, lap van bőven, valahol csak megragadsz...

Semmi sem valósult meg. 1992-ben rúgtak ki végleg, Siklósit már előttem. Azt, aki közben szenzációs üzletember is volt! A rendszerváltás sorozatos baklövései. Az utolsó két évben bútorraktáros lettem.

1997-ben egyik napilapunkban nekrológot írtam minden idők legnagyobb magyar balettművészeréről, *Fülöp Viktorról*, ami nem volt egyszerű, mert zsigereimig hatolt a fájdalom: atyai barátom volt. Megjelenés után még akartam valamit írni róla, mint egy kiegészítésképpen, a szerkesztő elfogadta, de az már sehogyan sem méltóztatott megjelenni. Valaki folytonosan kiszerkeszti – volt a válasz. Lám, Z-szerkesztő volt a tettes, és amikor számon kértem, emlékeztetett, mit tettem én tizennégy évvel ezelőtt! Fél napom ráment, de semmi. 1983. Akkor lettem én a szent magyar haza árulója! A szerkesztőség közelébe se menjek, mert kidobát a biztonságiakkal. Odamentem. Még csak rám se néztek. A titkárnőtől érdeklődtem: hol van Z-szerkesztő, a főnök? – Melyik? – emelte rám szép tekintetét a titkárnő. Hogyhogy melyik? Hát egy van nem? Igen. De az Z-szerkesztő. Őt már kirúgták. Nem engedik be a biztonságiak.

Marhabélyeg, beleégve eleven bőrömbe, húsomba, hogy márpedig nem zörög a haraszt. Valaki, egy újságíró, az átkosban a demokratikus ellenzékhez közelálló, miután elmeséltem neki hazaárulásom történetét, csak annyit javasolt, ugyan kérdezzem már meg, hogy X, Y, Z-szerkesztők mikor is léptek ki a *Magyar Szocialista Munkáspártból*? Megnyugodtam. Helyzetem azonban változatlan.

LAKÁSAVATÓ

Ugyan már októberben átcuccoltunk Csepelről ide, a Villányi út – *Fadrusz* utca sarkára, a lakásavatót decemberre tűztük ki. Anyám azonnal megkérdezte: – Utcai vagy udvari a lakás? – A negyediken van, senki nem jár el előttünk – és nem tudtam az egyszerű kérdésre válaszolni. Udvarra nyílt ajtó és ablak, az rögtön látszott; annyit azért kinyögtem, hogy sem a Feneketlen-tavat, se a Villányi utat nem látjuk, hajoljunk ki bármelyik ablakon. A konyha és a lepusztult fürdőszoba pedig nagy ablakaikkal alig engedték be a fényt, szemközt velük fölénk magasodó, vakolatát veszített, malterhurkás téglafal öntötte ránk az örökös alkonyatot. Nem érdekelt engem semmi, végre van fürdőkád, WC., a konyhában elektromos bojler, bár alatta semmi, az egyetlen hokedlit toltam alá, és mértani pontossággal helyeztem rá a Csepelről megörökölt nagylavórt. Komfortérzetünk nem sokat változott, ami a mellék-helyiségeket illeti, de a két egymásba nyíló szoba a frissen lakkozott parkettával, kifestve – sajnos hengerelve is –, üresen is főúri lakosztálynak tűnt. A nagyobbik szoba leghátsó sarkában jellegtelen cserépkályha nyújtózott a plafon felé, beleépítve a Héra-gázfűtés. A kisebbik szoba ablaka alatt konvektor. Azt sem tudtam, hogyan kell bekapcsolni. Aztán addig-addig ügyeskedtem – mert ellestem anyámtól –, hogy begyulladt és már kettesen kellemes meleget lehelt ki magából. A Héra ugyanígy. Már láttam magam előtt csodaszép ónémet íróasztalom, könyvvállványaimat, a neobarokk körasztalt a bordó huzatú székekkel. Gondolatban berendezkedtünk, miénk volt a világ összes boldogsága.

Az idős asszony, aki addig itt lakott, papíron Csepelre ment, a több mint négyszázezer forintot – mely a minőségi csere különbözete volt –, havi ötezer forintként törlesztették. Nem volt semmink, és mindenünk meglett. Már a teljesen berendezett lakásba vártuk a lakás-avatóra összegyűlt operaházi balerinákat, Aranka kolléganőit, Egyik szebb volt, mint a másik, ilyen tökéletes lábakkal – különösen, ami a vádlikat illeti – csak táncosnők rendelkeznek. Forgott a fejem, majdnem leesett nyakamról. Aranka csak kuncogott magában, nem volt ő féltékeny soha, én sem rá, testvérek voltunk mi, művésztársak, akkoriban még megspékelve a szexualitás minden gyönyörével.

Anyósom a sógorommal küldetett három tepsi rétest. Még azon melegében. Almás volt a legtöbb, de volt túrós, mákos-meggyes, és mindenféle, csak föl kellett porciózni. Rajtunk kívül tizenhárom lány esett neki a terülj-terülj asztalkának. Lassan, de üpre elfogyott az egész, és a három tepsi alámerült a nagylavórnyi langyos vízben, hadd ázzon.

A lányok szedelőzködni kezdtek, amikor Aranka megszólalt: – Nem várjátok meg Kocsis Zoltánt? – A csönd úgy vágódott a levegőbe, mintha üvegtáblába. – Tényleg! Zsolti barátja. Megígérte, hogy fölugrik, rövid időre... korábban nem tudott jönni, mert próbája van egészen mostanáig, de nyolc előtt mindenképpen...

Poharak kezekhez tapadtak, a kis kockahűtő üresen ásított, én is akkor kapcsoltam, mivel kínáljam meg Zolit? És ha Adrienne is jön? Legalább egy literes kólánk lenne! De semmi. Hiába magyaráztam Aránaknak, hogy most már nem egyedül él, hanem társa van, egyenjogú, ezért aztán meg kellett volna velem beszélni, hogy a sok kis balettsitri megérdemli-e egyáltalán, hogy egy világhírű művészt közelről láthasson. Mert ne feledjük, nem a *Kun Zsuzsa*, meg nem a *Lakatos Gabriella* volt nálunk, hanem huszonéves, még névtelen, bár kétségtelenül alaposan kiképzett táncosnők. Aranka volt évfolyamtársnője, csipkelődő iróniával hangjában, kicsit megbillenve fölnevetett. – Hát ezt csak megvárjuk! – A többiek hevesen

bólogattak, mindenki visszaült a helyére, én a romokon próbáltam egyensúlyozva valami lát-szólagos rendet teremteni, s már csöngettek is, Kocsis Zoli volt, kezében literes kóla, mögötte Adrienne remegett az akkorra már súlyos mínuszokban. – Parancsoljatok – nyitottam ki a duplaszárnyú bejárati ajtót előttük. Már éppen menni készültek a lányok – emeltem föl a hango-mat. Pár lányon már körbetekeredett a sál, kabátjuk még nyitva. Zoliék ledobták magukról a cuccot, jellegzetes sötétbarna irhakabátját hónom alá kaptam, Adrienne rövid bundáját vállfára helyeztem és bevittem a másik szobába, rá egyenesen az ágyunkra. A kólát a hűtőbe tettem, miután megköszöntem. Feszült volt a hirtelen támadt csönd. Kénytelen voltam bedobni egy faviccet. A lányok fölnyerítettek, Aranka néma maradt, soha, semmilyen viccen nem nevetett, már megszokhatta az efféléit. Kocsis szájszöglete kicsit följebb húzódott, Adrienne pedig tiszta tekintettel rám nézett: – Ebben mi a vicc? – Na, a többiek most mit gondolnak? Hogy milyen savanyú egy ekkora művésznék a csaja! Ahelyett, hogy közülünk választott volna...

Olyan csönd lett, mintha mind a négyen egy régóta lezárt kriptába léptünk volna. A zsvivajgók eltűntek, Aranka meg előjött az ő zseniális palacsintájával, hogy ilyen jót még nem ettetek, mert a titok fölfejtető. Nem tejjel kell csinálni, hanem szóda vízzel. Már álltam is föl, hogy a mindig nálam kiürülő szifonba csináljak szódat. Zoli leintette. Itt a kóla, minnek a szóda. – Nem kérünk mi semmit! Késő van már ahhoz! – Késő? Palacsintára sosem késő várakozni – gondoltam. – Az előszobába Adri lett egy szatyrot. Ha nem nyúlták le, ott kell lennie. Ott volt. – Friss fánk. Ennyi lesz a vacsi. Rendben? – Nem kellett szódat csinálni, csak poharakat elő, a viseltések ott áztak a tepsik mellett a nagylavórban, majd holnap elmosogatom az egész csetrest. A kéken díszített kistányérok ott billegtek a fánk. Aranka és én már elteltünk a sok rétesel, így több maradt Zoliéknak. Aztán megittunk két-két deci kólát, és bevezettem őket a szobába. Zoli megállt a küszöbön, és villámgyorsan körbefotózta tekintetével, amit csak látni lehetett, még a mögötteseket is, és azonnal a könyvvállványokhoz lépett. Leguggolt. Meg sem lepődött, hogy a közel ezer könyv egy anyagbeszerzőtől kész csoda. A legvastagabb falemezből készült magaspolcon kereken nyolcvanhárom lemez támaszkodott egymásnak, szoros, katonai rendben. Balról futottak Zoli lemezei, utánuk a Bartók-összkiadás szintén minden darabja, kortárs magyar művek is szép számmal, *Patatic Iván, Sugár Rezső, Szokolay és Szöllősi András*, de volt ott *Jeney és Vidovszky* is, no meg *Kurtág*.

– *Járdányi Pál* egyelőre kaphatatlan. A legfiatalabb *Gémesi Géza*. Egyik művére Aranka szeretne koreografálni. Neki nem kell szüzsé, hanem a zene diktálja, milyen táncot áraszt, amiről még maga a zeneszerző sem gondolhatott. Ez csupa metafizika – mondtam bölcsességet mímelve. Zoli fölállt, akkor láttam, hogy kezében a kiserádióm, kihúzott antennájával Adrienne-t böködte. Hogy mit gondolhatott a tengernyi bakelit látva, azt sohasem tudtam meg. Négy, Pilinszky által dedikált kötetet mutattam neki, sokáig nézte a letisztult írást, a szűkszavú dedikációkat. – Sose add ki a kezedből – tette hozzá, és körültekintően visszahelyezte a polcra Pilinszkyt, majd akkurátusan elrendezte, hogy a könyvgerincek egy síkban legyenek egymással. Majd váratlanul lehuppant régi, lomtanánitáson talált, majd felújított ónémet fakeretes, bőrhuzatú „írókarszékemre”. A már előkészített A/4-es írógéppapírt befűzte az NDK-gyártmányú táskairógépembe és keresgélni kezdte a betűket.

– Úgy pötyögtessél, hogy maga Honecker elvtárs húzta meg ezen a gépen az utolsó csavarokat – ezen mindketten jót derültünk. Ahogyan ugyanezen a gépen írom ezt a szöveget is, 2017. elején. Immár negyven éve.

1984.

A NAGY ZABÁLÁS(OK)

Nem vagyok nagyevő, így hát a fejezetcím csak rám vonatkozhat. Mindennapi kávézásaink egyikén Zoli hirtelen megállt a Royal Szálloda főbejárata előtt. – Benéztünk az Ízek Utcájába – és már indult is. Nekem ez az „utca” mindig rejtett valami misztikumot, voltak srácok még a középiskolából, akik már akkor jártak oda, s látva rajtam a sóvárgást, direktbe húztak. Hogy miket lehetett ott zabálni! Csak nagyon drága, haver, hacsak a fater nem tömi ki rendesen a bukszádat.

Akkor még nem volt nekem pénztárcám, de zsebpénzről is csak álmodhattam. Nagynéném nyomott a tenyerembe tízest-húszast, ami nagy pénz volt akkortájt, de harmadikos koromban ő is belehalt a gyomorrákba, mint édesapja, és később az öccse.

De most itt voltunk. Ízek Utcája. Bent jótékony félhomály, s tényleg, kanyargott valami utcácska, mindkét oldalán dugig étellel. Zoli közepes méretű tányért nyomott a kezembe. – Pakolj – és már el is tűnt mellőlem, én meg, mint apa által elhagyott kisgyermek, majdnem sírva fakadtam az árvaságtól. Hirtelen azt sem tudtam, hogyan és mennyit kell tányéromra rakni, aztán láttam a fogások közé-alá csúsztatott nagykanalakat, a kaszinótojást csak hírből ismertem, legyen, s már ott dülöngélt a tányéromon. Franciasaláta sokszor volt Csepelen, leginkább a hétvégi ebédekhez, rántott hús, rósejbní, előtte meg a szokásos aranylós húsleves hajszálmétélttel. Senki sem hallott akkor még a koleszterinről és káros képletéről, az LDL-faktorról. Akkor ez sem lehet túl rossz, legyen. Két kanállal is. Elindultam a pénztár felé. Zoliba botlottam. Tányérja megpúpozva. – Mi ez? Egy madárnak is kevés! Itt annyit pakolhatsz, amennyit akarsz. A szabály az, hogy a tányéron maradjon minden. Érted?

Már hogyan értettem volna, de a fejemben nem állt össze ez a számolási mód, úgyhogy csak óvatosan. – Ne aggódj, én fizetem – látta rajtam Zoli, hogy hiába a sok kaja, sajnálom rá a pénzt.

– Nem erről van szó... tudod, nekem bányászgyomrom van! – nyögtem ki. Az meg mi a bánat? – Zoli nem hallott még erről! Végre valami, amiről nem volt tudomása. Megszédültem. – Hát... az olyan, tudod, vannak azok a borzalmas sújtólégrobbanások, és a bányászok néha hetekig nem jutnak semmiféle táplálékhoz. Összeszűkül a gyomruk. Fokozatosan, lépésről lépésre lehet csak őket etetni, mert különben bele is halhatnának. – Zoli csak a fejét rázta. – Mióta vagy te bányász? Már bocsásson meg a világ! – Majdnem – sóhajtottam lehajtott fejjel. – Befizetek minden héten a Lapkiadóban. Egy-két ételnek már a nevétől is hányingerem támad. Savanyú vetrece. Szalontüdő. Májgombóc leves. És minden jól megborsozva. Igen. Kővér vagyok. A minyonoktól, a két forint ötven filléres nápolyitól és a kólától. Ez a hízókéúra lényege. Mozgás csak szerényen, két bolt között, és vissza a New York palotába. – Nem fogsz belehalni. – Saját tányérját letette a pultra, és az enyémmre pakolt még egy kaszinótojást, hagymás burgonyasalátát, meg orosz hússalátát. Púpozva most már az enyém is. Mire befejeztük, mozdulni sem bírtam. Zoli föl pattant, mintha csak egy pohár vizet ivott volna, én inkább lassan, kimérten, a tápáskodás minden apró mozdulatát, végigpróbálva végre megálltam a két lábamon, mellemet kidüllesztve, hogy ne látszódjon mostanra már hordóvá gömbölyödő hasam.

*

Egyszer csak Kocsis Zoli kezembe nyomta Adrienne lakásának a kulcsát. Üres a kérés! – jutott eszembe korai ifjúságom, csak csajok nem akadtak épp. – Te, mint volt lakatos, ki tudnád cserélni a zárat Adri szobájának az ajtajában? – Volt lakatos. – Mi az, hogy volt? Kérlek szépen, van olyan oklevelem, hogy Koppány Zsolt elvtársat 5 év magasszintű szakmában eltöltött ideje okán, vagy valami ilyesféle suta megfogalmazással... lényeg, hogy a szakma ifjú mestere lettem! Én, aki négy évig bukásra álltam műhelygyakorlatból, érettségim meg négyes lettem, sumákban egy-két havert megkértem, igazítson valamit az én munkadaramon is, így aztán első lettem az időt nézve, de a műhelyfőnök leintett, hogy nehogymá' aki bukásra állt, most meg első? Úgyhogy negyedikként adtam le, és négyest kaptam. Négy plusz egy év a Csögyárban. De azért csak nyugodj meg. Zárat még tudok cserélni...

Már másnap megcsináltam. Ha akad nő, akár föl is vihettem volna. De így csak a zár maradt. Otthon volt vadiúj szerkezet, futtatott kilincsek is, már csak kulcs kellett, nyers változatban, én meg belereszeltem. Adrienne szobaajtajában tényleg teljesen tönkrement a zár, úgyhogy ráfért már a csere. De minek ide zár? Hogy Zoli ne tudjon belépni csak úgy? Vagy félt az éjszakában? Nem kérdeztem. A lényeg az volt, hogy rendben minden. Sosem nőtt be a fejem lágya, de lassan rászoktattam magam, hogy József Attilának van igaza: „dolgozni csak pontosan, szépen, / ahogy a csillag megy az égen, / úgy érdemes”.

Hál' Istennek a szokásos és engem sértő kérdés föl sem merült, hogy mivel tartozom a kedves mesternek! És nemsokára újabb szerelés következett, hol máshol, mint Adrienne lakásában. Most már segédem is akadt, maga Kocsis Zoltán.

Adrienne vágya az volt, egyetlen nagy függöny legyen a két ablakon, hogy egy rántással lehessen egyik végétől a másikig szalajtani. Megvolt hát a feladat, jól jöttem megint, mint már régóta nem praktizáló lakatos. Ilyen hosszú karnis azonban nincs. Mi hát a megoldás? Két rövidebb. Csak ahol találkoznak, ott kell nagyon ügyesnek lenni! Zoli Nárcisz utcai villájában várt rám, már megvettem a két rövidebb karnist, de a kettő hosszabb volt így is, mint kellett volna. Zoli levitt a pincébe. A sarokban tusoló! – Ó, ha megfárad a mester, mindjárt le is tusol... – kiáltottam föl nem kis szarkazmussal. – Nem én! Apám. Ő bütykölget itt. Tudod, mi van. Ahol ház van, örökké van valami tennivaló. – Ismerős volt ez a mondat gyerekkoromból. Állandóan csinálni kellett valamit, főleg hétvégén, mások meg szétjátszották magukat a grundon. Fényes fém satupad, rajta akkora satu, hogy a gyárban kisebb volt az enyém, pedig ott hatalmas reszelnivaló alkatrészek szorultak barázdált pofák közé. Új volt itt minden, Zoli vasszekrényt nyitott ki, benne villáskulcsok tornasorban, fogók, kalapácsok mindenféle súlyban. Hogy mire kellett ennyi, azt meg sem mertem kérdezni. Az szinte süttött Zoli arcáról, hogy szeretne ő is tevékenykedni itt lent a teljesen csempézett műhelyben. Talán megjött a kedve általam? Magamban elmosolyodtam. A gyárban, reggel hatkor kezdeni dudaszóra, már nem volna oly tetszetős a világnagyságú zongoraművész számára. Ahogy nem volt inyére *Cziffra Györgynek* sem, akinek az ávosok direkt az ujjait verték, miután megtudták, a fogoly zongorista. És lám, a nem létező bűneiért kapott büntetése után, mert kimagaslóan végezte a rábízott kemény fizikai munkát, fölajánlották neki, hogy már, mint szabad ember, maradjon ott. Még szolgálati biciklit is kap! Zseniálisan emberevő kor! Volt? Vagy csak finomodtak az eszközök? – A te ujjaid aranyárban vannak, úgyhogy ne nagyon lakatoskodjál itt... – szóltam rá, de mintha meg sem hallotta volna. – Picit lépj hátrább... – igazgattam és

befogtam az egyik alumínium karnist, hogy méretre vágjam. – Fűrész kérték – nyújtottam a kezem, mint sebész, akinek erőteljesen belenyomja markába a nővér a kért eszközt. Vadiúj volt persze a fűrészlap is. Így lett volna ötösöm a lottón, mert tudtam előre. – A vasporfák viszont összenyomják az alumíniumot. Rongy kellene. Vastag rongy. – Zoli már adta is, szakadt mackónadrág egyik szára. A nyitott pofák közé tettem a rongyot és abba a karnist. Finoman húztam rá a satut. A fűrész, mint kés a vajban. Zoli feszülten figyelt. – Reszelőt – kezem nyújtottam, Zoli már csapta is a tenyerembe; kissé túlméretezett volt ehhez a vékonyka tárgyhoz, de muszáj voltam lesorjázni. Nagyon hamar végeztünk az egészszel. Az összes görgőt az egyik karnisra fűztem föl. Végükön lágyan fityegtek a csipeszek. Zoli el volt ragadtatva. Megbotlott. Lenézett a járólappal szépen fedett padozatra, s az ott heverő mappát jobb lábával lazán arrébb sodorta, egészen a falig csúszott a már amúgy is poros – nem emlékszem rá, milyen színű is volt –, viseltes, műbőr-bevonta irattartó. – Hát ez meg mi? – és próbáltam fölszedni, de Zoli rámszólt. – Nem érdekes. Csak a Kossuth-díjam.

Míg átértünk Adrienne lakásába, végig azon járt az eszem, hogy ezt az embert tényleg nem érdekli sem a siker, és semmiféle elismerés, csak a zene. És amúgy minden. – Van olyan földrész a világon, ahol még nem jártál?

– Igen. Dél-Amerika.

– És ott? Mire lennél a legjobban kíváncsi?

– Bolívia nem érdekelné különösképpen, sem Suriname meg az a másik két kicsi ország...

– Guayana és Francia Guayana.

– Ezek közé ékelődik Suriname – vágta rá Zoli. Most úgy éreztem magam, mint Picasso anno dacumál, a legenda szerint fölkiáltott, látván Csontváry pár képét, hogy te jó ég, azt hittem, csak én tudok festeni a XX. században! Csak én értek egyedül a földrajzhoz, ismerem a Föld minden zegzugát és akkor most jön egy muzsikus, és a három kisországot sorrendbe rakja. – Ha én mehetnék – kezdtem bele –, akkor Ecuador felé venném az irányt, mert onnan át lehet hajózni a Galapagosokra, ahol ámultan időzött *Sir Charles Darwin*, mikor is meglátta a valódi őshüllőt, a varánuszt. Aztán csatangolás „kuitóban”.

– „Kitó”! – Zoli fölemelte az ujját. – Nem ejtjük ki a Q-betűt.

Puff neki! Ő amúgy is háklis volt, ha neveket, műveket, bármit rosszul írt le valaki, vagy nem volt helyes a kiejtés. Emlékszem, mikor Aranka *Moulin Rouge* című egyfölvonásos koreográfiájához kerestem zenéket: *Georges Auric*től, *Stravinsky*től a *Ragtime*-ot, és *Darius Milhaud*tól egy fergeteges fricskát, két zongorára írt művét, és Zolinak elmesélve, „milhóként” mondtam ki a nagy francia szerző nevét. – „Mijó”, így egyszerűen. – Finoman billentett minden szót a helyére, semmi bántó szándék nem volt rámszólásaiban.

– Azt tudod, hogy picivel nagyobb Guayaquil, mint Quitó?

– Igen – hogy már én is tudjak valamit.

– Egyébként Rió mindenekfölött, a hatalmas Krisztus-szobor, meg az Iguazú-vízesés is nagyon izgat. Egy ismerősöm mesélte, hogy a világon eddig két helyen némult meg, és még lélegezni is majdnem elfelejtett. Az egyik pont az Iguazú, a másik meg a Vatikánban a *Capella Sistina* mennyezete és *Az utolsó ítélet* Michelangelótól. – Látta rajtam, nem tudom pontosan a hely nevét.

– Sixtus Kápolna. Még nem voltál ott, mi?

– Életem egyik fő vágya.

– Eljutsz majd, meglátod.

Észrevettük, hogy már régen Adrienne lakása előtt állunk; Zoli kereste a kulcsot, majd beléptünk. Lepakolás után egymásra néztünk. Hol kezdjük? Nekem, nem tudom miért, de még ott kavargott a fejemben, hogy eljutok Rómába. – Meg kell azt érni, Zolikám – mondtam bizonytalanul, majd hirtelen rákérdeztem: – Ha így végignézel rajtam, mert egy nagy művész legtöbbször nagyszerű diagnosztika is, gondolj Thomas Mann-ra, amikor József Attilát meglátta és szólt a „barátoknak”, hogy ez a fiú nagy bajban van, lesír róla a magány tébolya, és még abban az évben meg is halt, szóval... szerinted én miben fogok meghalni?

Kocsis Zoli tényleg végignézett rajtam, legyintett: – Ne izgulj. Szerintem végelgyengülésben. Viszont, ha már itt tartunk? Én például? – Miután akkorra már elég sokat foglalkoztam a genetikával, és hiszem a mai napig, hogy minden átöröklődik, csak nem mindegy, hogy a mérleg melyik serpenyőjében csücsül az ember, mert lehet ez is, meg az is. És bizony igaza van a néphitnek, hogy az ember hetedízigen örököl...

– Szüleidet kell figyelni. Az ő betegségeiket. Meg mindkét ágról a nagyszülőket. Oldalágaikat is! Téged szeret az Isten, rád itt a földön most nagyobb szükség van, mint a mennyben. Úgyhogy te is végelgyengülésben fogsz meghalni. Lehet, hogy valamelyik aggok házában egy szobában fetrengünk majd, gyönyörű ápolónőket álmodunk oda, te néha leütsz pár billentyűt az elhangolt házi pianínón, és lassan kileheljük a lelkünket. De most melóznunk kell. A feladat nem is olyan egyszerű. Viszont mégsem michelangelói kihívás...

Szemben az ablakokkal az egyik karnis görgői mellé odatuszakoltam a másik karnis görgőit is, és a széles, végeérhetetlen nejlonfüggönnyt elkezdtek csipeszelni. Most jön a java. Hogy illeszkedjen a két karnisvég. Mert, ha nem jön össze, szégyenszemre marad a két rövid, és kénytelenek leszünk a függönnyt is feleztetni olyannal, aki tud varrni. Sem Zoli, sem én, bele sem mertünk gondolni. Égtünk volna Adrienne előtt. A függönnyel súlyosbított részt fölcsavaroztam a nem éppen puha fába. – Na, segéd úr, álljon föl a székre, és kérem a másik karnis végét. – Zoli, mint aki parancsot teljesít, máris nyomta felém a másik karnis végét. Én meg összepasszítottam. – Most jól lesz! Meg ne mozdulj, mert kezdhethetjük előlről.

Zoli kezei rezdülésnyit sem remegtek. Sebész is lehetett volna. Vagy festő.

Finoman átvetettem a görgőket, velük együtt szélesedett a függöny, a csatlakozást sikerült hát megoldani, a kettő egyesült, találkozás az Elbánál, jutott eszembe. Amerikai-szovjet kézfogás...

– Na, kedves barátom, zuhantom feléd az egész kócerájt. Vigyázz a kezedre – mindezt azután mondtam, hogy az egész karnist végig lerögzítettem csavarokkal. A függöny vidáman szaladt, Zoli kísérete csillogó szemmel, mint a gyermek, mikor először próbálja ki ajándékjátékát. Jó, ha a negyede föntmaradt. A többi le, egyenesen a padozat fénye felé, mintha vonzotta volna a biztos, Vas István-i *talpalatnyi parkett*. – Azanyád! – kiáltottam föl. – Nem tettük rá a másik végére a féket! – Zoli értetlenkedve bámult, nem látott még begurulni, mert nagy hajlamom van az azonnali pánikolásra és a hisztizésre, ami nem éppen férfias tulajdonság. – Itt van a zsebemben ez a tetű fék. – És már nyúltam is érte, ráhúztam a végére, miután az összes görgőt függönyöstül visszatereltük a karnis sínjére. A fék csavarját alaposan meghúztam mindkét végén. – Apám! Nem kell ezt rángatni! Úgy gurul, mint a pinty – kiáltotta Zoli, és húzta jobbra, húzta balra, majd ketten szépen beállítottuk valahol középen. A fodrok, mint függőleges tenger, lágyan hullámoztak. Elégedettek voltunk magunkkal. Adrienne egy szót sem szólhat. Két ilyen mestert! – Te – szólítottam Zolit. – Ha a kezeddel – Isten ne adja –

valami történik, nyitunk egy céget: Kisebb-nagyobb javításokat vállalunk, kiszállási díjat nem számítunk föl, nyugdíjasoknak kedvezmény. Mit szólsz?

– Pacsi – össze is ütöttük a tenyerünket. – De ki lesz a góré?

– Adrienne. Egyben könyvelő is lenne. A nők higgadtabbak, mint mi ketten.

Ebben maradtunk.

Buszra szálltunk. Irány a Belváros. – Bedobunk valamit a Vígadóban – így Zoli. Már megint ebéd. Mikor én be vagyok fizetve. És jó volna három előtt visszaérni. Ha másért nem, hát legfőleg azért, hogy átpasszoljam az ebédjegyemet valamelyik éhenkórásznak.

Innen már nem volt menekvés. A Vígadó sörözőjének aajtájában álltunk. Zoli ment elől, ő az idősebb, végre egy betartott illemszabály. Mert volt ám olyan, hogy törzskönyvesboltjából – *Erkel Ferenc* – kifelé jövet csörtetett volna, de jobbjammal visszatartottam.

– Parancsoljon – szóltam a fiatal lánynak, aki előtt Zoli simán átlépte volna hosszú lábaival a küszöböt. Később direkte figyeltem. Soha többé nem fordult elő hasonló jelenet. Nem kérte ki magának, hogy én mit merészelek, hanem megtanulta egy életre, hogy ő nem az utcán sztár – csillag: az az égitest, mely fényt és hőt bocsát ki magából –, hanem koncertteremben, kurzusokon, lemezfölvételnél. Udvarias lett, s miután borítékjaimon mindig úgy szerepelt a címzés, hogy Kocsis Zoltán úrnak, a hozzám írott lapjain, borítékjain engem is Urként szólított meg – így, nagy U-val, ékezet nélkül.

A sörözőben langyos nyüzsgés, balra, a Vígadó utcával párhuzamosan üres bokszt. Fáradtak voltunk a nagy szereléstől, valósággal lerogytunk, azonnal, ahogy meglátták őt, már úszott is felénk a két étlap, a pincér kissé meghajolt. – Parancsoljanak. Italt esetleg, míg választani tetszenek? – Én kólát kértem, Zoli talán gyömbéret. Megint jön a nagy zabálás? Mármint nekem nagy, neki magától értetődő. Hiába volt vékonyabb nálam. A magassága, s talán vastagabb csontjai miatt szerintem ő volt a nehezebb.

Óvatosan böngésztem az étlapot. Az adagok itt is hatalmasak voltak, én meg ráböktem a bécsi szeletre burgonyával. 1982-ben már jártam Bécsben, és emlékeztem rá, hogy két hatalmas hússzelet szinte túlnőtt a tányéron. Hogy aztán itt milyen húsból készítették a bécsit, nem tudhattam, megkérdezni... hát ahhoz túl szemérmes vagyok, és úgy voltam vele, teljesen mindegy. Zoli is ugyanezt kérte, de én kijelentettem, hogy semmi desszert, mert akkor szétduzzanok! Ezen Zoli csak kuncogott, gondolta, haver, várd csak ki a végét. Fogsz te még dugig lakni, úgysem tudsz ellenállni annak, ami jó. Azt mind a ketten tudtuk és éreztük, hogy marhaság az a szólás, jóból is megárt a sok. Inkább vallhattuk volna: minden rosszból megárt a kevés is...

A kis üveg kólát azonnal megittam, rendeltem még egyet. Zoli csak kortyolgatott a sajátjából, várta a kaját és tartalékolta az üdítőt a bécsi szelet korcsolyájaként. Megint Bartha Tibi ábrázata derengett elém, amikor a sportboltban halálkomoly pofával sörkorcsolyát kért, a méret mindegy, mert csak dísznek tenné be a vitrinjébe. Volt nagy rácsodálkozás, tanácstalanság, hogy most ez az ember hülye, vagy csak szívatni akarja az eladókat. Hát nincs, jó lesz a borkorcsolya is! Aztán spuri, mert kezdtek megindulni felénk a szép, nagydarab alakok.

Hát itt is tányérszélig szaladt a két hatalmas hússzelet. A rósejbní forró volt, mi meg elkezdtük a darabolást. Hogy hűljön. Zoli üdítője is elfogyott, most már egyszerre kettőt rendelt, és komótosan, bár én gyorsévő voltam mindig, hiába mondták százszor is, hogy baj lesz a gyomrommal, mert az ételt alaposan meg kell rágni és a hasonlók. Én meg nem szeretek vacakolni.

Fél óra azért elég volt. Közben dumáltunk, tudván, hogy magyar ember nem beszél evés közben, hát akkor erre a kis időre nem voltunk magyarok, hanem csupán európaiak. Akkor láttam, hogy a másik asztal felé egyensúlyoz a pincér. Tálcaján üvegtálban tejszínhab-hegyről ereszkedett alá több csokifolyó. Somlói galuska. És eszembe jutott, honnan is jöttem én, miféle nyomorult mélységekből. Tizenkilenc lehettem, mikor végre szóba állt velem egy lány, akit azonnal meghívtam a Savoyba, és rendeltem magamnak egy szelet csokitortát, mire ő somlói galuskát kért. Az aprópénznek kuncogni sem volt kedve a zsebem mélyén. Valahogy csak kifizetem, de ez a lány? Galuskát kér ebben a lepukkant presszóban? Örökkön zabálni? De amikor megláttam, hogy ez bizony nem pörkölt, hanem valami varázslatféle, már bántam az egészséget. Szelet tortámat baltával kellett volna aprítani, annyira száraz volt. És a pénzem is bánta. Ez a somlói jóval nagyobb adag volt, mint a Savoy-béli. Lenyomtam. Zoli is. A Vígadó sörözőjében két ember biztosan dugig lakott. Én rágyújtottam, igyekeztem füstömmel Zolit kikerülni. Úgy gyakoroltam be, hogy csak óránként cigarettázzam, még egy régi katonahaverom mondta, ezért meg tudom állni, hogy naponta egy doboznyi cigit se szívjak el. A fekete jó erős volt, amit még rendeltünk a főúri lakoma végén. A lakatos mester és idősebb tanítványa lassan elhagyta a boxot, miután Zoli rendezte a számlát. Nehezen mozogtam, meggörnyedtem kissé, pénztárcámban ott gyűrődött az aznapi ebédjegy, siettem is vissza a lapkiadóba. Semmi sem veszett kárba. Az Oktogontól – sohasem mondtuk, hogy novhét tér – elkísértem Zolit a Zeneakadémiáig. Fölszálltam a hatosra, és abban a pillanatban olyan jó volt *embernek* lenni Budapesten.

*

Nagyon bánom ma már, hogy sohasem mondtam el Kocsis Zolinak, hogy mennyi mindent köszönhetek neki. A zene az enyém lett, pár év és biztosan mondhatom, jártasabb voltam a muzsika minden zugában, mint aki évtizedek óta profi koncertlátogató. Még álomban sem jelent meg, hogy egy balettművész-koreográfusnak én keressek és találjak megfelelő zenéket koreográfiáihoz. Rachmaninovra áttételesen bukkantam. Egy Woody Allen-filmben a botladozó, saját magát kikarikírozó főhős, akit maga a színész-rendező-forgatókönyv író személyesített meg, New York-i lakására fölvitt egy kurtizánt. – Zenét? – A nő unottan rágózott. – Rachmaninov megfelel? – A csaj valami punkra gondolt, de leginkább arra, hogyan tudná ezt az ütődött alakot alaposan lefejni. És megszólalt valami nagyon mélyről fakadó muzsika, *Szergej Vasziljevics* összetéveszthetetlen neoromantikája. Azt azonnal éreztem, hogy zongoraverseny, de azt nem tudtam, melyik, azt sem, hány ilyen darabot írt, de fülemben ott zakatolt a zenei nyitókép.

Másnap délután már ott tolongtam a rengeteg lemez között a Vörösmarty téri ORI-épület földszintjén. Persze, hogy nem találtam. A pult mögött álló eladó megkérdezte, melyik zongoraverseny kellene? Te jó ég! Hány van neki? Négy. Percek múlva minden album ott volt velem az intim fülkében, fülemben a vaksi csöndben a puha fejhallgatóból úgy áradt a zene, mintha koncertteremben ültem volna, csak itt nem volt se krakogás, se köhécselés, sem tücsökmuzsika. Húha! Ez lesz az! Fölkiáltottam. De mégsem. Hasonló. És tényleg. Egy és ugyanazon szerző műve. Mire számítottam? És törlődött is a fejből a tegnap esti filmben hallott dideregtető fölütés. Nézzük a másikat. Ugyanaz, de mégis más. Újra kellene nézni a filmet, itt, ebben a fülkecsöndben, akkor talán. A harmadik lemez már nagyon közel hozta a már rögzült, majd szétesett emléket. Félretettem. A negyedik album szóba sem jöhetett. A

kezdés sistergőbb volt egy magasabb regiszterben. Akkor ez lesz. Újra belehallgattam a harmadik lemezbe. C-moll zongoraverseny, a sorban a második. Szapora pulzus, meg sem néztem ki is játssza valójában, csak fizettem és futottam boldogan, be a Lapkiadóba, nem érdekelt mi az ebéd, úgy emlékszem, a levest legyűrtem valahogy. Otthon aztán Arankát leültettem a legkényelmesebb fotelba és föltettem a lemezt a *Tesla* márkájú, amúgy hi-fi lejátszónkra. És akkor lettem biztos a dolgomban. Ez hangzott el a filmben. De mi lesz a folytatás? Erre nem is gondoltam. Már az első tétel végén, ami nálam mindig a tézis, eldőlt. Remekművel van dolgunk. A második, a hagyományosan mindig adagio, nálam az antitézis. Aranka itt már nem bírt magával. Elképesztő! Csak ennyit tudott mondani. – Jó, jó, de azért hallgassuk meg a harmadik tételt is!

Ami minden ilyen jellegű műnél, zongoraszonáták esetében is egyfajta összegzés, nálam a szintézis. Az újromantika heve fölborította a szobát. A jókora hangfalak araszolni kezdtek a könyvvállványok szélei felé, bömböltek, mert csak így lehet élvezni és élvezkedni.

Aranka rögtön látni kezdte a darabot, amit a muzsika sugallt, azonnali transláció a modern balett nyelvén, Aranka tökéletesen egyedi stílusában, mert ő még a saját sejtjein, zsigerein is átengedte a zenét, függetlenül attól, hogy Rachmaninovnak mi járhatott az eszében, mikor épp ezt a művet komponálta.

1984 szeptembere. Új évad az Operaházban. Aranka egész nyáron lázasan készült. Három egyfelvonásnyi darab állt össze a fejében. Már csak lélekkel kellett megtölteni az egészet. Szólt is az akkori balettigazgatónak, hogy ott van a kisterem, s ha épp nincs próba, hadd használjon hozzá közelálló táncosokat. Elkezdte a próbákat. Első rész: *Barokk etűdök*. (Vivaldi, Purcell, Corelli.) Második rész: *Érintések*. (Rachmaninov: c-moll zongoraverseny I-II.) Harmadik rész: *Moulin Rouge* (Stravinsky, Sosztakovics, Auric, Milhaud.) Több mint három hónap próba. A táncosok ingyen vállalták. Csak azért, hogy végre igazi szerepekben is megmutathassák, mi is rejlik bennük. Mellesleg Aranka precizitása, munkamániája is magával rántott minden szereplőt. De hol legyen a bemutató? *Galambos Tibor*, a *Fészek Művészklub* igazgatója, aki mindenes volt ott, ahol táncról volt szó, az *Arany János Színházat* ajánlotta, a Paulay Ede utcában. A háború előtt ez volt a *Parisien Grill* mulató, majd ez lett a *Várkonyi-féle Művész Színház*, máig Thália temploma. Most *Új Színház*, az eredeti homlokzattal. Hétfőnként, ugye, nincs előadás, hát jöhet például egy önálló táncest. Akkoriban még nem volt ennyi papírmunka, mindenki meg volt elégedve, Arankáról süttött a félszeg boldogság. Tartott ő már mindentől és mindenkitől. Pedig minden rendben volt, már plakátok is készültek, a műsor megjelent a sajtóban. Eljött a bemutató estéje. Magamat puccba vágtam, az esterházy-kockáson kívül volt egy elegáns öltönyöm, hát abba bújtam. Kemény, fehér ing, a nyakkendő utálok. A színpad mögött lázas készülődés, Arankához egy szót se, mert úgyszem reagált semmire. Én meg, mint valami portás, álltam a bejáratnál, kezemben már alig fértek el a virágcsokrok. Kocsis Zoli is jött Adrival, Mocsári Karcsi, Keller Andris, a hegedűs, aki ma már a nemzetközi hírű Keller Vonósnégyes vezetője. Mindenkinek kiosztottam az ingyenyjegyeket, a végén még maradt is, én meg hajlamos voltam ilyenkor nyomott áron ugyan, de eladni a fölösleget. Erre most nem volt lehetőség. Bántam is. Vas István jött lomhán, utána Szántó Piroska ballagott, majd Vészi Endre az ő Margitjával, akit Bandi bácsi saját Greta Garbójának tekintett, úgy hordta a tenyerén. Ha belegondolunk, az egy négyzetméterre eső Kossuth-díjasok száma itt volt a legmagasabb ezen az estén. Vas, Vészi, Szántó, Kocsis. Szép kis csatársor lett volna egy leendő aranycsapatban.

Már lassan megtelt az amúgy ékszerdoboznyi apró nézőtér. Volt, aki kifizette a nem túl borsos árú jegyet, mert kellett valami bevételt is produkálni, hogy a legközelebbi hétfőn, amikor már nem jön senki, aki leimra jöhetne. Én Zoli mellé ültem. A morajlás lassan ijesztő csönddé változott. Sötétség. A barokk zene díszítettsége, az összkép pompája, a lépésvariációk méltóságteljesen vibráló együttmozgása szemet-fület gyönyörködtetően szállt alá és töltötte meg a levegőt a díszes mennyezetig. Ha az utolsó nagy itáliai mester, a barokk kor külföldön is kapós sztárfestője, Giovanni Battista Tiepolo ült volna az első sorban, korhű ruhában, hogy vázlatokat készítsen, észre sem vették volna. Aranka biztos stílusérzéke. És a vastaps, mely szünni nem akart, ő is ott állt a táncosai között, piciket hajolt, arca, mint mindig, vértelen, ő sohasem tudott mit kezdeni a sikerrel. Rövid szünet következett, nem mentem hátra zavarni, elvegyültem a tömegben. Még Zolit sem szólítottam meg, mert én a Rachmaninovra vártam, az az ő igazi terepe. Szergej Vasziljevics c-moll zongoraversenye következett, két tétel, a harmadik még a mai napig sem készült el, nem volt rá lehetőség. És jött a mélyből a még mélyebb hang, ma is beleborzongok, pedig akkorra már kismilliószor hallottam. Aranka táncolta a főszerepet, partnere *Kvasz Csaba* volt. Zoli az első rész végén odasúgta: – Fogadjunk, hogy valami orosz zongorista játssza! – Bólintottam. – Hát ez a baj, rázta a fejét. Így, tudod, értem már, miért is vannak oda az amcsik Rachmaninovért. Mert tiszta Hollywood! – Én is éreztem a lassú tempók miatt valami szétáradó filmzeneszerúséget, de akkor amerikai vagyok én is?

Az adagio-tétel végén, ahogy Aranka fölemelte balját milliméterről milliméterre, és lassan a spiccén kihátrált a színpadról, az olyan volt, mint egy *újszövetségi jelenés*. Sírtam. Potyogtak a könnyeim, mint gyerekkoromban, mikor vertek és megaláztak. Most az örömtől szípoztam, hogy Aranka ott áll, fogadja a tapsot, megint semmi érzélem az arcán, csak az önmagára is bőven kiszabott szigorúság. Zoli oldalról rámpillantott, de el is kapta tekintetét, túl intim volt ez neki, az örökké hülyéskedő barát most bög, jó, hogy nem nyivákol, nem tudom, mit gondol erről a kis intermezzóról, de soha többé nem kérdezett rá, mi is történt azon az estén, ahol pár méterre, ha bekanyarodtunk balra, ott a Hajós utca 1. Pilinszky otthona, amely mindkettőnk számára megszentelt hely volt.

A szünetben odamentem Vasékhoz. Az idős költő szemében könnyes csillogás. – Nincs csodálatosabb a táncnál. Ami überolja, az maga a táncosnő... – Bólintottam. *Nagy Etelre*, Kassák nevelt lányára gondolt még mindig, évtizedek irdatlan távolából. Mert sohasem tudta feledni. A festő Szántó Piroska nem haragudott ezért, mert ők is imádták egymást, de nem úgy. Náluk magasrendű szeretetbe oldódott föl és teljesedett ki a művészkapcsolat. Etel is mozdulatművész volt, akár a kor nagyjai, *Szentpál Olga* és *Dienes Valéria*. Vas Pista bácsi nehezen bár, de fölállt a székéről, és megöleltük egymást.

Vészi Endrét kerestem tekintetemmel, ott ültek, nem mozdultak, várták a szünet végét. Bandi bácsi korát meghazudtoló frissességgel pattant föl. Kezet fogtunk újra, átöleltük egymást. – Aranka úgy ragyogott ki a többiek közül, mint a Vénusz, mikor Esthajnalcsillagként rácsodálkoztunk! – visszahuppant a helyére, Margit asszonynak kezét csókoltam és további jó estét kívántam nekik is, ahogy Vaséknak. Abban maradtunk, hogy a végén megyek hátra a takaráson is túlra, úgyhogy Zoliék sem várnak rám, majd megbeszéljük még ezerszer a látottakat. A harmadik egyfőlvonásos, a Moulin Rouge maga a lokál belsejében játszódik, amolyan színház a színházban szerkezettel, mert a sok rövid darab maga a műsort kiadó számok, melyeket eltáncolnak a szereplők, őket tappsal jutalmazza az apró asztalok mellett-

mögött ülő „álnézők”, akik épp addig pihennek, míg a többiek produkálják magukat. A hátsó sarokban fura, ám annál jellegzetesebb figura ül, mintha összefirkálná az abroszt maga a nagy francia festő, akinek rövid maradt a lába. *Henri de Toulouse-Lautrec*, akinek széke mögül az odaálmodott fiú emelkedik föl, mint egy olyan ember, aki teljesen egészséges. Variációja után eltűnik a festő mögötti semmiben. Zanzásítva – ennyi. A vastaps most sem maradt el, láttam a *nézőtéren Kaán Zsuzsát*, a híres kritikust, meg *Gelencsér Ágnes*t és férjét, a táncművész-kritikust, *Körtvélyes Gézát*. Ha ezek az emberek mind írnak az estről!

Siettem hátra Arankához. Nem jutottam el hozzá. Kollégái gyűrűjében még mindig merev arccal fogadta a gratulációkat. És ott volt *Seregi László*, a kor legnagyobb magyar koreográfusa, biccentett fejével felém. Mellettem *Dózsa Imre* állt, az Operaház Kossuth-díjas magántáncosa, ő meg kezemet rázta és boldogan áradozott Arankáról. Én már akkorra óvatos duhaj lettem, mert a sok ölelés és rajongás mögött éreztem valami megnevezhetetlen ürességet. Már akkor körvonalazódott bennem az érzés: minden csoda három napig tart? Dehogy! Már másnapra kialusszák az élményt.

Aranka már akkor, ott készült a jövő hétfőre. Próbálni körömszakadtáig. Nem érdekelte őt, hogy ki mit mond. Most sem volt elégedett...

Majdnem fölkiáltottam. A csatársor Kossuth-díjasai szaporodtak! Aranycsapat – ötös támadósor. Szántó Piroska, a Vaszary-tanítvány, a szentendrei Európai Iskola kiválósága, törekény hölgy létére hogyan is kerülhetne ebbe a sorba, ahol keményen kell gólra törni? Így aztán kialakult bennem a végső csatársor: Vas, Vészi, Kocsis, Seregi, Dózsa. És a csapat többi tagja? Talonban...

Csütörtökön jelezték a Lapkiadóban, hogy keresett Lala néni a harmadikról, Arankának távirata jött. További halaszthatatlan munkákra hivatkozva hazasiettem. Lala néniben minden postás megbízott. Ő meg átadta a sürgőnyt. Vajon ki írhatott Arankának? Megígértük egymásnak, hogy a másíknak szóló leveleket nem bontjuk föl, csak ha mindkettőnknek szól. Táviratról azonban nem egyeztettünk. Rohanás az Operába. Fél egy volt, biztosan próbálnak. Liftre várt a fél csapat. Aranka nem nagyon örült nekem, mert megzavarom a próbaanyagot, aztán bámulom a lányokat, ami neki csöppet sem volt kínos, de elvonta a figyelmüket a világ legfontosabb művészetét jelentő táncról. Föltéptem a táviratot. Hogy az egész lefújva. Hétfőn és a későbbiekben sem lesz előadás, mert jogdíjproblémák vetődtek fel. Kemény valuta! Azt meg nem bírja a Szövetség, meg más szervezet sem. Aranka zuhanni kezdett, pedig meg sem mozdult. A többiek arcszíne is megváltozott kissé, de kezdtek ballagni az öltöző felé, egyikük megkereste a többieket a kisteremben. Dideregtem. Csak nehogy csináljon magával valamit ez a nő! Mert kitelik tőle... Látott már ilyet a világ? A bemutató egyben az utolsó előadás is. Magamhoz szorítottam Arankát, nagy erővel, föl is jajdult. – Rohanok Kocsishoz! Jó? Hátha kitalál valamit. Bár nem az ő reszortja. De a kapcsolatai. Lesz egy-két szavam Galamboshoz is. A bemutató előtt miért nem derült ki, hogy valami nem stimmel?

Lássunk csodát, Zoli bent volt e szokatlan órán. Mocsári Karcsival beszélgettek a földszinti ruhatár pultjára dőlve. Látták rajtam, hogy leginkább ütni szerettem volna, megvolt hozzá a súlyom is, meg az öklöm, főleg a bal. Nem ijedtek meg tőlem, láttak már ilyen állapotban. Az őrzöngés, a hiszti, a frusztráltság, a nagyjelentek gyárilag belém voltak szerelve. Egész életemben csak nyugtatgattak. Nem érdemes. *Ezek ellen? És azok? És amazok?* Hát valakinek csak megálljt kell parancsolni! Zolinak megmutattam a táviratot. – Apám, ez tényleg nagy gáz. Rachmaninov és Stravinsky amerikaiak lettek. Auric francia, akár Milhaud.

Sosztakovics még elmegy rubelben. Itt viszont dollárról van szó. Szegény Ari! Mért nem szóltak neki már az elején, hogy bele se kezdjen? A baj az, hogy a jogdíj a szerző halála után kitart ötven évig. (Azóta ez az idő hetven évre tágult...) – Nincs valami nexusod? – kérdeztem most már remegve. Zoli nyílt, egyenes válasza leforrázott.

– Nincs. Valutaügyben én nem ismerek senkit. Ebbe még a komcsik sem szólnak bele. Mert nem politika. Pusztán pénzügy. – Mocsári a fejét csóválta, szerette Aranka munkáit. Zoli csak úgy nézett a semmibe. – Látod? Ma elloptak tőlem két és félezer dollárt. Ha odaadtam volna azt Arankának, akkor fedezte volna a jogdíjakat!

– Hogyhogy ellopták? Kicsodák, mi?

– Honnét tudjam? Nyitva hagytam az ajtót, de még a táskámat is. Nem nagy ügy, majd legközelebbi koncertemen még ennél is többet kapok... – Most meg arra gondoltam, ha ilyen könnyű szívvel mond le Zoli a már akkor is hatalmas összegről, miért nem én nyúltam le? Micsoda marhaság! Áadtam volna a szervezőknek? Honnan a pénz, elvtársam? És már láncra verve hurcoltak volna a síttrre. Mindhárman fölballagtunk a 8-asba. Zoli diplomatatáskája most is nyitva volt. Kinézett a folyosóra, majd kilépett, szót váltott a vigyázó nénivel, visszajött. – Itt vannak lent a nyomozók. Ti menjetek le a másik lépcsőn, oké? Zsolt, te leszel a végén az első számú gyanúsított. Üljetek be a Jókaiiba, ha végeztem, jövök.

Mocsári és én, mint akik tényleg lopni mennek. Úgy jártunk, mintha lábujjhegyen surrannánk. Aztán le a lépcsőn, és a Liszt Ferenc téri ajtón távoztunk. A Jókaiiban Karcsival ittunk egy Traubit, dumáltunk, próbáltam faggatni, vajon milyen is volt Aranka estje, mennyire volt muzikális – nagyon, mondta. Zoli is azt dicsérte, hogy a lépések és a variációk a zenéből következtek, minden mozdulat szinte kottafejje vált, összeolvadt a tánc a zenével, no, ettől még nem lett tánczene, nevetett föl Mocsári. De hol van Zoli? Csak nem önrablással vádolják? Ezekről a nyomingerektől minden kitelik. Közben fizettem, ennyi még belefért szerény fizetésembe. Íme, csak emlegetni kell, Zoli betoppant.

– Mehetünk? – mosolyos volt, mint mindig, mesélte, hogy miket kérdeztek, meg, hogy kire gyanakszik. Senkire, ő nem vádolt senkit, elismerte, mekkora marha volt, amikor nem zárta be a tanterem ajtaját. Meg egyáltalán: miért a táskájában hord ekkora lóvét? Zsebbe is rakhatta volna. Ennyi volt. Nyomoznak az elvtársak, majd értesítenek.

Elindultunk. Át a Király utcán, akkor még a „Maján”, és be az Akácfa utcán. Hagytam magam sodródni. Már elveszítettem a nem létező fonalat. Elmentünk balra. Aztán jobbra. Szűk utcákon át. Egyszer csak Zoli hirtelen megállt. Miután mögötte ballagtunk, majdnem elsodortuk őt, olyan hirtelen fékezett. – Ez az a hely. – Házias ételeket kínált, amolyan békebeli kiskocsmá volt, kockás abrosz, halk zene, szódásüveg az asztalokon, rusztikus, lakkozott bútorok, székek magas támlákkal. Lerogytunk a fal mellett. – Na, Zsolt, most akkor zabálunk egy jót, nincs kifogás, hány óra van? Hogy elmúlt kettő? Akkor már úgysem érsz vissza a Lapkiadóba, a kajajegyet ne sajnáld, mert amit itt kapsz, olyat drága jó kollégáid még fényképen sem láttak! – Már nyúlt is az étlap után. – Választhatok én, mindhármunknak? – Mit is mondhattunk volna? Ő volt a kiválasztott, mi ketten meg amolyan meghívottak a sokaságból. – Májgombóclevés – bökött rá Zoli az étlapra. Összereztem. Rosszul voltam mindentől, ami csak egy kicsit emlékeztetett a nokedlira. – Szörnyű – mondtam. – Apádnak az a nem tudom micsodája! – kontrázott Zoli. – Hidd el nekem, hogy mostantól egy életre megszereted a májgombócot. De ugye, nem mindegy, kik csinálják. Itt zseni a szakács. Tudom, hogy a templomban szokás hinni, de te, mint Krisztus-hívő, hidd el, hogy most maga

Jézus szól belőlem... – Elhittem neki. És tényleg. Ilyen levest talán még nevelőanyám sem tudott főzni, pedig ő elmehegett volna akár a Gundelhez is. Puha volt és selymes, a levesben, mint apró medúzák lüktettek a zsírkarikák. A zöldségek *renoir*-i színekben kergetőztek, amint a kanál a tányér mélyéig hatolt. Úriember mindig hagy valamit az alján, így tettem én is, nagypolgári származásomat megidézve, ezt a részét el kellett sajátítanom, de a többi magától jött, mert nem vagyok és nem is leszek soha professor emeritus a genealógiában. Karcsi és Zoli az utolsó cseppig megettek mindent, de ebből semmilyen konklúziót nem volt bátorságom levonni. Kezdtem szedelőzködni, hogy most akkor már mennék is, mert szétduzzanok, s látva mozdulatomat, Zoli már meg is fogta jobbomat. – Nyugi! Ez csak a leves volt! – Szokása szerint kajánul vigyorgott. Tibor, a nagy karikaturista csak műveiben volt Kaján, ugyan nevében is, de Zoli meg civilben tette azt, amit a grafikus a papíron. El is neveztem magamban Kaján Zoltánnak, aki melleleg, ha éppen ráér, átmegey világklasszisba és megállás nélkül zongorázik.

A főétel máris ott tornyosult előttünk. Sült kacsacomb, alsó és felső, a lábvég mint közönséges ezüsthóliába csomagolt nyél meredt. Tört krumpli zöldséggel és párolt káposzta. Illata fölrepült, majd visszahullt, orrunkat finoman csavarintva, hörgőinkig hatolt. – Fogd meg kézzel, ne pipiskedj itt nekem késsel-villával! – Zoli kérlelhetetlenül tanította, hogyan kell rendesen jóllakni. Legyen. Nagyokat haraptam az omlós húsba, ebben a pillanatban nem gondoltam az állatok határtalan szeretetére, csak arra, hogy meg kell felelnem, a dobogós helyezésem most már biztosított, hisz' hárman vagyunk. Mennyei volt a káposzta éppúgy, mint a krumpli. Nagyobb lenne a szakács „konyhaművészete”, mint Kocsis Zoltán páratlan zongorajátéka? Szinte hallottam, ahogy kórusban mondják a kételkedők: a körtét nem lehet összekeverni az almával. Erről azonban nem kérdeztem sem Zolit, se Mocsári Karcsit. Egyensúlyozott bennem a fulladásos halál, a feltámadás minden reménye nélkül.

– Hát... srácok, akkor én már... – és nyúltam szatyrom után, de Zoli tekintetében megcsillant a szarkazmus. Láttam, ahogy fűjtatok, akkor nyomjunk még többet ebbe az emberbe! Ne csak a lelke, a szíve meg az esze legyen hatalmas, hanem a teste is. Pedig tényleg túlsúlyosnak számítottam akkortájt. Mocsári a két tenyerébe temette az arcát. Nevetett? Talán csak valami mosolyféle? Nem tudtam eldönteni, mert fapofával forgatta ajkai közt a fogpiszkálót. Zoli hümmögött. Mi is lehetne a desszert? Közepes spektrumban sorakoztak a sütemények, nekem mindegy lett volna, melyik, hiszen aki nálam édesszajúbb, az pestiesen szólva is festi magát. Fociszívem még javában Hollandiáért dobogott, láttam ám, hogy hollandi kocka. Az nem lehet rossz. *Richard Wagner* operája *A bolygó hollandi* érdekes, előbb ugrott be, mint Johan Cruyff, mint *Repülő hollandi*! Átitatódtam én már a zenével Zoli mellett, mint az alkoholtól roncsolt cirrózisos máj. Kocsis és Mocsári francia krémest ettek. Az én kockám valódi varázslatnak bizonyult. Hasonlított a somlóira, pici eltérés volt a két ízvilág között, de ami a különbség, hogy itt a sütemény maga, ha nem szabályosan is, de kockát formázott, nyakon öntve mindenféle csokis-diós?, vagy milyen önteccsel. És kértem még egy kólát, megint kezdtem elhagyni a széket, Zoli újra visszanyomott, mondván, hogy egy fekete még lecsúszik, nem? – Te mondd mindig, hogy a kávé mit sem ér cigi nélkül. Itt, öregem, rágyújthatsz nyugodtan. Engem aztán nem zavar! – Így történt. Fizetés után csak én maradtam görnyedt. Úgy lépkedtem az utcán, mint akit egy jól irányzott öklössel gyomron vágta. Kijutni a nagykörútra – ez volt minden vágyam. Megköszöntem mindent, kézfogások. Araszolás a mellékutcák játékon ürességében. Villamosra szállni már nagyon nehéz volt, a

Lapkiadóban csak a titkárnő volt bent, merre jártál, kérdezte, de csak nyögdecselni tudtam, valami olyasmit, hogy nem az itteni étteremben lakattak jól.

Pár nap múlva bementem még Zolihoz, hogy áldott karácsonyt kívánjak, mert, ha lapot küldtem, ő megköszönte telefonon, miközben megjegyezte, hogy majd jön a nagy sárga autó az ünnepek után, ott fog landolni gondosan kiválasztott anzikszom. A tanteremben fiatal lány ült a fal felé eső zongoránál, nem ütött le egyetlen hangot sem. Én csak tátottam a számat, hogy mennyire gyönyörű. Rámpillantott, majd vissza is kapta fejét. – A tanár úr? – kérdeztem csak úgy, hátha szóba elegyedek velem ez a kis csodaság. – Gyakorolnom kellene. Valahol kint van a folyosón. Nem látta? – Nem én. Azért kérdeztem, merre is csavarog Zoli, amikor egy igazi mesebeli tündér szállt be az ablakán. Kinéztem. Zoli tényleg ott állt méterekre az ajtótól. Szembejött vele *Jandó Jenő*. Egymásra mosolyogtak. Zoli finoman hátba vágta a mellettünk elhaladó művészt. – Tudod ki volt ez? – Persze, hogy tudtam. Ki is mondtam a nevét. – Tévedés! Ő a *Jendő Janó*! Jó, mi? Így legalább van értelme. Na, ülj be szépen, jövök mindjárt. Fogd vissza magad, mert megrémül a kiscsaj...

Tőlem? Ugyan már! Nem harapok én... illetve dehogynem. Harapnék, de mit? Leültem, oldalról figyelve a lányt. – Tőlem kezdheti. Csak nyugodtan játsszon. Amúgy mit gyakorol éppen?

– Schuberttől az f-moll Fantáziát.

– De az négykezes – vágtam rá hirtelen. Imádtam ezt a darabot. A főtémát már fütyülni is tudtam. A lány végre elmosolyodott és csak annyit tett hozzá, hogy ez most csak egy fél Schubert lesz. Belekezdett. Becsuktam a szemem, úgy hallgattam. Befelé dúdoltam, elégedett voltam én a két finom kezecskével is, egyáltalán nem hiányzott a másik két kéz. Ekkorra már megállt a lány a játékban és kiegyenesítette a hátát. Én meg bravózni kezdtem, hogy ez a gyönyörű, egészen káprázatos. Zoli, aki kint állt a folyosón még mindig, valakivel beszélgetett. Nagy svunggal vágódott közénk. – Pocsék volt – mondta, ült is le a másik zongorához. A kislány halványra pirult és rám mutatott. – Ő azt mondta, hogy fantasztikus!

– Kicsoda? Ő?! Egy anyagbeszerző? – És akkor olyasmi történt, amit még nem hallottam Zolitól. Artikulálatlan hangon szinte fölvisított. – Én vagyok a tanár, világos? – Már szégyelltem magam. Lassan nyugodtak meg a kedélyek, Zoli mégsem zavart ki a teremből, és legalább tizenöt hibát sorolt föl. Hallott mindent, hiába beszélgetett a folyosón. Ez az ember tényleg zseni, még a tanításban is, de az lehet, hogy ez nem éppen a legjobb, mert úgysem tudja úgy eljátszani senki az adott darabot, ahogyan ő, ahogyan ő elvárja. És akkor hallottam először igazán, mennyire másképpen játszik, mint a kislány, akinek a nevét soha nem tudtam meg. Remélem, nem okoztam nagy törést az életében, és még mindig játszik valahol. Volt még húsz perc, mire végeztek. A lány rám sem nézett, illúziót romboltam benne, le a földig, nem tudtam én azt már jóvá tenni. Zoli meg, ha az Opera a repertoárjára tűzné, mondjuk a Rachmaninovját, hozzá koreografálná a harmadik tételt, az már kitenne egy szűk felvonást, és be lehetne illeszteni rövid darabokból álló estbe. Erre nem gondolt senki? Egyáltalán, jó kritikákat fog kapni?

– Abban biztosak lehetünk. Láttam az arcokon a meglepődés csillogását – fejeztem ki magam meglehetősen költőileg. – Akkor meg? Ha meglesznek a cikkek, szépen vigye be a főnökének és kérje meg. Az Operának nem téma a jogdíj. Állami cég, majd kifizetik. És ma már menedzserek tárgyalnak menedzserekkel. Nem az Arinak kell beszélnie, leveleket írnia, hanem a színház menedzsmentjének.

Arankának három bemutatója is volt az Operaház színpadán, hétfőnként, de ez a sorozat nem került repertoárra soha. Még akkor se, amikor Kaán Zsuzsa csinált vele egy nagy interjút az akkor induló *Képes 7* című nívós magazinban, bőséges képanyaggal együtt. Ahol a kritikus megjegyezte, hogy a Liszt Ferenc V. Magyar Rapszódiajának nagyzenekari változatára készített koreográfiát. Bemutathatta – volna. 986-ot írtunk, Liszt-év volt, már a sajtónak is bejelentették, hogy a *Fodor Antal* koreográfus vezetésével működő Kamarabalett bemutatja Aranka darabját is. Az akkori balettigazgató azonban úgy vélte *beckett-i* abszurditással, hogy túl sok a Liszt a Liszt-évben. A legkisebb ellenállás irányába billent a döntésével. Arankát kihagyta. Hiába rohángáltunk fűhöz-fához, az igazgató szava szent és sérthetetlen. Mit tudom én, majd talán jövőre, amikor már nem olyan sok Liszt Ferenc. Így lett. Bemutatták egy évvel később, hatalmasan kitűnt a többiek közül, a kritika egyhangúlag úgy ítélte meg, hogy *Markó Iván* mellett Hegyesi Aranka volt a legnagyobb dobás éppen, a szezonban. Abban a bizonyos interjúban Kaán Zsuzsa fölvetette, hogy ez a darab vajon miért nem kerül az Operaház repertoárjára...

Elmélázásomból lassan fölébredve Zolihoz fordultam. – Te, miért baj, hogy az orosz zongorista túlnyújtotta a Rachmaninovot? Hát amikor kölcsönadtad az eredeti fölvételt, ott a szerző maga játszott, és megszólalásig ugyanolyan volt, mint amit hallottál. Mindig említed, hogy a zongoristának a zeneszerzőt kell fölmutatnia és nem saját magát!

– Ez igaz. De a romantika nem tűri a téblábolást. Gondolj csak a Pétervári Ötökre! Vagy Csajkovszkijra, bármelyik romantikus szerzőre. Nem csupa tűz, energiabomba? Rachmaninov nem kevesebb, mint *Prokofjev*, *Sosztakovics*, *Stravinsky*. Csak más. Ezen dolgozom. Jövőre, nyolcvanötben fölveszem a c-moll zongoraversenyt a *San Francisco*-iakkal. Ott kell előrukkolnom, egy dinamikusabb változattal. Lobognia kell, mint *Eugène Delacroix* nagy vászna, *A Szabadság vezeti a népet*. Minimum úgy. Bele akarom verni a fejekbe, hogy Rachmaninov a világ egyik legnagyobbja, és nem hollywood-i filmzenész.

– Na, jelzem Arinak, mire készülsz. És akkor talán arra a fölvételekre megújíthatja a koreográfiát! – Lefelé menet a lépcsőn oldalba böktém. – Én hogyan tudnék veled menni San Franciscóba? – Elviszlek, mint lapozót. Na? – Miután mindenki tudta, hogy fejből játszik. – De én nem ismerem a kottát! Mikor lapoznék? Csak úgy, össze-vissza?

– Majd kirúgok oldalra, fölugrasz, lapozol... – kajánkodott megint Zoli. De attól, amit, mint újdonságot fölvettem, gondolkodóba esett, szokása szerint hosszú ideig rágta magában a hallottakat. – Én leszek a dublőröd! – Azt én nem gondoltam át, hogy minek egy zongoristának dublőr, mikor is lehet ezt a hasonmásságot kamatoztatni, netán a zongorához ülve? Vagy a civil életben? Zoli csak ennyit mondott: – Hogy te mekkora marha vagy!

Pedig arról nem is tudott, hogy vagy két éve az esterházy-kockás öltönyömben átsétáltam a pódiumon, a nézők már nagyjából elhelyezkedtek, engem látva, szórványosan tapsolni kezdett az istenadta nép, én feljűk fordultam, nem hajoltam meg, csak kétszer biccentettem a fejemmel. Ma sem tudják, ki lehetett ez az alak, talán a közben szakállt növesztett Kocsis? Még furább lett a hirtelen csöndben, hogy nem a zongora mellé ültem, mint nem létező lapozó, hanem láttam egy széket a zongorától távol, a sarokban, és lehupantam. Abban a pillanatban lépett Zoli a színre, frakkjában. A taps nem volt hirtelen, de aztán fokozatosan belelendült az egész nézőtér.

– Te, mondd csak, nem dobban a szíved nagyobbat, mikor belépsz, majd távozol a nyolcas tanteremből? Itt nőttél föl Ránkival együtt. A legendás *Kadosa Pál* tanított. Én beleborzonganék...

– Kihez jártam én? *Padosa Kálhoz*? – Legyintettem. – Pál, igen. Mindig palira veszel – röhögtem most már én is. – Te viszont *Zocsis Koltán* vagy, aminek semmi értelme. De a *Zsoppány Kolt* az mégiscsak a keresztnév alapján egy pisztoly.

Így ért véget 1984. Akkoriban még nem szaladgált az idő föl-alá, mint a mérgezett egér. Könnyörtelenül ment előre, de kiszámíthatóbban, puhábban, néha még barackot is nyomott a fejünkre. Okkal: fiatalok voltunk, és alig vártuk, mit is hoz az új esztendő. Folytatjuk-e ott, ahol abba hagytuk?

1985.

AZ ÚJ ZENEI STÚDIÓ A RÁDIÓBAN

Ebben az évben volt egyáltalán? Mindegy is. Három évtized távolából nehéz visszaemlékezni. Nem véletlenül van az ember agyában százmilliárdnyi neuron, vagyis idegsejt, melyek közül naponta tízmilliószámra el is pusztulnak és új nem képződik. Mégsem vennék rá mérget, hogy 1985-ben volt-e a Magyar Rádió ki tudja már melyik termében Új Zenei Stúdió koncert. Az viszont bizonyos, hogy az egyik ott voltam, és bántam, mint a kutya, aki hetet kölkedett. Az idétlenkedés csúcspontja. *Marcel Duchamps* még ma is számon tartott és elfogadott úgynevezett műve, az a bizonyos piszoár egy kiállításon, mint a dadaizmus manifesztuma, valóságos műtárgy a koncertnek nevezett nyöszörgéshez képest. Sajnáltam a zongorát, melyet direkte elhangoltak, csapágygolyókkal „preparálták”, a billentés után kiadott valamit magából ez az így aztán teljesen kiherélt instrumentum, de nem találok hangutánzó szót, hogy kifejezhessem. A magas hangok magasan, a mélyek mélyen szóltak, de biztosra vettem, hogy ezen az estén idegsejtjeim sokkal nagyobb számban pusztultak, mint a szokásuk szerint szinte kötelező. A legtöbb neuron egyszerűen öngyilkos lett, fülemet nem tudtam befogni, mert közben hallani akartam, vajon mitől zene a zöreje, a kaktuszon húzogatót mikrofonon, vagy Zoli, aki hamar kibökte, hol ülök, előttem termett szokása szerint nagy lendülettel, majd a háta mögé nyúlt, és szilveszteri papírtrombitába fújt, bele egyenesen a képembe! Majd' leestem a székről, pedig nem vagyok-voltam ijedős alkat.

Körben tinilányok, talán konzisok vagy egyéb gimnazisták eksztázisban rángatóztak, ilyet még *Taurus* koncerten sem láttam, márpedig ott *Radics Béla* pengetett szőlőgitárján a fogával! Véres száját vodkával „fertőtlenítette”...

Kibírtam. Még csak nem is fészkelődtem a helyemen. Nem érdekelt, hogy ki írta ezt a műnek semmiképpen nem nevezhető baromkodást. Improvizáció lett volna? Annak is gyöngye volt. Mert, *Esterházy Péter* szerint, ha már műalkotás valami, legyen benne valamilyen *munka*. Ebben nem volt semmi, a zenészek mégis kimerültek a végére. A lányok sorban álltak, láttam kezükben a fényképeket, valamennyi Kocsis Zolit ábrázolta, volt köztük színes is. Én három kislemezt szorongattam, hogy ezen a mások által már megszentelt helyen dedikáltatom vele. Beálltam hát én is a sorba, s mire a föl sem tekintő Zoli elé értem, a lányok legnagyobb megdöbbenésére, félig guggolva, vékony hangon szóltam: – Tetszik tudni adni színes képet a művész úrnak? – szinte gügyögtem. Zoli, ahogy rámnézett, összevonta a szemöldökét. Maga elé mormolva csak ennyit mondott. – Na, menj te a ...csába! – És már írta is alá a sok fényképet. Volt aki azt kérte, hogy magára a képre írjon valamit, volt aki a szép hátuljára könyörgött, túl az aláíráson, még egy-két szót.

Lassan kiürült a terem, kottatartók szétszórva, „a csend törekeny és üres”, igen, talán Pilinszky lelke is itt bolyongott valahol, mert járt Új Zenei Stúdió-koncertekre, és el tudom képzelni, hogy éppen úgy odavolt, mint ez a lányokból verbuválódott kisebb üdvhadsereg. Végre odaülhettem Zoli mellé. Már nem is emlékezett, mekkora marha voltam az előbb. Én viszont a szemére vettem, hogy máskor ne ijesszen halálra, mert, ha én magam zsíros vagyok, milyen lehet a szívem? A koszorúereim? Kuncogni kezdett szokás szerint. Én meg elmondtam, mekkora szélhámosság ez az egész stúdióidiotizmus! Elkomorult az arca, nagyon

gondolkodott ilyenkor. Majd váratlanul: – Lehet, hogy igazad van, és a *John Cage* nem is volt igazi zeneszerző? – Nem válaszoltam. Mintha maga Krisztus szólt volna belőlem, általam, mormogtam valami aligha érthetőt: – *Te mondd.*

Elő a kislemezekkel! Fekete filctollal írt rá valamit mindháromra. Ott meg sem néztem. A mindenki által elkoptatott Chopin: *cisz-moll keringője* volt az egyik. Éjjel-nappal ezt hallgattuk, de ami gyönyörű, az el nem kophatik, legföljebb lustul a fülünk, nem akar már befogadni. Kocsis játékában alig lehetett ráismerni erre a darabra. Így játszhatta Chopin. A darab legvégén meg az a mély hang egészen messzire röpítette a gyanútlan hallgatót. A kislemezt 1982-ben adták ki.

Magam megtiszteltetésnek vettem, hogy egy ekkora muzsikus nekem adott igazat Cage-el kapcsolatban. Pedig nem őt játszották ezen az estén, illetve nem játszottak semmit. Átmentek kisgyermekbe, megfürödtek a semmiben.

TELEVÍZIÓ MŰSOR A 8-AS TANTEREMBEN

Hallottam hírét. Hogy jön a tévé, meg Lilla néni, így szólították, aki leánykori nevén *Mátyás Mária*, Zoli édesanyja. Meg pár meghívott még. Beülünk, és a mama elmesél egy-két sztorit Zoli gyerekkorából. A meghívottak közt én is szerepeltem. Ott álltunk az ajtó közelében, bent a tévések készülődtek, na, nem lázasan, hanem inkább professzionális hidegvérrel. Székeket hozattak még, hogy félkaréjban elférjünk az ablak alatt. Egy lány tipegett felém magassarkújában. – Te is ide jöttél? A felvételre? – Egyből letegez! Ez jó jel, biztattam magam. – Igen. Már negyedik éve, hogy idejárok, amolyan minden lében két kanál, nem átallok bebeszólni abba, amihez nem értek – és elkezdtem mesélni, hogyan ismertem meg Zolit. Ezen a történeten jókat derült. – És te? – Kérdeztem, a lány nem jött zavarba, elárulta, hogy rajongó volt, s mint ilyen, szerelmes is, aztán lassan hűlni kezdett minden, Zolinak menyasszonya van – nekem már feleségem, cikázott át a gondolat, de el nem árulom semmi esetre sem, hátha csaphatom a szelet ennek a gyönyörűséges nőnek. Zenepedagógus lett belőle, mondta, az is valami, néha a legtöbb, imádja a tanítványait, azok nem kevésbé őt. Hogy hol dolgozik, nem említette. Nagyon tetszett ez a lány. Mit tudom én, mi a különbség lány és nő között, talán, ami fiú és férfi hierarchiáját illeti. Addig puhatolóztam, míg ki nem derült: hajadon. Hogy barátja, kedvese meg mit tudom én kije jelenleg nincs. Nőügyben tehetségtelen vagyok. Valami randifélét kellene kieszközölnöm. Nem tapadni, nem beszélni a szexről, nem vigyorogni idétlenül, és nem terhelni metafizikai-ontológiai kérdésekkel, mert azt Zoli túri, Pilinszky imádta, de a nő az nő.

Beterelték a hallgatóságot. Nekem a legszélső szék jutott, pontosan úgy, hogy a rögzített kamera látóköréből éppen kiestem. Fenébe is! Naná, hogy én is hiú vagyok valamilyen szinten, mint akárki más. Megpróbáltam közelebb húzódnai a többiekhez, de sehogyan sem ment. Akkor meg, mintha a cipőfüzőmet kötném újra. Fejem már majdnem a másik ölében. Ez sem jó taktika. Zoli közben a fal felőli zongoránál ült, csendet kért, és elkezdett játszani Chopint. Nem emlékszem már. Talán a *cisz-moll nocturne*-t. Azt a darabot, amely már nem is ebből a világból vétetett. Majd mosolyogva a taps kíséretében kifordult felénk a székén.

Lilla néni belekezdett. Jó volt hallani, hogy Zoli éppen olyan vásott kölök volt, mint én; csak ő sokkal kevesebbet játszhatott a többiekkel, mert az örökös gyakorlás tette ólom-

nehézzé a napjait, de amikor lekerültek róla a súlyok, fölvergődött, vissza a légből, mint a ragadozó madár. A *Kovács István* által edzett Ajax a hetvenes évek elején valódi ólmokat kapott bokára, karra, derékra, sáros pályán játszották őket, aztán súlyok nélkül, mint az igazi művészet, elhagyták a földet, rácsáfolva a gravitáció minden törvényére. Ilyen volt Zoli billentése, ujjai szinte szálltak a billentyűk fölött, holott nagyon is mélyre nyomta valamennyit. Módszerét saját maga alakította ki, ettől lett – *Wilhelm András* megfogalmazása szerint a nekrológjában, – minden idők egyik legnagyobb zongoristája.

A mama csak mesélt és mesélt, én imbolyogtam székesen, legalább egyszer körbejárhatná a kamera a termet. De nem! Így aztán egyszerre teljesen jobbra hajtva a fejemet, belemosolyogtam az optikába. Szomszédom elhűlve nézett rám, őt folyamatosan vette a kamera, de én lágyan intettem, hogy ne rémüldözzön, még nem örültem meg teljesen. Közben Lilla néni odáig ment a történetben, hogy Zoli életében egyszer kapott pofont tőle, mert hazudott. Hazatért alkonyatkor, meglehetősen piszkos ruhában, se keze, sem az arca nem volt makulátlan. – Hol voltál, édes fiam?... – Hol lehetett volna ez a gyermek, akinek mindene a zongora és Beethoven, Chopin és Liszt Ferenc, Mozart és Bach? – Hát gyakorolni – vágta rá, de a mama azonnal megérezte, hogy itt valami nem stimmel. S mint egy dramaturgiaiailag jól fölépített szindarabban, odakint csöngettek. Presser Gábor állt az ajtóban, kezében szemüveget szorongatott. – Otthagytá Zoli a pályán – és miután átnyújtotta, már el is tűnt nyomban. Na, akkor kapott egy fülest a Zoli. A foci! Már megint az az átkozott futball! És még a szemüvegét is elhagyja? Zoli könnyesre nevette magát a régi történeten, mi is gurguláztunk, csapódtunk ide-oda székeinken. Figyeltem a szép lányt, ő nevetett a legkevésbé. Talán még ezt az egy pofont is soknak tartotta. Zoli, fényképei alapján, tündéri kisfiú lehetett. Világunkat is túlnövő lényt ütni nem, csak simogatni szabad.

A végén elbúcsúztam ettől a nőtől, nem kértem el a telefonszámát, nem tudtam, ki ő valójában, majd a Zoli elárul valamit. Szomorú voltam. Most aztán várhatok évekig, míg szóba áll velem valaki is. A nő emberrel. Aki nem voltam az. Lélekben csak a halál választhat el Arankától, de addig? Másnap a Lapkiadóban alig volt olyan ember az ebédlőasztaloknál, aki ne gratulált volna. Hogy láttak a tévében. Én ismerem Kocsis Zoltánt? Igen, mondtam, naponta járok a Zeneakadémiára. Volt, aki fölvetette, miért vagyok én anyagbeszerző? Én is szeretném tudni. Még nem gondoltam bele igazán. Talán így szebb az egész. Mert Zolit abszolút nem érdekelte, mit is dolgoztam én napközben. Ez az igazi elismerés.

A SZÉP LÁNY ÚJRA FÖLBUKKAN

A Zeneakadémia előcsarnoka valóságos agora volt, itt találkozott mindenki, a tanzakok hallgatói, szerelmek pisla őrlángjai hergelték futótűzet, láttam én, hogy fényes nappal csókolóztak a hormonok fűtötte hideg márványok között. Zoli, szokásával ellentétben, a ruhatár pultján ült, két keze combjai alatt meredt a semmibe, cipősarkai ütemesen doboltak a pult deszkafalán. Köszöntöttük egymást. Egykedvű volt, nem lehetett kideríteni, mi nyomja a szívét, lehet, hogy semmi, csak valami megint jár a fejében, ezer és ezer partitúra kaotikus halmaza, mégis katonai vigyázzban. Ilyenkor hüvelykujjának körömágyát rágta, majd nyíltan az ember szemébe nézett és csak úgy odavetette, hogy mi újság. Háttal álltam a bejárati ajtóban, Zoli fejével intett.

Megfordultam. Már ott állt mögöttem az a szép nő. Vagy lány. Nekem mégis, minden nő lány. Az asszony... az olyan túl komoly. Aki idősebb, az meg nekem hölgy volt, még akkor is, ha házmesterként hessegette seprűjével a járókelőket a járdán. – Szia – mosolygott rám. – Zoli már ugrott is le, megigazította öltönyét, nyakkendőt ő sem hordott soha civilben, majd félrehívott. – Bocsáss meg, egy perc és itt vagyok – szóltam a lányhoz, aki mosolyogva konstataálta a helyzetet. – Na. Itt van ez a csaj. Most végre... ezt akartad, nem? Egyébként úgy volt, hogy velem akar találkozni, de nekem mindjárt órám lesz. Á! Aranka otthon van?

– Turnézik.

– Akkor? Ha hagyod a fenébe az erkölcsi skrupulusaidat, már viheted is magatokhoz. Legföljebb, ha megjön Ari, meggyónod neki. Az Ecclesia mellett meg ott a ferences templomban mindig lehet gyónni. És akkor Isten előtt is tiszta lesz a lelked. Most öt óra körül van, ugye? – Megnéztem az órát, a fehér számlapos Seiko márkájú napelemes kvarcot. Aranka hozta egyik turnéjáról. Megígértettem vele, hogy miután minden rendes kvarcóra fekete számlapú, az enyém legyen fehér. Jusst is! Így lett. Arra meg nem emlékszem, hogy Zoli hordott-e egyáltalán karórát. Ékszer egyik ujján sem volt, házassága után még karikagyűrűt sem láttam gótikusan hosszúra nyúlt ujjain, egyikén sem. Holmi földi hiúságok hidegen hagyták. És tényleg. Pontban öt óra volt. Ez az ember még az időt is érzékeli, talán a Nap állásából. Bár az most nem volt lehetséges, mert itt, az aulában örökös volt a félhomály. Lámpát még nem gyújtottak. – Te, mikor szoktál végezni az ilyesmivel...? – érezte, hogy kérdése elevenembe vág. – Milyesmivel? – Zoli fölfelé nézett, a Magasságos irányába. – Hát meddig tökölsz ilyen helyzetben? Csak azért kérdezem, mert fölugranék hozzád. Háromnegyed nyolc körül... – én csak idétlenül nevetgéltem, és csak annyit tudtam kiböki, hogy – Nem emlékszem... olyan régen volt... hogy idegen nővel...szóval, ne haragudjál. De háromnegyed nyolcra csak végzek! Ennyire csak nem vagyok gyagyás!

– Dehogynem! – Avval Zoli elsiertet, aztán kettesével vette a lépcsőket. Én meg odafordultam a lányhoz. Már a nevére sem emlékszem. Ha hirtelen ér a stressz, még arcok sem maradnak bennem, nemhogy nevek. És van olyan, hogy valakit gyerekkoromban láttam utoljára és föl ismerem. Az én drága *Szemes Marim* temetésén odalépett a nálam magasabb *Hirtling Pista* és megkérdezte:

– Mondd, kérlek, te nem vagy csepli véletlenül?

– De igen! – És csodálkoztam. – Te melyik suliba jártál?

– A Kolozsváriba – mosolyodott el Hirtling. – Én meg a Rákócziba, tudod, az Imre-téren. – Bólintott. Ezek szerint tényleg nem változtam volna? Mert hát hol láthatott engem a színész? Iskolák közti focizáson. Vagy *Ki tud többet a Szovjetunióról* című kabarék egyikén. Esetleg a „gyűjtsd a vasat és a fémet, evvel is a békét véded” MÉH-akcióin.

De ennek a lánynak az arcára éppúgy nem tudok visszaemlékezni, mint a nevére. Korai demencia. Nem hinném. Mert arra biztosan emlékszem, hogy bunda volt rajta, térd alattig érő, és nem ám műszörme, hanem igazi. Státuszszimbólum? Nem hinném. Ha nerc lett volna, vagy coboly. De ez egyik sem lehetett. Talán farkas. Így, egyben tündökletes volt a kép.

– Azért jöttem volna Zolihoz, hogy gratuláljak neki. Képzeld, csodálatosan beszélt Pilinszkyről. Nemrég olvastam az *Életünkben*. A Töröcsik Mari is, meg egy ember... már nem emlékszem, hogy hívták.

– Belohorszky Pálnak.

– Honnan tudod?

– Én írtam! És elneveztem beszélgetésszének. Örülök, ha tetszett...

– Nagyon.

– A múltkor említettem, hogy én írtam a nekrológot Pilinszkyról a Katolikus Szóban. Kaptam egy csomó példányt a remittendából, hiába, na. Nem fogyott több a lapból. Kit érdekel a Pilinszky?

– Ugyan már. Ne mondj ilyeneket! Engem nagyon is érdekel. Kaphatok egy példányt a nekrológból? – Hát persze, akár kettőt is. – Csak most hogyan tovább? Gyűlöltem magam. Csábítani a nőt, hogy feljöjjön hozzám. Ürügyeket kreálni. – Szaladjunk el hozzám – mondtam hirtelen, ezt már nem lehetett visszaszívni, mint gyerekkori játékainkban oly sokszor, hogy szent legyen a béke. A lány bólintott. A 6-os villamosra szálltunk. És repültünk hazafelé. A szomszéd néne, a túloldalról, majd beszámol Arankának, hogy csinos asszonkát hozott magához az ura, de nem érdekelt most semmi sem. A lány, belépve a nagyszobába, szája elé kapta a kezét.

– Hát ez gyönyörű! Te valamilyen gyűjtő vagy?

– Gyűjtő? Én? A régi bélyeggyűjteményem megvolt még, két albumnyi is meg külföldiek sorozatokban, olyan helyekről is, mint *Kabul*. Könyveimre gondolt? – A képek tömege tetszik? Kamu ikonok. De van *Iványi-Grünwald* is. Azután itt egy sorban a *Lyra Mundi* külföldi költői. Tizenkilenc darab. Kicsik és szépek, tenyérbe simulnak. A másik állványon, az alsó polcokon pedig a rengeteg festészeti, szobrászati, építészeti album. És ez a rengeteg bakelit. Zoliból a legtöbb. Minden itthon megjelent lemeze. – Hagytam, hadd nézeldjön. Bundáját szétnyitotta, szoknyája térdig ért, csizmája is, ezért aztán semmit nem láttam a lábaiból. Pedig amióta táncosnők körül forgolódtam, a női lábak igazi rajongója lettem, de „civil” nőnek ritkán olyan gyönyörű a lába, mint nekik. A Hérával bíbelődtem, mire ez a dög nagy cserépkályha melegíteni kezd, biztosan lemegy a nap. A konvektor meg hiába fűt, a hálószoza olyan volt, mint egy raktár, oda nem akartam bevinni ezt a lányt, mert a beágyazás nálunk nem volt divatban. – Parancsolj. Foglalj helyet itt, a díványon. Amúgy hattyúágy volna szegénykém, de a harmincas évek tucatágya, semmi más. Kisgyerekkoromban aludtam rajta először, apámmal. Azóta szolgál, amíg össze nem rogyik, mint mi magunk, mindannyian. – Bölcs voltam és fennkölt. Csak semmi filozófia. És már nyúltam is *Schopenhauer*-ért, és belelapoztam a *Nemi szerelem metafizikája* című munkájába, kerestem azt a fejezetet, ahol ez a nagy nőgyűlölő, mogorva, inkább esszéista, mint filozófus, elmélkedik a szerelemről. A lány meg sem szólalt, le sem vette rólam a tekintetét; kíváncsi volt és édes, ahogy szép szeme pislogás nélkül kerekedett egyre nagyobbra. Kabátja rajta maradt, én már ledobtam a dzsekimet, mert vastag volt rajtam a pulóver, és hideg volt ez a szentéllýé nemesült szoba.

– Fölolvashatok neked egy részt ebből a kötetből? – és megmutattam a borítót.

– Őt nem ismerem – vallotta be, Nietzsche-ről már hallott valamit.

– Jó. Akkor figyelj. Minden illúziómat elveszítettem, ami a szerelmet illeti. Hány nagy vers, zene, festmény, bármi szól a szerelemről, mint a legmagasztosabb érzések egyikéről? És akkor ez az ember leírja, hogy mindenki érzéki csalódás. Nem akar ő 100%-ig bizonyítani, csak úgy leteszi a gondolatot. Dolgunk: hiszünk-e neki? „Minden szerelmetesség bármily légiés is egyébként, csakis a nemi ösztönökben gyökerezik, sőt, egyáltalán nem is más, mint közelebbről meghatározott, specializált, mondhatnánk a legridegebb értelemben individua-

lizált nemi ösztön.” Mit szólsz ehhez? Hát nem szörnyű? Annyira igaz, mint ahogy én itt állok, te meg ülsz, nézzük egymást, mert annyira megrázó az egész...

– Szerintem is így van – suttogta maga elé a lány. – De azért még nem kell elvetni az illúziókat. Az ember mégiscsak gondolkodik. Úgy kell csinálni, mintha a szerelem tényleg nagyon magasztos dolog lenne. El lehet magunkkal hitetni, hogy így van, nem gondolod?

– De... igen... csak. Kár, hogy Pilinszkyvel erről nem beszéltem. Bár ő, tudtad? Úgynevezett *aszexuális* ember volt. Annyira mélyén élt a gondolatnak, hogy beleálmodhatta magát az illúziók végtelenjébe. Olyan bonyolult és összetett lelke volt, hogy az, pláne így utólag, kibogozhatatlan... – Nagyon kimelegedtem. Csak semmi filozofálgatás, mondogattam magamnak. Egy szép nő van a célkeresztben. Az igazi vadász nem elúzi a vadat a hangoskodással, hanem néma marad és figyel, ki- és befelé egyaránt. Közben a lány kezébe nyomtam a Katolikus Szót, le kellett vennem az újságtartóról, mert az egész spejzot föl kellett volna forgatnom, hogy a többi példányra rátaláljak.

Már elmúlt hét óra. Zoli háromnegyed nyolckor biztosan betoppan. Pontos. Így lett. Két rövidet csöngetett. A lány fölugrott, én az ajtóhoz siettem. – Éppen indulok, mondta mi-közben visszagombolta a bundát. Csak gratulálni szerettem volna a beszélgetésszéhez – neked! – A mesternek gratulálj, én csak alázatos szolgája voltam – mondta Zoli, és elmosolyodott. Búcsú puszit reméltem. Elmaradt. Zoli közben kiment a konyhába. – Na, mi volt? Mesélj!

– Le sem vetette a kabátját! Baromi hideg van itt. Nem érzed?

– 22 fok. Miért lenne hideg? – Nézett az ajtófélfába kapaszkodó, több mint százéves hőmérőre. – Schopenhauer. Elment az eszed... Egyébként ne bánjad! Az ilyen csajok férjhez akarnak menni. El tudnád tartani? Vállalnál gyereket? Na ugye – miután a fejemet ráztam. – Ha most összejött volna, akkor is hoppon maradnál. Éppenséggel *A nemi szerelem metafizikáját* analizáltad egy nő előtt! Azt mondtad, apád nagy kujon volt. Fogadjunk, hogy ha fölszedett valakit, meg sem szólalt. Legfőljebb az esemény után. Hagyni kell a nőt dumálni! Mondom én, aki meg csak a zenéről órákat vagyok képes beszélni... különben is, nekem menyasszonyom van! – fakadt ki Zoli. Utánamentem a konyhába. – Még egy kávéval sem kínáltad? Megáll az ész. Főúr drága, ha lehetséges, tegyen föl kávé két személyre! – Meggyújtottam a gázt. Aztán töltöttem meg a kávéfőzőt kávéval. Arany Jacobs. Aranka hozta a mörbisch-i föllépések egyikéről. Addig nem is láttam kilós kávé. Kemény volt a csomag, és ahogy fölvágtam, szusszant egyet és ott volt benne ledarálva a felejthetetlen illat. Ki hallott itt a kommunizmusban vákuumcsomagolásról? – Közben Zoli szidni kezdte pocsek mosogató-somat.

– Hogy lehet így lerakni a tányérokat a csöpögtetőbe? Tiszta hab mindegyik. – Azzal leöblítette valamennyit, a közben kiürült csészéket is elmosta, öblögetés, majd a lavórnyi vizet beleöntötte a piros műanyag vödörbe. Aztán a lavór öblítése következett, újabb öntéssel. Egy géniusz, ahogy mosogat. Pilinszky azt mondta, ha valaki egyvalamiben tehetséges, akkor mindenben az. Zoli ilyen volt. Az viszont nem volt helyes, hogy kezét a konyharuhába törölte.

HALÁLOS NYÁRELŐ

Június tizenvalahányadika volt, mentem a Vörösmarty térre, benn az ORI-épületben megtudtam, hogy ott valamelyik emeleten van egy nagyobb zeneterem, Zoli épp ott próbál a Fesztiválzenekarral. Benyitni nem mertem, képes voltam egy órát is elücsörögni, ha rá vártam. Kijött.

– Na, mi van? – Meg sem kérdezte, hogyan találtam rá. Neki magától értetődő volt, ha föltűntem a közelében. Tényleg tesók lettünk...

– Menjünk a Zserbóba – ajánlottam.

– Jó lesz az itteni büfé is – mondta, s már indult lefelé a lépcsőn. Követtem. Szemben, fölfelé kislányosan pici, vékony nő, sapkában, arcára hullott az árnyék. Zoli odanyúlt, és még lejjebb húzta a fejfödőt, a nő nagyot nevetett, Zoli meg csak úgy odavetett egy szia-t.

– Ki volt ő?

– Nem ismerted meg? *Koncz Zsuzsa*.

– Ilyen jóban vagytok?

– Te, én azt hiszem, mindenkivel jóban vagyok. Persze, mit tudom én! Lehet, ha valaki irigy, áskálódik mögöttem, ki tudja? Nincs énnekem semmiféle előítéletem. Meg aztán a teljesítmény felől közelítek. Tőlem lehet valaki szép, ügyes, okos, ha nincs benne valami plusz, akkor nem érdekel az illető. De attól még igyekszem nem bántani senkit... – Rám gondolhatott? Mert eddig nem zavart el maga mellől, pedig már úgy voltunk egymás mellett, mintha én lettem volna maga *Ránki Dezső*.

Büfé után kiléptünk a térre. Vörösmarty méltóságteljes szobra a mellékalakokkal carrarai márványba faragva, maga volt a nemzet nagy „öregje”, pedig csak ötvenöt évet élt. – Meghalt az apám – szóltam váratlanul. – Június 8-án. Elátkozott nap, amikor tényleg fordult az időjárás. Hirtelen jött a beborult égből a szakadatlan, dübörgő, morgó alkonyati sötétség, és esett, tudod, ilyenkor aztán jön a Medárd. Azt jelenti – keménység. Apám a hátsófal szívmegelőzést már nem tudta túlélni. Hatvanhat volt mindössze. A te papád? Ottó bácsi jól van? – Zoli nem szólt semmit. Csak bólintott. – Őszinte részvétem – nyújtotta a kezét. – Egyébként még mindig jobb, ha az apa hal meg előbb és nem a gyereke. – Elindult a földalatti felé. Én meg csak álltam a tér közepén, szemben a Zserbó, visszaálmodtam magam a múltba, a Tántit láttam a hatalmas üvegtábla-ablak mélyén, meg magamat, fölnyírva, de göndör hajjal a fejem tetején és nyomom le a torkomon a nagy burgonyaminyont.

Rengetegen vágta át a téren, egyhelyben csak én álltam, mintha őrizném apám elegáns öltönyben lefagyasztott holttestét. Hátrafelé fésült ősz haja üvegkemény. Belőlem jegenesen leheli a verset *József Attila*:

„A hideg úrön holló repül át
s a csönd kihül. Hallod-e csont a csöndet?
Összekoccannak a molekulák.”

Spontán megtapsoltak. Sokan. Jöttek felém, megöleltek. Nem vagy egyedül, haver! Én meg csak álltam, de apámat nem tudtam feledni. Se taps nem volt ott, se ölelés. Sóhajtásnyi hangot sem tudtam kipréselni magamból. Szent István napján 30 leszek. Zoli éppen a krisztusi korban. Befordultunk a célegyenesbe! Mostantól túl vagyunk a fél életünkön?

Láttam a *Redl ezredes* című *Szabó István*-filmet. Tetszett ez is, de az én Szabóm mégiscsak a *Bizalom*, a *Budapesti mesék*, az *Apa* és társai voltak. Hasonlóképpen váltott, mint csehszlovákból amerikaivá váló *Forman*. Csak ő itthon, Magyarországon vágott bele a *Mephistóval* egy általánosabb világba, s lám, tévedhetetlenül, hiszen a film Oscar-díjat kapott. Viszont, akire azonnal fölfigyeltem, az a néhány szavas szerepben tündöklő *Eperjes Károly* volt. Szégyenszemre eladdig semmit sem láttam tőle, a nevére hallottam ugyan, de hogy ki is ő és mire képes, ebből a filmből derült ki számomra. Levelet írtam neki. Egy hét sem telt el, mikor telefonált. Hogy száznál is több levelet kapott, de amit én írtam, az maga volt a kivételesség. Ráadásul, akivel egy helyen dolgoztam, bizonyos Eperjesné, az ő felesége! Tényleg – kicsi a világ. Följött hozzánk, levettem vele a cipőjét, hogy bekísérjem a félsötét hálóba, megmutatnám a gyereket. Csillogott a szeme. Majd nagy villanyt gyűjtöttem, és a szárazakváriumban épp nyújtózkodó Pubira, tengerimalacunkra mutattam. – Szőrös is, pici is, de miénk. – Szamóca arca elkomorult. Ez nem vicc. Megbocsátotta, de el nem felejtette soha.

Aztán meghívtam *Benkő Zoltáné*hoz, hogy beszéljünk kicsit az élet nagy dolgairól; megijedt, hogy ott lesz Kocsis is. Tárcom a Magyar Nemzetben jelent meg, 1985-ben.

ESTI MESE

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy lakás a Rózsadombon. A Vérhalom közelében. Úri negyed. Ide voltam hivatalos. Több mint tíz éve már annak. Benkő Zoltán zongoraművész és felesége állt az ajtóban, odabent már ott ült a maroknyi társaság. Kocsis Zoltán és Hauser Adrienne zongoraművészek, egy fiatal fiú, akinek még ma sem tudom a nevét, de értelmes arca volt és úgy figyelt, mintha csupa-csupa megváltó ülte volna körül az asztalt. Pedig még hamis prófétának sem voltunk nevezhetők, csak egyszerű, elbambult gondolkodóknak, szájatíknak, valahogy úgy, ahogy Pilinszky említette a Rodin-szobor kapcsán. Már, hogy az ember nem úgy gondolkodik, ahogyan a nagy szobrász Gondolkodója. No, mindegy is, leültem a többiek közé a kanapéra, s balra tőlem a fotelban egy színész ült, már akkor számos fő- és epizódszereppel a háta megett, csupa remek film hőseként. Az Egyesült Államokban azt írták róla, hogy van egy színész Magyarországon, aki nagyon hasonlít Robert de Niro-ra, meg a nagy francia sztárra, Gérard Depardieu-re. És valóban. Ahogy ott ült és lelkesen mesélt kockás ingében, lehetett volna bármelyikük. De magyar volt és most is az. Pechjére? Azt hiszem, ezen egy percig el nem gondolkodott. Talán ő az egyetlen jelentős magyar színész, aki még mindig lakótelepi lakásban él, ráadásul két gyermekkel és hosszú-hosszú évek óta, feleségével. Eperjes Károly végigsimította haját. Kocsis meg-megszólalt, Benkő hümmögött, jómagam belekezdtem az isteni kiválasztottságba, meg abba, hogy predesztináció a javából még az is, éppen ki szólal meg most közülünk.

Túl bonyolult volt az egész. Bár valamennyien hívők voltunk-vagyunk. Így aztán rátértünk a politikára, mert ugye, ahhoz mindenki ért, meg a focihoz, de az utóbbiban nem foglaltunk állást, nem lévén éppen valami fontos meccs-sorozat.

– Na, Zolikám, mikor fogsz megint a Király utcába járni és nem a „Majába”?

– Még minimum húsz év... – így Kocsis, aki docens volt a Zeneakadémián.

A fiatal fiú is megszólalt, hogyhát sohanapján. Pedig ő vajmi keveset tudhatott a Király utcáról és a Teréz körútról, igaz, mi is csak hallomásból, bár ahogyan visszaemlék-

szem, még véletlenül sem mondtunk soha „Novhét” teret, meg Lenin körutat. Népköztársaság útját meg végképp nem. Úrinők például sohasem azt mondták, hogy a háború alatt, vagy a főszaadulás után, hanem, hogy ostromkor, az ostrom alatt.

Eperjes Karesz, a Szamóca, térdére könyökölt, majd fölvetette a fejét. – Ez a rendszer soha az életben nem fog megváltozni. Legalább is kívülről nem. Csak ha belülről szétrohasztják. Erre viszont nem sok lehetőséget látok. (Pedig valahogy így történt.)

– Valamit mégiscsak ki lehetne találni! – Nyugtalankodtam, mert eszembe jutott, hogy két könyvem is kiadásra vár, és még csak nem is hitegetnek, hanem egyszerűen a szemembe hazudnak a kiadóban. Hogy például az egyik könyvem úgy rossz, ahogy van. Pedig, Isten lássa lelkem, meg sem írtam azt a könyvet... csak a színopszist adtam be, s ők biztattak.

– Szóval, van mód, gyerekek... – Eperjes válasza lakonikus volt. – Ha mindenki, de ismétlem, mindenki a maga dolgát a saját képességei szerint a legmagasabb szinten kezdi művelni. Nem úgy, ahogyan most. (Tudjuk, nem így történt és történik ma sem.)

Meg sem szólaltunk. Éreztük, igaza van. Széchenyi gróf is valami ilyesmit ajánlott Kossuthnak, a Habsburgok elleni háború helyett. Mert, ha egy nép szellemileg fölemelkedik, akkor többé nem lehet vele megetetni mindenféle hülyeséget. – Hát ez engem annyira nem érdekel, hogy inkább gyakorolok – sóhajtott a Hauser Adrienne, és kivonult a szobából. Igaza volt. Mindenki tegye a dolgát. Amire kiválasztott. De úgy lett-e azóta? Teszi a dolgát mindenki, „nem középiskolás fokon”? A kiválasztottat ki választja ki? Elég-e lekaszálni a vadkendert, hogy ne szórja pollenjét? Vagy főszaántott helyét kellene beszórni, odavaló, termő maggal...?

Jóéjszakát? Gyerekek?

A tárcában elhangzó mondat Adriennétől szindrómává nemesedett. Ha hülye, erőszakos, ostoba emberekkel kell vitáznom, ezt használom, de mára már megfejelem annyival: annyira nem érdekel, hogy még csak nem is gyakorolok! Egyáltalán nem teszek semmit. És ahogy Bacsó Péter Tanujában Virág elvtárs oly sokszor hangoztatta, „nem nyitok vitát”. Mert fölösleges.

SE CAPA, SE KERTÉSZ

Mármint se Kocsis, se Koppány nem lett *Robert Capa*, sem *André Kertész*. Ami a fotózást illeti. Magam a Lapkiadóban indult fotószakkörbe jártam, kaptunk egy-egy *Zenit* típusú fényképezőgépet, mely szovjet volt ugyan, de közben német, a háborús jóvátétel talán egyik legremekebb terméke. Hozzá két optika, rövidebb és hosszabb. Még film is járt, az előhívással nem kellett bíbelődnünk, nem is tudtunk volna, mert a labor örökké foglalt volt, lévén a Lapkiadó újságjaiban rengeteg volt a fénykép. Itthon azonban jó öreg *Chinon*mal fotóztam, pici vaku, félautomata, ezt is Aranka hozta Hongkongból? Tajpejből? Már nem emlékszem. Zoli nem bírt magával. Miután három, már-már művészfotót készítettem róla, nem vakuztam, a film 31DIN-es volt, ő talán észre sem vette, hogy ott egyensúlyozok a távolban, ő meg gondolkodik, játszik csukott szemmel, majd ujjai is kiteljesednek. Ha valaki nagyon ért hozzá, meg tudná állapítani, mit is zongorázott abban a pillanatban! E három képen a Lapkiadó ebédlőjében amolyan házi kiskiallításra került, nagy volt a

forgalom a fal mellett. Nem lettem közkedveltebb. Biztos nem a Koppány csinálta. Meg, hogy került a közelébe?! Mondhattam bármit. Ha még azt is megtudták volna, hogy én munkaidő vége előtt megyek el a Zeneakadémiára, hogy egy nagyívó kortyaival nyeljem a zenét, ki is rúgtak volna.

Ha Zoli a Villányi úton járt, mindig fölugrott hozzám. Sokszor nem voltam itthon, akkor se történt semmi. A 61-es villamossal elment a BAH-csomópontig, majd busszal haza. Nem én miattam járt ő a Villányi úton. Kenedi János lakott-lakik itt a közelben, túl a Szent Imre templomon, hogy mint a demokratikus ellenzék egyik vezéralakjával megbeszéljék, hogy távozzon tőlünk végre ez a „keserű pohár”, vagyis a *Nagy, létező szocializmus* az összes elvtársával együtt. Zoli nyilatkozta később a tévében, hogy az ember, aki mindenhová követte őt, mint célszemélyt, már olyan közel került hozzá, hogy el-elbeszélgettek. Úgy tett Zoli, mintha nem tudná, ki ez a lerázhatatlan pasas, aki ott liheg mögötte, leginkább, ha Kenedi felé vette útját. Engem nem bántott meg avval, hogy nem én voltam Zoli első számú „célszemélye”, mert egyből haza is mehetett volna, ő mégis, visszafelé jött, hogy a Fadrusz u. 2. szám alatti lakásán meglátogassa pajtását, akinek még kötete sem jelent meg, csak a nyomdakész kéziratok nyomták az íróasztalát, mert a szoba valódi író sejtetett, talán még Kosztolányinak sem volt ilyen dolgozója, de ha már pénz nincs, legyen posztó.

Épp alumínium létrámon nyújtózkodtam, hogy a bejárati ajtó fölötti két ablakot meg-reparáljam. Zoli megállt, fölnézett. – Hát te meg mit csinálsz? – Lepillantottam, szokás szerint összemoszolyogtunk. – Ez az úgynevezett fényáteresztő üvegtapéta. Hogy a szemben lévő tetőtéri ablakból ne tudjanak kukkolni... – Nem tudom, kire is gondoltam, hiszen egy nagyon idős, örökké beteg öregúr aszalódott abban a csöpp lakásban, ő meg legföljebb azért zavart olykor háromnaponként, hogy hívjam az ügyeletet, mert tele a hólyagja, már fáj, és hiába a katéter. Tekintetében mindig volt valami reszkető félelem, az ügyelet már tudta, kiről van szó, mondták is, hogy semmi baja a bácsinak, csak hát egyedül él, és szeretne beszélgetni valaki-vel. Mondjam meg neki, hogy nemsokára megyünk, de van most beteg, igazi, nem is kevés. – Nyújtsd a kezed, lesegítelek, nehogy leessél nekem – szólt föl Zoli. – Tehát nem lehet belátni, mégis kaptok valamennyi fényt. – Bólintottam. – Egy perc, de evvel a gombostűvel kiszurkálom azokat a puklikat, mert képtelen voltam szépen fölragasztani ezt a vackot – siránkoztam, vissza a létrára, mely imbolyogni kezdett a nagyokat reccsenő parkettán, Zoli azonnal odakapott és tartott, míg újra lemásztam.

Összecsuktam a létrát és a falhoz támasztottam. Akkor csodálkoztam rá, mi az ott Zoli nyakában. Fényképezőgép! Überolni akart, természetesen, mert nagyobb volt, mint a kölcsönkapott Zenit, a Chinonom meg akkora lehetett, mint az ő külön az alsó elemhez szerelt vakuja. – Na b... meg! – csúszott ki a számon. – Művész úr, nem túlzás egy kicsit? Talán valami egyszerűbb géppel kellene indítani... – Zoli legyintett, megfogott kétoldaltól és a falhoz állított.

– Kocsis elvtárs, ne lőjön, én is Putyilov gyári vagyok! – kiáltottam föl, de ő kegyetlenül vakuzott a szemembe, átmeneti vakságot okozva, miközben lökést is éreztem, ami fizikai képtelenség. – Apám! Ez aztán lövi a fényt rendesen! Megoldás az én sötét képeimmel szemben! Milyen film van benne? – Zoli kinyitotta hátul a gépet. Üres volt.

– Még nem vettem filmet. Akartam kérdezni, egy igazi, menő fotóstól, hogy mi a legjobb márka, valami DIN-szám is fontos, meg, hogy hány képet lehet csinálni egy tekerccsel.

– És ki az a menő szakember?

– Hát ki lenne? Te!

– A mindenit! Lényegtelen a DIN-szám ilyen erős vakunál. Ámbár, ha más játszik, te meg le akarod kapni, mondjuk Adrit, akkor 31-DIN a követelmény, olyan szépek lesznek a képek, mint amit rólad csináltam. Majd kérem vissza a negatívokat – tettem hozzá gyorsan. – Mert koncert, színházi előadás közben nem illik és nem is szabad vakuzni. Viszont máshol

meg lehet. Borús időben például. Akkor elég a szerényebb DIN-szám is. Van huszonnégy „kockás”, meg harminchatos. Gondold végig, hol, hány napot töltesz. De mindig legyen nálad tartalék. Ki ne nyíljon a hátulja, mert akkor fényt kap a film, és annyi. – Zoli nem jegyzetelt, mindent a fejében tárolt, ahogyan én is. Akkor már volt ugyan számítógép, de nem közkézen. Az ő kapacitása beláthatatlan volt, az enyémben még volt hely bőven, adtam is a szájának, töltöttem mindenféle virtuális tölcserrel, hadd teljen. – Most lekaplak a Chinonnal. Ott jó lesz. A cserépkályhánál. A fény nem a legjobb... na mindegy, és már exponáltam is. Zoli saját magát állította be úgy, hogy jól látható legyen a legújabb kincse, a fényképezőgép.

Kimentünk a konyhába. – Nocsak. Mosogató... – vette észre azonnal Zoli. Bizony. Méghozzá kétmedencés bár zománcozott mosogató, barna szekrénybe ágyazva, az ajtaján picinyke kovácsoltvas fogantyú. A falon szintén barna, erezett, lemosható tapéta. Egész csinos lett így együtt a konyhának ez a sarka. Mondjuk, a fal rücskös részei majdnem kiszúrták a tapétát. A sarokgarnitúra fölött is ugyanez a tapéta.

– Hát tudod – kezdtem bele –, már égett a pofám, hogy lavór van a kifolyó alatt, Aranka mindig hagyja, hogy kicsöpögjön, addig legföljebb egy fazekat tesz alá. Mosogatni sem szokott, mert otthon nem főzött még soha, nem is tud, a kávécsészét meg elég leöblíteni. Neked azonban most patyolattiszta csészében adom a feketét, rendben?

– Nem vagyok finnyás – vetette oda, és már kavarta is föl a cukrot a csészéjében. – Egyébként megsúgták nekem, hogy az a nő, akit sikerült *nem* magadévá tenned, időközben férjhez ment. – Az én kiskanalam megállt egy pillanatra. Akkor nincs folytatás, tényleg férjhez akart menni az a lány, és ha nem lettem volna nős, talán hozzámjön. Már olyan gondolataim is támadtak, hogy elválok, majd újra nősülök, és Arankát örökbe fogadjuk. Lenne dajkája leendő gyermekemnek. De engem szaporítani? Ugyan már. Vannak halálos bűnök is...

Zoli a hűtőgép mellett ült, szóltam, maradj így, lekaplak, itt jobb a fény, talán lesz belőle valami fényképre emlékeztető dolog. Mellette sárga sötétítőfüggöny, vízszintes zöld csíkokkal. Később ez a szöttes átvándorolt a fürdőszobába. Ma is ott van. Ritkán mosom. Kímélem...

Volt egy viseltes télikabátom, térdig érő, abban hasítottam a rámfagyott telet. A Zeneakadémián hiába kerestem Zolit. Kávészánk ezért elmaradt, egyedül nem mentem a Royalba. Otthon hideg van vagy kifizethetetlen gázszámla. A folyosós felvigyázó néni azt mondta, a tanár úr lehet, hogy visszajön még, bár nem volt szokása. Otthon is tud gyakorolni. Akkor várok egy kicsit, és azonnal ráborultam a szokatlanul hosszú padra a másik lépcső közelében. Bakancsos lábamat magam alá húztam, fejem bedugtam hajló karom által adódott részbe, és már szuszogtam is, ami mindig szürreális volt, és nem ebből a világból való. Aludtam én állva is! Az Éjjel-Nappali közért a Nagykörút-Rákóczi út sarkán volt a bevásárlóközpont péntekenként, ez volt a zeneakadémiai „szünnapom” is, mindent kaptam, csak normális kenyeret nem. A *Metropol* után volt egy üres telek, odavártuk mindnyájan a házi sütésű kenyeret. Egyedül voltam a lakókocsi méretű, önjáró bódé előtt, még nem jött meg a kenyér, de jön hamarosan, csak várjak, várjak. Megéri! Mindkét kezemben tömött szatyrok, majd kiszakadt a karom. Fejemen nem a legutolsó divat szerinti irhasapka terült szét, tetején a nagy hóésésben magasodni kezdett még egy fejfedő. Én már álmodtam akkor. Kezeim önkéntelenül tartották a szatyrokat, el nem engedték volna soha. Arra ébredtem, hogy továbbra is egyedül állok, pár méterre pedig egyre nőtt a sor, az árus nem győzte selyempapírba csavarni a még forró kenyeret. Nem szóltam semmit. Hogy kérem, hát én voltam az első! Azt hitték, hogy egy

lepukkant, részeg alak vagyok, mert bizonyára volt valamennyi kilengésem mélyalvás közeli állapotomban. És akkor süvített el mellettünk a piros hetes; mint mindig, most is tömve volt, én meg súlyos pakkjaimmal utána iramodtam, és sikerült fölugranom, utolsóként. De hol veszek kenyeret?

Bundamód aludtam, a mormota hozzám képest kialvatlan éjjeliőr.

Este hét volt már, szakállam forró iszappakolás. Fölültem hirtelen. A pad másik végében szinte egymáson ültek a fiatal lányok és fiúk. Tekintetükben rémület. Nehogy hozzánk érjen ez a fura figura! Télapó nem lehet, mert a szakálla vörösben úszik, semmi sincs rajta, ami piros! Akkor meg kicsoda? Nem kérdeztek tőlem semmit. Rekedten rájuk szóltam.

– Nem láttátok a tanár urat? Öt óta várok rá. Kocsis tanár úrra várok, értitek?

A gyerekek most már valóban féltek. Mit lehet tudni az ágrólszakadtról, mikor kapja föl a vizet és szétcsap közöttük, amilyen nagydarab marha? Mit tehettem volna? Leballagtam a lépcsőn, ki a Zeneakadémiáról, és a Körúton vártam a villamost. A belőlem kipárolgó meleg hamar rámdermedt. Az emberek lázasan rohagáltak, kajtatva karácsonyi ajándékok után.

Este nyolckor Aranka még mindig sehol. Próba? Előadás? Már nem tudtam követni. Csörögni kezdett a telefon, mintha erősebben a szokottnál, az iker végre letette, de ki lehet az? – Halló, tessék – hangom kedves volt és bársonyos, sokan mondták, a rádióban volna a helyem, de a tévét is megpróbálhatnám. – Szia. Kocsis. Te, nem hallottad az előbb azt a nagyon halk kattanást? – Nem én. Hiszen beszéltem. – Pedig volt – erősködött Zoli. – Tudod, mi ez? A marhanagy szalag, mely sokat forog, s olykor, ha semmi érdekes nincsen, leáll. Most, hogy hívtalak, beindult megint. A titkosszolgálat veszi a dumánkat!...

Tényleg megrémültem. – Ezt kapjátok ki, lokátorfülű szemetek! Igen, én vagyok az, a kommunista haza ellensége! Jól halljátok...

– Zolikám – vágtam közbe, ne mondjál ilyeneket? Mi lesz velem? Tőled legföljebb elveszik a zongorát... de tőlem az életemet! Elüt egy ismeretlen számú szovjet típusú személygépkocsi, áll majd a hivatalos jelentésben...; – akkor vettem észre, hogy én is miket hablatyolok itt össze-vissza.

– Ne aggódj, nem mindig és mindent hallgatnak végig. Sokan vagyunk, szerencsére! Hallod? Újabb kattanás. Leálltak. Te meg nézzél körül még jobban, ha lelépsz a járdáról. Egyébként kis halak vagyunk mi ahhoz, hogy a rendszer valódi áldozatai legyünk... – Vártam, vajon miért hívott Zoli. Mert amióta rákapott a fotózásra, nagyon sokszor telefonált, mert elkezdett diázni, segítettem neki keretezni, aztán postán föladta azokat a képeket, melyeken én voltam jelen, vagy Aranka. Pici borítékba helyezte őket, ráírva nevemet, azt meg egy nagyobb borítékba tette, úgy adta föl. Egy alkalommal levelem jött. Mindig izgatott leszek, ha kinyitom a postaládát. Hátha valami régen nem látott gyönyörű nő, aki szeretné velem fölmelegíteni múltbéli kihülésünket, vagy látott engem valahol egy másik csudaszép leányzó, és szeretne megismerni közelebről. Ilyen levél azonban nem jött soha. Én mindig reménykedtem, és éppen abban a korban voltam, hogy miután nem az édesanyám nevelt, elhatalmasodott bennem az anyakomplexus, ezért a nálam idősebb nők varázsoltak el úgy istenigazából. Az évek meg nem néztek a hátuk mögé, és azon kaptam magam, hogy az idősebből idős lett, sőt öreg, és volt, aki meg is halt időközben, míg én még mindig csak álmodoztam róluk.

De ez a boríték már a feladójával kétségbeejtett. *Ajtony István!* Ki tudja az én egyetlenegyszer használt írói álnevemet? És mi az, hogy *Gabcsiková*? Meg *Vizlépcső-köz 84.*? Ráadásul így, magyarul, nem szlovákosan írva a „cs”-betűt? Naivitásom és tájékozatlanságom odáig terjedt, nem tudtam hirtelen, hogy ez a Gabcsiková maga Bős. És ha Bős, akkor *Bős-Nagymarosi Vizlépcső*. Ki a fene lehet? Miután gyorsliftre emlékeztetett a miénk, volt időm fölnyitni a borítékot, abban találtam egy kisebbet, rajta Zsolt helyett csak Zs. A fény felé fordítottam a diákat, még mindig csak a harmadik emeletnél járt ez a függőlegesen mozgó döngéhez szekrény, és én röhögni kezdtem. Kocsis Zoltán volt a feladó, ő már csak tudta ki az a bitang Ajtony István, bős lakos! A társaság központja maradtam továbbra is, de Zoli humorában volt valami északi, netén angol beütés. Mintha a *Gyalog-galopp* című filmből áthallottam volna valamit rajta keresztül. Csak a zene közelében vált szoborkomollyá. Kivételek ott is akadtak. Egyszer a 8-asban dúdolni kezdtem a *Szomorú vasárnapot*, ő meg mintha csak kísérni akart volna, énekelni kezdte, aztán hirtelen ez a sor bukott ki belőle: „bedagadt mind a két tojáásoom” – húzta meg jól, és adott a billentyűknek rendesen. Ámultam. Hogy szabad csúfot üzni ebből a világhíressé lett muzsikából? Tényleg sok szegény cseléd lett öngyilkos, mikor ez a lemez forgott a sok Édes Anna háziurainál a lemezejátszókon. Nem szóltam semmit, sőt, örültem. Mint mindig, ha hülyéskedett. Elég volt neki a Pilinszkytól kapott vers negyedik sora, az a bizonyos „tüzes gombostű a fejben”! Avval élni. Ami nem hül ki sohasem. Talán csak a sírban áll le véglegesen, de ha hiszünk a test föltámadásában, újra fölizzik.

De miért hívott Zoli?

– Hát ... nem tudom, egyetértesz-e, de mi lenne, ha együtt szilvesztereznénk?

– Mit szólnék? Megtiszteltetés veletek...

– Igen ám, de nálatok!

– Itt, ebben a...

– Nagyon jó lenne! Nálam csak zavarnánk a szüleimet. Adri lakása kicsi, és mindenki bagózik, soha az életben nem lehetne kiszellőztetni. Nálatok meg senki nem zavart eddig se. Na?

– Jó... hát semmi probléma. Arival is megbeszélem. És persze, hoztok egy kondérra való virslit, már látom előre. Meg lencselevest is főzni kell. A hagyomány, ugye...

– Nagy túrót! Kit érdekel a hagyomány? Kicsit fölengedünk. Buli. Virslit tényleg viszek, meg hoz szerintem a Keller is, Mocsári is biztosan, meg még mit tudom én, ki mindenki jönne. És fotózunk orrvérzésig. Ja, egy embert vinnék, akit még nem ismersz. A holland menedzseremet. Szilveszterkor nem tudna mit kezdeni magával. Elsején már repül haza.

– Örömmel – és éreztem, hogy ha virtuálisan is, összeütjük a tenyerünket. Szilveszter nálunk. Zoli és a menedzsere. Fölmelegedtem.

SZILVESZTER A NEGYEDIKEN

Minden szomszédomat értesítettem, nagy zaj lesz minálunk, ordítózás és hatalmas röhögések. Hogy meddig tart? Ugye, ezt előre nem tudhatja az ember. Meg az ital mennyisége. Minőségre nem lesz panasz. És maga Kocsis Zoltán lesz a díszvendég. Többnyire megenyhültek a szomszédi duzzogások, mindenki kíváncsi lett, mikor jön a Mester. Volt, aki közös fotót akart volna, de elhárítottam. – A művész úr pihenni jön, némileg elege van a sok hajcihőből, játszani nem fog, lévén nincs zongora az egész házban, és még tévét sem fogunk nézni. Pedig lehet, hogy jó lesz a műsor, gyerekkorom óta azt hallgattam, hogy a tavalyi jobb volt. De nem ez az ok, hanem a szovjet színes készülék képernyő átmérőjének törpesége. Meg aztán néha akkorát kell ráhúznom egyszerre két kézzel, hogy egyáltalán beinduljon, hogy talán már apróbb repedések is kimutathatóak lennének a röntgen fölvételen. Régebbi sorozatpüfölés után följött az alattunk lakó, hogy a mennyezetéről finom festékpor hullott a kávéjába; akkor még nem voltak ilyen fehérítőporok, úgyhogy megköszönhette volna. Mellékesen súlyos alkoholista volt szegény, majd az uram rendet rak itt maguknál, kőműves – fenyegetőzött állandóan. Én meg lekiabáltam a fejét, mondván, jöjjön csak, legalább kéz a kézben hullanak alá a negyedikről, világos? Jóságos, vékonyka ember volt a kőműves. Ő sem bírta idegileg az asszonyát. És most, hogy itt volt nyakunkon a szilveszter, hozzájuk csöngettem be először. Megesküdtem mindenre, ami szent, hogy nem fog senki katonai díszlépésekben trappolni a szobákban, mert az tényleg lehallatszik és beleremeg az egész ház! Finomak leszünk, urak és úrhölgyek, igyekszünk bambit inni, meg utasellátót, az volt a sárga, ők is emlékezhetnek még rá. A nő nem izgatta föl magát előre, a kőműves bazsalygott, halántékába fűrt mutatóujjával az asszony mögül. Akkor oké minden, a művész úr nem fotózkodik senkivel, lazítani szeretne. Milyen művész úr? Hát a Kocsis Zoltán. Azt ismerik, ugyebár. Még viszi az ipart? Ó, maguk még nem laktak itten, régen volt az, még a hatvanas években! Akkor kocogott itt a girhes lovával, ordított, hogy szóóóódás! Mi meg rohantunk le az üvegekkel, itt az udvarban is lehetett hallani, ahogy az ember óbégatott. Öreg ember mán az! Ne mondja, hogy él még. Hát a lova? Meg a kocsi? A szikvízüzem megvan-e még? Szívesen lássuk mi is, csak küldje le! Amúgy meg Pista volt a szentem, nem Zoltán. Lehet, hogy a fia?

Menekülőre vettem, sok még a lakás, és hát terjed a hang valóban, át kell mennem a másik udvarba is. Pedig petárdáznai sem fogunk, mégiscsak a Zeneakadémiáról jönnek a lányok és a fiúk. Ott még rám is ragad valami a koszon kívül, képzelhetik, rájuk mennyi minden rakódik, szivárog a zsigereikbe. És a művész úr már most élő klasszikus, romlani nem fog, fejlődik folyamatosan, egyre több helyre hívják, – s bár teljesen fölösleges volt elmesélnem egyik szomszédunknak, hogy Zoli rábírta a San Francisco-iakat, hogy tempósabbra

vegyék a c-moll zongoraversenyt, elég a hollywoodi hangzásból, így is tettek, jön ki a lemez nálunk is nemsokára, Aranka meg újra koreografálhatja az egészet, mert a tavalyi gyönyörű volt éppen, de nem az igazi. Be is mutatta a dinamikusabb verziót, alig nyolc év múlva, 1993-ban, ugyanott, az Arany János Színházban, új szereposztásban, mert voltak, akik kiöregedtek közben és nyugdíjba vonultak.

A konyhában kinyitottuk kempingasztalunkat is, hogy növeljük a hely komfortfokozatát, telepakoltuk az esküvőnkön kapott számtalan csészekészletekkel, kistányérok kocogtak a legkisebb mozdulatra, szalvéta is illik, mondta Aranka, mire én csak annyit vettem oda, hogy ez nem a füredi Anna-bál, megidéztem József Attilát, miszerint „Még nem volt olyan disznó, ki elájult, / mikor meglátta a moslékos vályut.” Kaptam is a fejemre! Nem disznók jönnek hozzánk, hanem a barátod és a haverok. Tudom, csak úgy eszembe jutott. Senkit nem fog érdekelni, milyen a kávécsésze. Ha legalább Herendi lenne! Kiskanalak ezüstből. De nem. Csupa alumínium volt, szép, halványlila bevonattal. Kenyerünk volt bőven, másnap, ugye zárva az üzletek, de reggelire, vacsorára maradnia kell, ezért vagy negyed kilót eldugtam a Tánti volt ruhásszekrényébe, olyan kisajtó mögé, melyet kulcsra lehetett zárni, s legföljebb feszítővassal lehetett volna a darabka kenyérhez jutni. Ez a böhöm nagyszekrény most a konyhánkban szolgált, ehhez a garnitúrához tartozott a nagyszobában heverőként szolgált hattyúágy. A velencei kristálycsillár háromhavi fizumba került, de amint megláttam a bizóban, ahogy ott csillogott a kirakat mögött, kávéházi volt, mint a szobám, azonnal lecsaptam rá. Akkoriban részletre is lehetett vásárolni, kamatmentesen, munkaügyi igazolásom meg magától értetődően volt, különben mint KMK-t már rég hűvösre tettek volna. Az eladó sanda pillantásokat vetett rám meg Arankára. – Úgy, szóval azok a németek ott kint rábírták magukat, hogy vegyék meg a csillárt, és ők majd hivatalos papírral kiviszik az országból? – Mi? Milyen németek? Hát mi már nem vehetünk drágább csillárt, mert nem úgy nézünk ki, mint aki megteheti? – Asszonyom! Akkor részletfizetést kérnék? – A nő legyintett, minden kitelik ezekből a mai fiatalokból. Meg aztán, ki tudja. Lehet, hogy valami hálózat vagyunk, vagy mi. Adunk-veszünk. – Ne feledjék! A csillár védett! Nem hagyhatja el az országot, világos? – Mint a Nap, sóhajtottam és össze is rezzentem, mert ahogy lefektették a csillárt, a halom finomra csiszolt ólomüvegcék megannyi felé futottak széjjel. Kis kampócskák rögzítették egymáshoz az egészet. – Majd otthon, szépen összerakják – mondta az eladónő nem kis szarkazmussal. – Ugye, maguk! Nem a németek!

Ki volt az első, aki csöngetett? Naná, hogy Kocsis Zoli!

Mögötte Adrienne alig látszott a téli vaksötétben, mely már régen elnyelte a körfolyosót. – Szasztok – lépett be Zoli, Adrienne kezében konyharuhával takart kisebb vándlingot nyomott a kezembe. – A legfinomabb csemegevirsli – tette hozzá. – Na, mit mondtam? Zoli? A hagyomány! – Ló...t hagyomány! Éhesek leszünk, fölfaljuk. Ha nem volna szilveszter, akkor is ennénk valamit, nem igaz? Kenyér van? – Hogyne volna! – nyögtem, már majdnem kimondtam, hogy negyed kilónyt eldugtam, mert sejthető volt, hogy itt morzsányi sem marad.

– Te, Zoli? Hol van a menedzsered?

– Taxival jön. Leírtam neki mindent magyarul. Hogy nem a Bartók sarkánál vagyunk, mert ez a Fadrusz, aki nagy szobrász volt, a Villányitól csak félházsornyi, szemben tenispálya, úgy hiszik, ez valami térféleség. Mindegy. Ide fog találni. Ő majd előrukkol valami finomabb itallal, a többiek meg nyilván hoznak üdítőt, sört, meg mit tudom én...

Megnyugodtam. Én is fölcipeltem már öt liternyi kólát, traubit, Márkát. Túléljük valahogy. Csak az a rengeteg kabát! Hová tegyem majd a cuccot? Gyorsan bevettem az ágyat, arra aztán majd rádobálják a kabátjaikat. Az előszobai fogas már most tele volt, Adrienne és Zoli meg a sajátunk teljesen beborította a speizajtóra szerelt alkalmatosságot.

Este nyolcra mindenki megérkezett. Hányan voltunk? Már nem emlékszem. Sokan. Ez így túl egyszerű. Ha azt mondom, hogy velünk együtt több mint tizen, akkor járok legközelebb az igazsághoz. Természetesen Zoli és Adrienne meg Aranka kivételével mindenki rágyújtott. Beszéd közben hiába is próbáltam beosztani a cigarettát, hogy óránként egy szál és más semmi, kettő biztosan tudőre ment. A jókedvet szokás szerint én biztosítottam, Zoli kivonult a társalgásból, meg se próbált nevetni sziporkáimon, Adrienne aprókat mosolygott, Aranka meg olyan volt, mintha a református szülei éppen konfirmálni vitték volna. A többiek azonban dőltek a röhögéstől, pedig még egy csöpp alkohol sem csúszott le egyik torokba se, Aranka két kávéfőzőt üzemeltetett, négy- és kétszemélyest, az is fogyott rendesen. A nyakkendő menedzseren pulóver, jól tette, hogy magán hagyta, mert résnyire nyitottam minden ablakot, a bejárati ajtó fölötti immár üvegtapétával borítottat, nagyot rántva kinyitottam, hadd húzzon ki a sok decibel, mihozzánk meg be a friss levegő. Ha valamelyikünk érdekes dolgot mondott, Zoli azonnal lefordította angolra; a pasas láthatólag vett minden lapot. A mosdó felől érdeklődött. Ráböktem az előszobából nyíló két egymás mellett szorosan álló ajtóra. Naná, hogy a kabátok takarta speizajtó kilincset kezdte keresni! Pedig a másikon ott volt világosan a hamisrész domborulat a kisfiúval, aki pisijével megcélozza a bilit. Alatta másik figura, lehet, hogy lány. Fürdőkádban. Hát úgy látszik, semmi sem elég. És tényleg. Mindenki a speizba akart belépni, ahol fordulatnyi hely sem volt és pókhálós sötétség, nem égett a villany minimum ötvenhat óta. A menedzser eltűnt az ajtó mögött, a többiek szétszóródva, kisebb alakzatokba tömörülve majszolták a Mocsári Karcsi által hozott pogácsákat; Keller *Andris* meg osztotta a rengeteg édes aprósüteményt. A virslivel vártunk, Zoli intett nekem, hogy meg ne említsem, mert akkor mi marad virradatig? De hol marad ennyi ideig a holland? Különben is, meg kell neki mondanom, hogy mániás szurkolójuk vagyok, ismerem az egész csapatot, főleg az 1973-as mindent nyerő együttest. Ahogy a menedzser kilépett, Zoli már fordította is, a pasas megrázta a kezem, én meg mondtam az összeállítást: „Stuy, Suurbier, Blankenburg, Hulshoff, Krol, Haan, Neeskens, Muhren, Rep, Cruyff, Keizer.” És meséltem Cruyff legendás 14-es mezéről, hogy mennyi pénzt kerestem velük a suliban. Összehordtam én mindent. A férfi nagyon lelkes lett, de nem a focitól. A fürdőszoba! Az tetszett neki igazán! Ez csupa rémület. „Avantgard” – kiáltott föl. Zoli is meglepődött. Lila kád egyensúlyozott négy sárga, karmos lábán. A padozat öntött beton, összefolyót nem látott sohasem. Ha túlfolyik a víz, meg sem áll a nagyszobáig. A WC-csésze pedig már-már horrorisztikus. *Anthony Perkins* múmiamamájának lehetett ilyen illemhelye a *Psycho* című *Hitchcock*-derjedelemből. A valamikori fehér, akkorra már sötétszürke WC-csészében úgy futottak szét a hajszálrepedések, mint remete *Szent Jeromos* törődött arcán a ráncok. Zoli fordított, a pasas lelkendezett. Ilyet még nem látott! Hát Hollandiában nem nagyon – gondoltam, de itt, Budapesten még II. világháborús belövéseket is észrevehet bármelyik ház falán. Azt hitte, szegény, hogy direkte ilyen a fürdőszoba. Az olajláb magasabbra futott a falon, mint az átlagember. Az elmaradhatatlan festékcsik jelezte, hol is van a vége, mert innen már csak a frissen meszelt magasság következett. Három méter negyven centi. Az egész lakás belmagassága. A mosdóból csak hideg víz csordogált, a tükör tényleg szép volt, torzításmentes és a

szélein csiszolt, és fölül egyetlen lágy hullám. Nincs ennyi mindenre pénzünk. Várnunk kell. Aztán felújítjuk az egész kócerájt. Zoli mondta, mondta szorgosan, a menedzser meg vissza: Isten örizz! Ez így gyönyörű! – Mondd már meg neki, hogy ez nem avantgárd, hanem maga a mai magyar valóság. A legtöbb lakásban még illemhely sincs, csak a folyosó végén. Majd lesz egyszer, de már nem ebben az évezredben. Mondd csak el neki, hol is lakik a magyarok Istene! – úgy fölizgattam magam, hogy már-már pityeregni kezdtem. De, hogyan venné ki magát, ennyi csaj között? Tele mindegyik csupa mosollyal, bájjal, még az is gyönyörű, ahogyan a kávé finoman kortyintgatva, kisujjuk külön életet élt, és elvált a csésze fülétől. A holland nem értett semmit az egészsből, korszerű ember volt ő, nem hallott arról a Pilinszky-mondatról, hogy a *modern az idő teljes drámájának a megélése*. Így aztán legföljebb korszerűen voltunk mindannyian, lakásostul, szilveszterestül. Talán Zoli volt az igazi modernizmus, mert ahol ő járt, abban a magasságban még oxigénpalackkal is veszélyes egy kis séta is. Pilinszky meg Simone Weil, József Attila és Dosztojevszkij szelleme már régen bekéredz-kedett Zoli lelkébe, amely hatalmas súlyokat cipelt már így is. És mindez nem húzta le őt a feneketlen mélységbe, hanem még magasabbra emelte a föld fölötti járás bizonyosságába.

Kocsis Zoltán annyiban is hasonlított rám, hogy nem lehetett tudni, mikor hülyül és mikor halálosan komoly. Most jókedvű volt. Feje búbján malacálarc föltozva. És megint papírtrombitált, mint a Rádióban, de most nem ijedtem meg, inkább fölmelegedtem. Légy felhőtlen, Zolikám. Nem mondtam ki, de talán megérezett belőle valamit. Aztán Mocsárinak kezdett el magyarázni. Pilinszky, mint toronymagasan a legmélyebben gondolkodó magyar költő is depresszióba esett néha. De derűs volt! Zoli, ugyanígy. Férfiemberre ritkán mondjuk, de Zoli bájos is volt. Kosztolányiné írta meg ezt az ő titáni *Didéjéről*. Hogy nőkre mennyiben hat a férfibáj, nem tudom. Mindenhez én sem érthetek...

A holland menedzser két üveg alkoholt is hozott magával, az egyik viszki volt, a másik meg konyak. Fele-fele arányban fogyott mindkettőből. Röviditalos poharunk is volt bőven, nem használtuk egyiket sem, lévén, hogy nem iszunk csak üdítőt meg tejet; ez sem valami férfias, mert ahogyan így körülnéztem, a nők is ittak alkoholt. Most meg Zolit vették körbe, ő mesélt, milyen jó volt focizni, a Teréz templom falának rugdosni a labdát, pontosan a Labda utcában, a konzis szünetekben. Valaki szólt, hogy kezet mosna, a végét lehúzhatja, ugye? Persze, hogy le, az még működik valahogy. De meleg víz csak a kifolyós gázbojlerből folyik, azonnali meleget ne várjon, aztán ha elzárja, alaposan tegye, mert csöpögni fog, undorító csíkot hagy maga után. – Gyerekek! Lehet, hogy ezt a bojler én magam gyártottam le? A futószalagon. Akkor az A selejt bosszúja – idéztem föl a régi magyar filmvígjáték címét. – Te, ide figyelj – kezdte Zoli, – van olyan gyár, ahol nem dolgoztál? – Jó kérdés. Alig. És soroltam. – Középiskola alatt Csepel Művek Szerszámgyára. Aztán Csőgyár, majd az Acélmű. Nyári melók: Magyar Optikai Művek, Magyar Posztógyár, Szellőző Művek. A seregben pedig a Soroksári úton próbáltam megüszni mindent. Fegyver- és Gázkészülék Gyár. Vasziljev-féle önjáró aknavető, meg ilyesmik. De ez a bojler...

Közeledett az éjfél. Az egyik gyönyörű lány, aki karvezetést tanult, hozott pezsgőt, két üveggel is. Szovjetet! Az volt akkoriban a legmenőbb. Még Bécsben is szívesen vették. Jó árfolyamon. Durrantottunk. Most már bekapcsoltam a tévét, készültem öklömmel lesújtani, de láss csodát, nem kellett. Hát erre tényleg inni kell. Csakhogy még ilyenkor sem! Soha. Elég volt koraiifjúságom berúgásainak sora. Arankát meg én szoktattam le, vermut, cinzano és a hasonlók varázsolták el, de azt mondtam neki, ha az ember csak úgy épphogy belenyal, akkor

fölösleges, de ha nyakal, akkor meg tökrészeg lesz, az ilyen ember meg nem léphet színpadra. Aztán megint a jó öreg Schopenhauer fölemelt mutatóujja: „A delirium a szemléletet hamisítja meg, az örület pedig a gondolatokat.” Meg aztán éppen elég hülyék vagyunk ahhoz, hogy művészeknek tekintsük magunkra. Ha már más nem. Sose tudom már meg: Zoli művésznek gondolt? Alapos olvasóm volt? Vagy csak úgy átfutotta eddigi húsz kötetemet? Aranka balettszépejéhez sem szólt hozzá, pedig véleménye biztosan volt, talán csak nem akart szakszerűtlennek látszani.

Együtt énekeltük a Himnuszt. Minden kéz egy másik kezében.

Puszi-puszi, boldog újesztendőt. Én utáltam a szilvesztert, mert valahányszor elkövetkezett, éreztem a sír dohos szagát, mellyel, ha picikét is, de közelítettem az anyaföldhöz. Hacsak szét nem szórattatom. És ki megy el előbb? Én? Aranka? Egyszerre? Erre gondolni sem merem. Nem azért, mert egy római katolikus nem lehet öngyilkos, hanem mert nem volt ilyen hajlamom, tényleg „gonosz féreg az önvád”, mégis, szerettem volna saját magamat fölképelni. Megtették mások. Öregedő pofámra is kaptam. Az autókázás nekem mindig anyázással telik. Lassan cammognak a kocsik. Én meg nem bírom idegileg. És akkor még lassítanak is! Ha megállnak, akkor gyilkos indulatok szabadulnak föl, bennem is, pedig Marutival járok olykor, tegezni sem merem, huszonhat éves. *Vettel* nem vagyok, de villámgyors.

Zoli lehuppant az egyik neobarokk fotelbe, én meg elé álltam.

– Na, most nincs menekvés! Kapsz Zsolti bácsitól egy hatalmas pusszantyút. Melyik orcára kéred? – Zoli láthatólag megrémült. – Itt már mindenki összepusztoszkodott, csak mi nem! Tiszta a szakállam! Finom leszek és nőies. – Aranka mondta mindig, hogy férfiban ritka egy példány vagyok. Bájos és udvarias, figyelmes és körültekintő, talán lánynak készültem, aztán a kromoszómák meggondolták magukat. Igaza volt, ritkán ilyen *is* voltam. De leginkább hisztis. Az leányzói tulajdonság. És bizony sokszor sírtam ott, ahol senki sem látott. Zoli meg itt majrézik, két karját maga elé emelte. – Nem bokszolni akarok én! Csak hadd adjak már egy pusztit. Balommal összefogtam két karját, jobbra húzás, aztán puszi a bal arcára. – Segítség! Van valakinél hypó? A fürdőben van? – Arcára halvány pír rajzolt megfejthetetlen ábrát. És már hahotázott is! Őt nem lehetett megsérteni. Fölugrott, vidáman ajánlotta, tegyek föl valamilyen lemezt, nem tőle, mert elege van belőlük, örökké azt hallja ki a saját előadásából, hogy elrontotta, nem elég átütő, ma már másképp csinálná. Minden művészember így van evvel, valóban nincs befejezett műalkotás, sem kész interpretáció. Emlékeztettem, hogy *Chopin g-moll Balladája* az ő tolmácsolásában a leghatalmasabb. Aranka is rábólintott, hangosan meg is köszönte, hallhatta mindenki. – Meghallgattam legalább hat zongoristával. Pollini is benne volt. Mindenki csak zakatolt. A tiéd a szokásos bársonyosság mellett olyan finoman fut végig, mint a legtisztább hegyi patak. – Zoli megpróbált jópofizni, hogy az ilyesmit nem szabad eltúlozni, de táncosnő még nem mondhatott neki ilyesmit. Mindebbe azonban tényleg belepirult. A kislámpák pislákoló fénykörének jótékony takarásában rajtam kívül talán nem vette észre senki. Zolira vallott: – Az igazi címe: *b-moll Gallada!*

Folyt hát tovább a dáridó, megint kisebb csoportok alakultak, füstköd a konyhában, a nagyszobában és a hálóban is, a cserépkályha közelébe nem lehetett menni, nemhogy nekitámaszkodni. A lemezjátszón először a Deep Purple *Tokió-Osaka* koncertjéből szólt a *Gyermek az időben* című rock-ballada. Aztán a másik oldalról a *Lusta*. Kényes ízlésű muzikusoknak, komolyzenészeknek, ezek sem igaziak, akkor jöjjön a *Pink Floyd*. A *Fal*. Zoli néha a hangfalak irányába pillantott, ami azt jelezte, hogy nem tiszta a sztereo-hangzás, illetve a hi-fi.

Pedig hol volt már az eredeti tű! Japán gyártmányra cseréltem. Zoli füle akár a macskáé. Mindent hallott, amit normális ember semmiképp. Több volt ez, mint abszolút hallás. Jó nagy szivacs volt ő, átítatva muzsikával. Akkor, ott a buliban sem Aranka, sem Zoli, én meg végképp nem gondoltunk arra, hogy 1989-ben a Kocsis által interpretált g-moll Ballada bemutatódik táncba álmodva az Operaház színpadán. Egyszer játszott mű lett ez is; jogdíj se kellett. Ez sem lett repertoár-darab, pedig Chopin-ről szólt és két lánytestvéréről, ez a *pas de trois*. A címet én adtam: *Ballada szöveg nélkül*. Ami azt is jelenti egyben, hogy nem lineárisan fölrakott történetet követhet a néző, nincs „szövege”, csak tánc van, mely fölfénylik a chopini fiatalkori „örvénylésben”.

Hajnali öt óra volt. Lassan szedelőzködtek vendégeink. Én a menedzserért aggódtam, mi lesz vele, mert bizonytalan volt a járása, mire kijózanodik már Hollandiában lesz. – Majd én kikísérem a Bartók-mozihoz, ha jól emlékszem, ott van taxiállomás. – Bólintottam. Aranka rákérdezett, hogy ez az ember nem tudná őt ajánlani Hollandiában? Nem volt még videólejátszónk, de VHS-kazettákon már gyűltek a filmek, így fölvetettük Aranka önálló estjét is. Zoli azonnal a hangra hivatkozott.

– Csak teljesen profi, sok kamerás felvételt lehet bárkinek is megmutatni. Ezeket jobban érdekli a technikai bravúr, mint maga a mű. A VHS-szalag nyúlik, már a második lejátszás után. Meg a fény sem volt éppen kedvező. Stúdiófények kellene. Külön műfaj. Ha lesz ilyen, szívesen ajánlom... – Nem lett ilyen sohasem. Rengeteg pénz kellett volna már akkor is. És beütött egész Európában, nálunk is a posztmodern. Senkit sem érdekelt a neoklasszika, ami az Aranka-féle táncokat illeti.

1981-1987.

MINDENNAPI KÁVÉZÁSAINK

Hat év a Zeneakadémián nap mint nap, pestiesen szólva: nem semmi.

Hat éven át szinte naponta együtt kávézni egy bartóki méretű muzsikussal még így, utólag is elképesztő. Álmodni sem mertem én ilyesmiről. Már 1981 késő ősztől kezdtünk járni a Royalba. Sohasem ültünk le, állva fogyasztottuk napi feketénket a magas, kerek asztaloknál. Én két cukorral ittam, ő nem tudom, mennyivel. Sokszor figyelmeztettem, hogy ne olyan forrón, mert baja lehet. Mint ad absurdum hipochonder féltettem a torkát. Ő mindannyiszor cigarettámra mutatott, mely vígan füstölgött ujjaim közt. – A tüdődet majd megkíméli a sok cigi, mi?

Igaza volt, de kávé cigi nélkül, az olyan snassz volt, élvezhetetlen, ha már sem nőm nincs, se a kártya, lóversenypályát egyszer láttam belülről a Kerepesi úton, akkor ennyi szenvedély hadd jusson nekem is. Kávéházi embernek képzeltem magam, én még mindig a Nyugat hőskorában éltem, pedig éppen a kávéházak fogytak el körülöttünk, már elsirattam a *Centrált* is, s lám, a *Hadikkal* együtt működnek, de hogy? Író, ha van, laptopjával a hóna alatt. Megszűnt ez az életézés, eltemették velünk, magunknak kellett széles lapátjainkkal püfölni a sírját, hogy kiadjon valami szépen sikerült domborulatot. Ne szépítsük: a presszó csak az, ami. A Royal ráadásul szocreál. A kávé tényleg erős volt, akkor nem kevertünk bele se tejet, se tejszínt, se fehérítőport.

Már az elején megegyeztünk. Egyik nap én fizetek, másik napon Zoli. Nyilván életem végéig vendégül láthatott volna, de én is éreztem: ez így korrekt. Évekre, hónapokra, napokra már nem tudom lebontani a történeteket, hadonászni tudok csak az idő egyre ziháló, ritkuló levegőjében. Hozzá kell tennem, hogy nagyon hamar kiderült: egy húron pendülünk. Nem szerettük a főnálló rendszert, hívő katolikusok voltunk mindketten. Kiderült, hogy ő a Szent István körúton nevelkedett, igaz, albérletben, én pedig Zuglóban, az *Uzsoki utcai Kórházban* születtem ugyan, de szüleim szakítottak, ezért három éves koromban el kellett hagynom a Sziget utca négyet. Nemsokára Radnóti Miklós utca és a Kresz Géza sarkán áll a ház, ahonnan apámat dobta ki anyám, illetve be sem engedte a lakásba, ő meg egy szál ruhában hazatért szülőhelyére, Csepelre. Bátyám és nővérem már nagyobbcskák voltak, ők ragaszkodtak a megszokott környezetükhöz, én meg, mint hisztis kölök, nem választhattam, ezért aztán Csepelen landoltam én is, 1958-ban. Kocsis Zoli már háromévesen, hallás után lepötyögtette a zongorán a Himnuszt. Én a Balzac utcába jártam maszek bölcsibe, aztán óvodába, valami nagyon derengő fénytörésben ma is elő-előjön, ahogy apám, kezemet fogva, akkor hatalmasnak tűnő lépcsőkön vezet fölfelé. Már kisfiúként „másság” gyerek voltam, nem csibész. Nem voltam én gonosz, de semmilyen szabály nem érdekelt. Hiába mondták ott a nénik, hogy kisfiam, a játékokat nem szabad hazavinni, mindannyiszor megtettem. Ingecském alá dugva, de jutott a nadrágba is. Otthon csak meg kellett rázni, és hullott a sok kismackó, gumikacsa, kislabda a mindig fényesre vikszolt parkettára. Az egész család tanácsi lakásban lakott. Élt még a nagymamám, akit nem ismerhettem, mert épp a karján voltam, amikor összeesett és meghalt, a bátyám kapott el, ezért megmaradtam. Ötvenhatban a családi legenda szerint a

pincében voltunk, az összes lakó odamenekült; volt, aki juszt sem hagyta ott a lakását, még kifosztják a ruszlik. Később aztán megtudtam, hogy az angolvécé miért lett zabrálógép, a kád a vécé, és a karóra volt a mindenük, vitték kilószámra.

Néha előfordult, hogy Zoli normálisan ment, és nem katonai díszlépésben. Senkit nem kergetett a tatár, jó lassan érkeztünk a Royalhoz. Kávénk után, mikor kifordultunk a Körútra, hirtelen voltam és határozott. – Bizonyos kompromittáló fotók kerültek elő ötvenhatból. Ahogy te a babakocsiból dobálod a Molotov-koktélokot a szegény, ártatlan szovjet tankokra. Melletted édesanyád... – Zoli szokása szerint ködös tekintettel nézett a semmibe, majd egészen halkán: – Én csak hatalmas bakancsra emlékszem. A pincében... – És a fotók? – keménykedtem tovább. Zoli csak ment, talán az zavarta meg, hogy babakocsi az ő korában? Már itt nem stimmel a dolog. – De hát csak négy éves voltam akkor! – fakadt ki, és láthatólag próbált menekülni a felelősségre vonás alól.

– Jó, jó. Ha nem te voltál, a mamád is lehetett. Ugye, zűrzavaros idők voltak azok. Én tényleg ártatlan vagyok, mert én egyéves voltam, ámbátor apám, aki akkor már harminchét volt, ha nem jutott is el a frontig, de Máramarosig igen, ott volt egészségügyi írnok, értett a fegyverekhez, kiképzett szakaszvezető volt, három évig! Tudod, mi az? Én csak két évet húztam le, békeidőben, és majdnem megmarhultam.

Zoli megállt, még a Király utcai lámpa előtt, hosszasan nézett rám. – Te Zsolt, idefigyelj! Ha a hülyeség fájna, te ordítózva rohangálnál itt, a Körúton... – De nem fáj! – replikáztam. Olyan jó volt pajtáskodni egy velem majdnem egykorú „szem- és fültanúval”, visszajött a gyerekkor fékezhetetlen izgalma, a Mókus meg mit tudom én már milyen órs tagjának lenni, mint Nemecek, a legutolsónak, mint tisztasági felelős. A regényhős legalább a Gittegyelet főtitkára volt! Zoliból is előbújt az örök gyermek, nem tudott ő sem fölnőni végre: ahol nem ismert sem Istent, sem embert, az a zene volt, bármilyen formában is.

*

Nekem folyamatos templombajárás volt ez a hat esztendő. A mise maga volt a zene, és Kocsis Zoli helyreigazításainak tömkelege. Vagy amikor nekem magyarázott valamit. Aminek a vége mindig az lett, hogy rohantam lemezt vásárolni. Szivacs lettem én is. Bizony, sok darabot füttyültem, a villamosról leszállva, a szürke reggeleken, sietvén a Lapkiadóba. Hogy magának ilyen korán már jókedve van?!... – mondták valahányszor. Pedig talán éppen Chopin b-moll op.35. zongoraszonátájának harmadik tételét csücsörítettem, az pedig nagyon nem vidám, bár a szerző nem ennek szánta, de ebből a műből készült zenekari változat maga a *Gyászinduló*. Valahány fegyveres testület temetésekor fölhangzik ez a torokszorító, a visszavonhatatlanságot árasztó zene.

Katolikus templomban van gyónás és áldozás. A zene templomában volt-e a kettőből valamelyik is? Mivel a művészet szakrális, és a legabsztraháltabb művészi megnyilvánulás a zene, mind a szerző, mind az interpretátor részéről, ott nem lehet elkerülni sem a gyónást, sem az áldozást. Mert megnyilvánulása Istennek az ember által a muzsika. A hallgató is folyamatosan gyón, még áldoznia sem kell, mert a zene által tökéletesen megtisztul. Ha Söderblom Nathan ki merte mondani, hogy *Johann Sebastian Bach* az ötödik evangelista, Kocsis Zoli meg ez irányú fölvetésemre hozzátette, hogy *Bartók* egymagában is lehetne a hatodik, de a zenetörténet maga is Evangélium. Vagyis örömhír. A legtragikusabb zene éppúgy elhozza

közénk az Isten gyönyörű igéit, mint egy egyszerű *scherzo*, vagy amit Zoli játszott eleméntárisan koncertlemezen – bakelit, sok fotóval – 1977-ben, Schubert: *f-moll impromptujét*.

Hat év templomjárás. Megtisztulás és újra meg újra bűnbeesés. Olykor bűnhődés bűn nélkül. Mert ilyen is volt, megszámlálhatatlan. De, akik itt tanulnak öt éven át, vajon miért teszik? Zongorahang szűrődött ki egy másik tanteremből, halkan nyomtam le a kilincset, fiatal és – természetesen – gyönyörű lány gyakorolt. Látásból ismertük egymást, mosolygott, és abba is hagyta, mert érezte: kérdésem van. – Te mondd csak, a konzi után ti bármit el tudtok játszani? – Igen – felelte. És tudta, miért kérdezem. – Ide azért járunk, hogy művészileg legyünk fölvértézve mindennel, ki-ki tehetsége szerint. – Te jó ég! Csiszolgatás éveken át, s így is lesz, akiből nem lesz briliáns. Gyémánt marad ugyan, akárha Antwerpenben csiszolták is, de soha nem lesz Fischer Annie vagy épp Martha Argerich. Ilyen előjelekkel. És tudni kell, mennyire viheti. És van, aki föladja. Zenetanár lesz, ha kell, hát az általános iskolában. Megalázó?

Én ennek a szép és fiatal lánynak elmeséltem, mit is mondott a tévében a magyar operajátszás egyik halhatatlanja, Osváth Júlia. – Kérdeztem a fiatal kolleginákat, vajon mit csinálnak a Zeneakadémián öt éven keresztül? Mert én még kislány voltam, tudtam kötni, horgolni és szép hangom volt. Anyám bevitt az Operába, hogy hallgassanak meg. Rövid időn belül magánénekes lettem. – A lány csak nézett, nem értett semmit az egészből, gondolhatta, minek akkor egyetemi végzettség, hogy valaki zongoraművész legyen? Azt is elmeséltem neki, hogy a nagy gondolkodó, *Rousseau*, az enciklopédisták és a koraromantika között egyensúlyozó művész még általános iskolába sem járt, és mit ad Isten, az akkor még *Dijonban* székelő Francia *Akadémia* neki ítélte a Nagydíjat *Társadalmi szerződés* című művéért! Úgyhogy rövidke agymosásomat avval fejeztem be, hogy az úgynevezett iskolázottság smafu. Művésznek meg születik az ember, és haláláig fejlődik, *Rákos Sándor*, a kiváló költő kötetcíme illik ide, vagyis *Tárguló körök*-ből emelkedik egyre magasabbra mindenki, aki művész, azt már csak én teszem hozzá, hogy a vertikálisban. És minden függőleges vonal, legyen bármilyen vékony ceruzával húzva, kiterjedéssel bír, és az a vertikális horizontalitása.

Láttam én, hogy ez a lány itt már elbizonytalanodik, legszívesebben kitenné a szűrőmet. Közben tágranyílt szemmel nézte ezt a csodabogarat, aki én voltam. Mikről beszélhet ez a pasas a Kocsis tanár úrral, te jó ég! Pedig, ha tudta volna... Többnyire hülyéskedtünk. De beszélgetésszéinkben hegedülni kezdtünk mindketten, játszva az ontológia és a metafizika húrjain.

A folyosón Zoliba ütköztem. Meséltem neki a szép lányról. Mire ő: itt mindenki gyönyörű, ő most hirtelen nem tudná megmondani, hogy abban a teremben éppen ki gyakorol, és különben is, ne vegzáljam a hallgatókat. – Nekem kellene itt tanítani – komolyan fölhorogadtam. – Szem nem maradna szárazon. – Hát persze – így Zoli, szűz nem maradna mindenki, mert ők úgysem értik, amiket mondasz, és félnek tőled! Zongorázni szeretnének a lehető legmagasabb szinten, aztán gyereket és kész!

Bizony.

Irány a Royal. Útközben eszünkbe jutottak gyermekkorunk érdekes nevű elvtársai. Egymás után dobtuk be a neveket. Nem fogadtunk semmiben, nem volt olyan, hogy aki több nevet tud, az nem fizet, meg ilyesmi. Én kezdtem és mindjárt gondolkodóba is ejtettem Zolit: – Druszád!

– Zoltán? És közben elvtárs? Él egyáltalán?

- Él és virul. Bizony, bitorolja a keresztnevedet!
- Nem létezik... Na jó, mondd már!
- Komócsin Zoltán!
- Tényleg! Azt hittem, Zoltán csak egy van...

– Na és mit szólna ahhoz, hogy Puja Frigyes? – Zoli nem szólt semmit, de majdnem megkönnyezte a saját röhögését. – Várjál! Szerintem szimpla „ty”. Brutyó János! Most meg én röhögtem. Mindez az akkori Lenin körúton zajlik, a gyalogosok szeme láttára, maga Kocsis Zoltán és egy ismeretlen szakállas, túlsúlyos pacák, akik, kissé megdőlvén, a térdüket csapkodják. – És erre varrjál gombot: van ugye Kádár János, Apró Antal és Dögei Imre. Mit mondtak róluk annak idején? – Zoli széttárta a karját. Már nyitotta volna a száját, de leintettem. – Nem, nem azt, hogy hová valók ők, így hárman. Emlékszel, a Rajk László újratemetésén Apró Antal azt harsogta, hogy soha többé! Aztán mi lett ötvenhat után? – Zoli nagyokat bólogatott. Közben nagyon lassan haladtunk, de már közel jártunk a presszóhoz. – Na. Szóval sorrendben is: Kádár apró dögei. Ezt föl kellene írnom! Elfelejttem. Komolyan. A viccek nem maradnak meg a fejekben. – Persze – húztam Zolit, de az ezren fölüli partitúra az igen. Majd, ha nem tudod, telefonálsz, lehetőleg nem akkor, amikor épp lehallgatnak bennünket, és elmondom újra.

Zoli váratlanul: – Na és a szovjet elvtársak? Például Koszigin?

– Még ennél is csodásabb név a Podgornij. Emlékszel? – Hogyne emlékezett volna. A mi generációnk, az úgynevezett „köztes”, mégiscsak a kádári derűben nőttünk fel, nem volt nekünk semmi bajunk, az utca porában, melyet mélyen tudóre szívunk, ugyanúgy éltünk, mint a Pál utcai fiúk. Szóadás és jeges. Mert a hűtőszekrénybe egy fél tömbnyi jeget csúsztatott az éppen soros, aki a vállán cipelte haza a fájdalmasan hideg négyszög átmérőjű jeget, hogy másnapig kitartson, aztán reggel kis csapon leengedte a vizet és jöhetett az újabb hasáb. Aki azt mondja, hogy a mi gyerekkorunk nem volt felhőtlen, az hazudik. Én meg Zoli biztosan nem éhezünk, akkor még nem politizáltunk, láttunk mindketten olyan veteránt, aki még közletről szemügyre vehette magát Kun Bélát, de Csepelen volt olyan öreg is, tele a melle kitüntetésekkel, aki Lenint is láthatta közletről. Közben meg, aki akart, átjárhatott a sekrestyébe hittant tanulni, de sokan ministráltak is. Nem tudom, Zoli volt-e ministráns? Soha nem kérdeztem tőle. Én nem, az biztos. Abból baj lett volna. Szorongás és ugyanakkor túlzott önbizalom, rettegés a pofonoktól, apámtól és az osztálytársaimtól, közben erősen eruptív ego. Egy zongoraművész, még ha palánta is, másképp volt gyerek, majd kamasz és koraiifjú. De abban biztos vagyok, Zoli is hasonlókat élt át.

*

Nem tudom, mikor, kinek, miért mesélte. Két történet. Lehet, hogy a számtalan vele készített interjúban már „elsütötte”. Nem olvastam valamennyit. Elképzelhető, hogy rádióban, tévében már előadta. De minden történet más és más lesz, mesélhetjük bármennyiszor is.

*

Zolit nem zavarta, hogy a Royal-presszó közönsége hallja-e, amit mond, vagy sem. Természetesen nem hangoskodott, de megfigyelt ember lévén, tudtuk, nem lehetetlen, hogy mellettünk valaki éppen „kagylózik”. – Egyszer meghívtak a Pártközpontba, tudod, a fehér Házba, ott a Dunaparton.

– Hogyne tudnám! Apám említette suttogva, pedig otthon voltunk, hogy az a legenda járja, miszerint ebben az épületben, a pince legmélyén ledarálja a párt az embereket, mint nevelőanyád a fasírtához a hozzávalót. És az emberi maradványok mennek egyenest a Dunába. Megeszik az egészet a ragadozó halak. Ja, egy interjújában azt mondta *Fejes Endre*, hogy ő nem a Jászai Mari téri *keltetőből* jött! Jó mi?

– Annyira nem lehetek állatok, hogy darálóba... nem hinném. Bár!... De mindegy, a lényeg, hogy meghívtak ünnepi vacsorára, ugyan játszanék-e az egybegyűlteknél valamit, a zongora kitűnő, frissen felhangolva; honorálják természetesen a fáradozásomat. Én menjek közéjük? Én? Hát, hogy jövök én ahhoz? De már akkor elhatároztam, hát játszom én, de megemlegetik, amíg csak élnek. Egy dologtól tartottam. Mi van, ha találkozom Kádárral? Ott lesz egyáltalán? Nem akartam kezet fogni vele. Miközben milliók apjukként imádják.

– És? Hát hogyan is gondolhattad, hogy nem fogsz vele kezet?

– Úgy, hogy... mit tudom én. Gondoltam arra is, hogy senkinek nem nyújtok kezet, mert fáj. És akkor a sok kézfogástól már nem bírok leütni egyetlen hangot sem. Valahogy így. És mi történt? Megbújtam egy oszlop mögött. Ezek meg jöttek sorban. Kádárt nem láttam. Viszont a *Munkásállam* című freskót igen. Majdnem elröhögtem magam. Volt időm alaposan szemügyre venni. Apám, nem dolgozik azon a képen senki. Támaszkodik, néz, ücsörög. Puff, skera a mosdóba. Jól hátba vágott valaki. Megállt bennem az ütő. Kádár János volt, széles vigyorral. Elvtársam, hát ön itt? Már keresttem! És a kezét nyújtotta. Lekezeltünk. Kétszer is kezet mostam. És beszéltem egy nagyobb terembe, ott volt a zongora, finoman leütöttem pár billentyűt, elég jó volt a hangja, de messze nem kielégítő. A totális elmebajt választottam. Vidovszkyt, Jeneyt, Kurtágot mixeltem össze némi improvizációval.

– Hehe – röhögtem el magam. – Megállt a kezükben a kanál, mi?

– Te, szerintem az étvágyuk is elment. Én meg kezdtem fáradni, abbahagytam nagy nehezen, fölálltam, szórványos taps, gondolhatod, kényszeredett mosolyok, és nem tartóztatott senki. A pénzt megkaptam, de még egy pohár kólával vagy kávéval sem dobtak meg.

– Még jó! Képzelheted: ha eltalálnak? – Mikor ezt írom, eszembe jut, hogy milyen elementárisan zongorázott a *Zöld kártya* című amerikai filmben a nagy francia színész, *Gérard Depardieu* abban az elegáns, főúri szalonban, hogy egyszerűen elhagyták a bútorok a parkettát, a poharak csilingelő, apró táncokat lejtettek, a francia sztár meg úgy püfölte a billentyűket, mintha legalább is háborús főbűnösök lennének. Zoli talán nem volt ennyire mérges, de el tudtam képzelni, mennyire elment a maradék étvágyuk is az elvtársaknak, akiknek amúgy zabszemet sem lehetett volna a valagukba dugni a nagy főnök jelenlétében...

*

Megint kávézás közben. Lezserül könyököltünk a magasított kerek asztalkára, lomhán, de alaposan kevertük föl a cukrot, nem nyaltuk le sohasem a kiskanalat, csak az üveg pohárka mellé fektettük, szigorúan öblös felével lefelé. – Képzeld, levelet küldtem *Gustav Hušáknak*... – Ekkor meglódult kezemben a kávé, pár csöppnyi bele az alumínium tálkába, ezért aztán minden kortynál gusztustalanul csöppent a pohár aljáról a sötétbarna víz. Még jó, hogy nem cuppogott. – Hogy kinek mit írtál?

– Mondom! Nem hülyéskedik az ember, ha ilyen komoly dologról van szó. A cseh-szlovák főkomcsinak! Én öregem, aláírtam a Charta '77-et. Engedjék szabadon *Dubčeket*!

– És már Pozsonyban sétálgat, mindenki előre köszön neki, ugye?

– Talán még oda sem ért a levél. Mit tudom én.

– Zolikám! Hát te komolyan gondolod, hogy a te leveledet bárki elolvassa? Szinte látom magam előtt, ahogy az elvtársak leveled fölé hajolnak fönt a *Hradzsinban*, és a félelemtől bepisálnak. Nem, nem. A te leveled kedvenc nagy sárga autóban a szeméttelp felé vette az útját már idehaza.

Volt akkora képzelőerőm, hogy Zoli anyagi helyzetét el tudjam képzelni. Pedig mikor bevonultattak a Magyar Néphadseregbe, a kiképzés első hónapjában rámordított egy tartalékból visszahívott alhadnagy, hogy vért fogok pisálni, majd meglátom. Havas, de már latyakos földön trappoltunk a végeláthatatlan tájban, mikor az alhadnagy fölkiáltott:

– Jobbról repülő! – Abban a pillanatban az egész szakasz a földre vetette magát, csak én álltam egyedül, kidüllesztett mellel, behúzott hassal. – Maga már régen halott – üvöltözte. – Vadászgép volt, az úristenit a fejének!

– Alhadnagy elvtársnak jelentem, élek!

– És ha igaziból jött volna a gép?

– Jelentem, nem jött. Azt észrevettem volna.

– Sírba visz, katona! Hát nincs annyi képzelőereje, hogy itt igenis hasra kell vágódní? Akkor talán túléli? Há?

– Jelentem, nagyon gyenge a fantáziám. – A többiek egyre hangosabban röhögtek; mindenki tudta, hogy már országos lapokban publikálok szépirodalmat. – Kérek engedélyt kérdezni.

– Kérdezzen!

– Ki fogja kimosni a gyakorlóruhánkat?

– Magának külön hozatunk angolkisasszonyokat! Értve vagyok? Maguk fogják kimosni a finom kis kezükkel, rohadt civil bagázs!... – Nem mostunk mi semmit. Mikor a ruhák megszáradtak, jól összedörzsöltük őket, a sár a linóleumra hullott, a rikítóan zöld gyakorlóruha kezdett szépen fakulni és kopni, mint a jó farmerdzseki, meg a nadrág.

Zoli pénze? Nem érdekelt. Egyszer kértem tőle egy százast másnapig. – Adj egy kilót, ha tudsz. Holnapig. – Már nyúlt is a zsebébe, huncut volt, mint mindig, és másnap tényleg az volt az első, hogy meghoztam-e a százását! – Hallottad, hogy a Csurka darabjait betiltották? – Igen. Hallottam róla. De nem hatott meg.

Apósom nagy lovis volt, mesélte, hogy az író sokszor tízezreket játszik el. Néha nyer is. Mire Zoli: – Támogatom őt anyagilag. Mert ő ebből él. Hogy darabokat ír. Drámaíró.

– Hát igen. A magyar irodalom éppenséggel drámaíróról lett híres!

– Igaz, de...

– Ide figyelj. Tudod, ki drámaíró? *Dürrenmatt*, *Samuel Beckett*, *Max Frisch*, *Tennessee Williams*, *Harold Pinter*, *Slavomir Mrožek* és sorolhatnám. Csurka István nagyon tehetséges, ez igaz. De ő tipikusan a pesti flaszter írója. Ami igazán jelentős műve, az a *Ki lesz a bálánya?* Láttad a tévében? *Óze Lajossal* és a többiekkel? Na, valahol arrafelé van Európa. – Zoli egy szót sem szólt, pedig Pilinszky négy egyfelvonásosát még csak nem is említettem. – Nem akarnék én a zsebedben turkálni, de ha már támogatom az író, vajon mennyivel? És havonta? Amíg újra nem játsszák?

– Havonta küldök neki csekken. Amíg nem fogják újra bemutatni a darabjait! Én igyekszem szolidáris lenni mindenkihez, aki rászorul. Ott van a Gyermeatmentő Szolgálat. Koncertet adok, ingyen. Bevételek mennek a gyerkőcöknek. – Lelkes volt, szívét adta volna a

világnak, hogy az élhetőbb legyen. Bár a kilencvenes évek közepe táján, amikor Göncz Árpád köztársasági elnök jelenlétében tartott koncertet, az öreg elég rosszkedvű volt, talán unta a sok strapát, nem tudom. Mikor átöleltük egymást, megkérdezhettem volna, mi a baj, de vonultunk a büfé felé, de nem csak a VIP-esek – én nem voltam ez, Mocsári passzolta át a tízezer forintos jegyét –, hanem úgy, ahogy van, az egész nézőtér. Alig fértünk a hidegtálakhoz és a rengeteg süteményhez. Vajon ezt a sok kaját miért nem osztották ki a szegény gyerekek között? – Mondd, Zoli, és mennyi pénzt küldesz neki havonta? – Zoli ugyan nem húzta ki magát, de volt valami büszkeségféle a hangjában. – Havonta ezer forintot...

*

A 8-as terem ajtaja megint tárva-nyitva, a zongorán Zoli táskáját magam csuktam össze, bár most nem volt benne két és félezer dollár, hanem még egy huncut vas sem, tanult valamit a dologból. Kinéztem a folyosóra. A lépcsőnél állt a mester, Würtz Klárral beszélgetett, evvel a különleges szépséggel, egzotikusan vágott nagy szeméibe, aki belenézett, szédülten zuhant a feneketlen mélységbe. Zoli hirtelen rohanni kezdett le a lépcsőn, Klári meg közelített. Mint aki sírni készül.

– Mi történt, Klárikám? – kérdeztem, és tényleg, keserű volt ez a lány, mint az orvosság. – Képzeld, azt mondta a tanár úr, olyan arcom van, mint a pincsikutyáé! – Majdnem elnevettem magam. Két tenyerembe vettem a csöpp kis arcocskát és mélyen belenéztem abba a bűvöletes szempárba. – Ugyan, a tanár úr sokszor mond marhaságokat. Nem kell vele törődni. Te gyönyörű vagy! Ha nem lennék nő, csapnám neked a szelet, még el is vennék, de azt talán mégsem, mert kitérnél a hitedből. Tudod, velem nem könnyű, te menj csak hozzá olyan fiúhoz, aki nyugodt és kiegyensúlyozott, és aki szebbeket mond neked még nálam is. A tanár úr csak hülyéskedik – miközben beszéltem hozzá tőlem szokatlanul halkán, már szinte suttogva, följött bennem a kisördög: Zoli fején találta a szöveget. Ez a drága kislány tényleg hasonlít a pincsire. De ez a kutya fajta zabálnivalóan aranyos. – A pincsi egyébként az egyik legédesebb kutya fajta. Én például szívesen hasonlítanék egy hosszúsőrű perzsa cicára! Körzővel rajzolt kerek szempár, láttam olyat is, akinek narancssárga volt a szeme! – Megpusztiltam két oldalról. A lány már együtt nevetett velem.

Jött is vissza Zoli a nagy lépteivel, már távolról üdvözölt, na, mehetünk, mondta, én meg rászóltam, hogy a táskát zárja le valahogy, a termet pedig csukja be alaposan, ha lehet, kétszer is fordítsa el a kulcsot a zárban, csak nem fogja valaki egy pajszerrel fölfeszíteni, hátha talál kemény valutát minden nap. Pillanatok alatt máris a körúti zebrán igyekeztünk, hogy még zöldben érijünk át, amikor lassítottam. Zoli azonnal megfordult, hogy mi van, nem megyünk? De, de, csak volna egy kérdésem. – Milyen csaj szerinted Würtz Klári? – Zolit váratlanul érte a kérdés. Hogy jön ez ide? – Jó. Nagyon csinos, helyes. – Kutylus-elméletét föl sem vetette. Én meg hallgattam, mint a sír. – Élt egyszer a barokk korban a nagy spanyol festő, bizonyos *Bartolomé Esteban Murillo*, az úgynevezett elbájoló vallásosság művésze. Na, az ő valamelyik vásznáról pottyant ide Klári, mint a mester valamelyik angyalkája. Nézd csak meg otthon, ha van albumod. De a Szépművészetiben is találsz számos Murillót. – Az angyaloknak van nemük? – replikázott Zoli. Ólomnehéz kérdés. – Klári már földreszállt, és nem túlvilági, de ha vége lesz egyszer neki is, a mennyben pontosan úgy fog kinézni, mint itt a földön.

Zoli erre már nem tudott mit mondani, ballagtunk tovább, némán.

Addig, amíg már sokadszorra észre nem vette, hogy pörög a fejem, valahányszor szemrevaló lány ment el mellettünk. Muszáj volt hátulról is megtekintennem, ilyenkor veszettül hunyorítottam, alig feltűnően. De hát mit tegyek, én, rövidlátó marha, aki hiúságból nem hord szemüveget? – Mindegyik tetszik? – kérdezte váratlanul. – Ja. A jók. De nincsenek már olyan nagy igényeim.

– És az, ott – egy címlapfotó küllemű nőre mutatott, vigyázva, hogy ne legyen feltűnő. – *Vele mit tennél, miii?* – Zolikám, azt el sem tudom mondani neked! Csak képzeletben... Érted? Nem ama végső földindulás a leglényege az én hozzáállásomnak. Hanem minden grádics, lépésről-lépésre, kézcsóktól az igazi smárolásig, nyúlkálástól a beteljesülésig. Na, ebben a lépcsőzésben nem tudok mértéket tartani. Az aranymetszésnek a közelébe sem jutok, és ezért borul az egész. De ez már építészet. Fölépíteni valamit. Juj, de jó! Hát te is építkezel, ha készülsz egy darabra, ha próbálsz a zenekarral, és mindenki építkezik, az irodalom éppúgy, mint a festészet. A lényeg az intuitivitás. Az meg nincsen judicium nélkül.

Zoli meglepő módon láthatólag elgondolkodott metafizikába hajló okfejtésesen. – Igazad van. Nálam vajon hol jön el az aranymetszés?

– Most? Ebben a pillanatban a feketekávé. Amúgy fogalmam sincs. Az igazi művekben egyszer csak odahúzza valami láthatatlan kéz. Ha tudatosan akarnánk építkezni, akkor az már matematika lenne és nem művészet.

*

Hol máshol, mint a 8-asban. Zoli mélyen elgondolkodva a billentyűket nézte. Nem szólt semmit, csak intett, üljek le. Aztán hirtelen lecsapott, számomra olyan összevisszát játszott, majd megint maga elé nézett és várt. Én meg kezdtem türelmetlen lenni. Mikor megyünk már kávézni? Időm volt bőven, de én úgy vettem észre, hogy Zoli most valami tréfát űz velem már megint. Óvatosan mögéje settenkedtem, néztem a kottát, épp azon az oldalon egy darab hangjegy sem volt. Sűgva kérdeztem. – Te most mit csinálsz voltaképpen? – Mutatóujját szájára szorította. – Számolok fejben. – Érték én a szóból, de mit, könyörgöm, mit és meddig? Hangosan nem lehet számolni. Valami titokzatos van itt készülöben. Hirtelen lapozott. Na, itt már voltak hangjegyek, ha nem számosan is. Most mind a tíz ujjával vágta, darabolta a billentyűket. Aztán révület, csönd megint, a lapozás után hosszú félkör rajza ívelt át a papíron margótól margóig. Majd alkarjával leütött minden magas hangot, de csak a fehér billentyűkön. – Jó. Menni fog ez. De még gyakorolnom kell. Kávé után el is engedlek, mert közeleg a bemutató. – Furcsán vettem a levegőt. Ezt a néma gyereket kellene beszédre tanítani? Vagy sűríteni a hosszú csöndekét? – Mit játszottál te egyáltalán?

– Kurtágot. Jó barátok voltak Jancsival. Ez új darabja.

Kezdtém érteni a Fehér Ház-béli elvtársak étvágytalanságát. Én sem bírtam volna sokáig. Becsületére legyen mondva, ugyanúgy készült Kurtágra, mintha mondjuk egyik kedvencemet, *Beethoven* d-moll, op. 21. zongoraszonátájának a harmadik tételét tanulta volna. Vagy Bach *Goldberg variációk*-jának egyikét. Legendás történet volt ez annak idején. A kisfiú Kocsis Zolit elvitték a *Köröndre Kodály Zoltánhoz*. Előadott a Mesternek a már említett Bach-műből, ami felnött, érett művésznek is a becsületére válhatna bármikor. És mindenki azt hitte, Kodály belezuhan foteljébe, netán elájul és eret kell vágni rajta, de nem, s inentől a többi legenda csak: valami olyasmit mondott, hogy csak így tovább öcsi, csak így tovább! És megveregette Zolika vállát!

Végre a lépcsőhöz értünk. Nem tudtuk magunkat átvágni se, a sok szép lány úgy dugaszolta be a szűk teret. – Szabad? Szabad? – Zoli finoman szólt, a lányok vihogtak, én meg – Adjatok helyet a tanár úrnak! – harsogtam, s úgy, ahogy voltunk, egyszerre zúdultunk le a lépcsőn. A fordulóban Zoli hirtelen megállt. – Na, te mindentudó költő, most itt, mindenki előtt mondd csak meg, hogyan hívták Dvořák fiát?

Puff neki. Bosszút áll, mert nem értem Kurtágot? Vagy mi ez a tényleg megfejthetetlen kérdés? Pipa voltam rá. – Azt se tudom, volt-e fia Dvořáknak? Ki tudja ezt? – Néztem a lányokra, akik feszülten figyelték összecsapásunkat. – Mi vagyok én? Zenetörténész? – Kétségbeestem. Zoli még kivárt egy kicsit, majd leütötte a labdát, és a saját válla fölött vissza kiáltotta, hogy „dvorzacsko”!

Favicc volt, de láttam a csajokon, hogy mégiscsak megbuktam, mert, ugye, nem zörög a haraszt... Na megállj, te Zoli, ezt még visszakapod!

*

Zoli megint sehol. Én meg egyedül a 8-asban. Hirtelen rám jött az ötperc, elkezdtem ütni a billentyűket, egészen jól belejöttem. Majd adok én nektek avantgárdot! Száz éve tart már lassan, és azt jelenti, előőrs, de végtére is mikor jön a hadsereg? Halkan nyílt az ajtó. Fiatal és természetesen gyönyörű lány pillantott be, a küszöböt sem merte átlépni, én abbahagytam a cirkuszt, ő meg finoman elnézést kért, hogy megzavart, és hozzátette, nem láttam-e véletlenül Kocsis tanár urat? – Én is órá várok – mondtam megszeppenve, a lány meg további jó gyakorlást kívánt és elbúcsúzott. Zoli meg csak nem akart megérkezni, én meg abbahagytam ezt a kamu zongorázást, és arról kezdtem álmodozni, milyen jó is volna csak egy bázongorista szintjén játszani, otthon egy pianínón, csak úgy, magamnak, esetleg végre egy szeretőnek, oldva a magány mélységes bugyraiban a vergődést. Erre azonban senki nem vállalkozott. Nehéz lett volna bármit megtanulnom, már csak koromnál fogva is, mert az analfabétát is szinte lehetetlen nyelvészprofesszorrá emelni, ha már elmúlt harminc.

Belépett Zoli. Macskafülével hallhatta, hogy magam elé dörögve ugyan, de magamban beszéltem. – Na, apám, szedelőzködj! Kávé előtt meglátogatjuk a kupolában *Quasimodót*. – Egyáltalán nem csodálkoztam, tudtam, ez az ember mindenre képes, ha kell, hát beleapplikálja a szecessziós térbe a gótikát és idevarázsolja a párizsi *Notre-Dame*-ot. – Lépcsőzünk, nem baj? Muszáj mozogni is néha, mert én is csak ülök, még jó, hogy zongoraszéken. Így tán még az aranyeret is megúszhatom.

Kettesével vettük a lépcsőket, ő jobban bírta, én már kapkodtam a levegőt, akár a fuldokló. Ennyire gyöngö volnék? Mi lesz később, ha sikerül megvénülnöm? Ha bejön, amit Zoli mondott és tényleg kihúzom a végelgyengülésig?

Hatalmas padlástérbe értünk. Na, itt nem volt se por, se guanó, galambtetemek sem hevertek keményre száradva, mint otthon, pontosan fölöttünk a fullasztó padláson. És ott volt az orgona. Hány manuál volt a hangszeren? Nem tudom már. Ez az az instrumentum, amely az Istenhez legmagasabbra röpítő hanglépcsősorral rendelkezik. Ezért lehet Bach az ötödik evangélista. Zoli már ült is le, titokzatos betűjelekkel ellátott kerek gombokat fogott meg, egyet-kettőt kihúzott, a másikat visszatolta; én csak kapkodtam a fejemet, zengett az egész mindenség, nem tudom, mit játszott éppen, de tényleg templomban voltunk, a toronyőr most biztosan szabadságon van, ki is tört volna rajtam a frász, ha szembejöttét kellett volna lereagálnom nekem, aki sohasem akadtam meg semmiféle másság láttán és tudtán. – Ezek a

regisztrerek – szólt Zoli, és egyre több ki-behuzogatással jelezte, micsoda erő dübörög itt, ebben a titokzatos térben, hogyan röpülünk az ég felé, úgy, hogy a gravitációt nem tudván elkerülni, fájdalom nélkül fogunk visszaesni, talán egyenesen a presszó asztalkájához, hogy végre elfogyasszuk napi feketénket. Akkor jutott eszembe fiatalságom kedvence, *Rhoda Scott*. Járt nálunk is, ő azonban mezítláb taposott a pedálokon, oly gyorsan, mintha eső után futva igyekezne kikerülni a tükrösen remegő pocsolókat. Zoli viszont cipőben volt, *Faludy Györggyel* ellentétben zoknit is hordott. Kocsis ülve szteptáncolt. Mert itt, mint az igazi koreográfiánál, nem kell tisztelni a ritmust, hanem bizony rá kell lépni. Tud orgonálni is! Megállt az eszem. A hirtelen csöndben fölnézett rám, és megkérdezte: – Na, mit szeretnél hallani? – Az orgonairodalomból kevés darabot ismertem, jöjjön hát a közhely, a könnyebb ellenállás megszokott iránya, hát mi mást is kérhetnék, mint Bach d-moll toccata és fuga című – dacára minden agyonhallgatottságnak – gyöngyszemét. És Zoli belekezdett. Beleremegett a messzeség, talán még a Király utca forgatagát is megállítja ez a szentté avatott pillanat. A mű végén egyszemélyes tapsviharban törtem ki. Zoli csak annyit tett hozzá, hogy ugyan már, semmiség az egész. Ajándék volt ez a kézzel nem fogható földöntúli muzsika, mely elkísér a halálomig. Vagy tovább annál.

*

Nem ez volt az utolsó kávézásunk, de talán a legemlékezetesebb.

Már a pultnál álltunk – mindig kivártuk sorunkat –, amikor Zolit lestem, mikor nyúl már a bugyellárisához, de nem mozdult. Mi van itt? – Zolikám, tegnap én fizettem. Most te jössz.

– Nem, én fizettem tegnap. Nem vagyok teljesen hülye.

– Én.

– Nem! Én! – majdnem összevesztünk. A pultos hölgy, érzékelvén a vitát, csak ennyit mondott: – Uraim, a ház vendégei! – Jó volt hallani és látni is, ahogy a rúzsos száj mosolyra húzódott és megcsillant a makulátlan fogsor. Zoli ezt már nem figyelte, foglalta a helyet az asztalunknál, én meg vittem a két adag feketét. – Na látod! Így is lehet. De holnap ki fog fizetni? – tettem föl a költői kérdést. Zoli unott volt, pillája sem rezdült. Mire gondolhatott? Hogy a sztárt fölismerik? És akkor mindjárt kedveskednek az emberek? Igyekeztem lehűteni. – Hát látod! Ez az én népszerűségem átka! – jelentettem ki határozottan. Szokás szerint Zoli nem reagált azonnal, valamilyen zene nyilván a végéhez közeledett a fejében. Hosszasan nézett rám, és halálos komolysággal kérdezte: – Téged ismertek fel? Túrót neked! Ismered a nőt, mi? Összekacsintottatok. Jól láttam?

– Bár ismerném! Nem, Zolikám, nem. Egyszerűen ezen a környéken én vagyok a legismertebb anyagbeszerző. Érted? Ennyi az egész. – Most meg már azért imádkoztam magamban, nehogy odamenjen ehhez a nőhöz, hogy tisztázza a helyzetet. Szó nélkül léptünk ki, én azért egy nagy kezicsokolommal búcsúztam. Zoli csak rázta a fejét, aztán már el is mosolyodott, és hívott vissza az Akadémiára. A folyosóról nyíló férfi vécébe invitált. – Na, mesterem, Ön állást kíván változtatni, mert azért mégse járja, hogy egy költő és kiváló prózaíró holmi elvtársaknak rendezze be az irodáit. Nagyon megalázó. Itt viszont eredeti szakmájához térhetne vissza, természetesen magasabb fizetésért. Elég lesz napi négy, legföljebb hat óra. Szóval, vécélehúzó beállító szerelőnek invitálnám. Itt ez a madzag. Ha lehúznám, fejemre

esne a tartály. A másik meg a lehúzás után nem tudja abbahagyni. A víz kifolyik a folyosóra. Szakikám, több emelet is van, a munka biztosított. Na, fogjál hozzá! magam ellenőrzöm.

– Na, megkaptad a magadét – gondoltam. – Te, idefigyelj! A vécé tartály nekem túl bonyolult. Otthon sem tudom megcsinálni. Pedig ez nem az Apolló-program. Amúgy meg nincs pénze ennek az iskolának, hogy normálisan működjön az összes vécé? Oda kell csapni, érted?

– Marhára nem érdekel – vigyorgott Zoli. – Nekünk ott van a piszoár.

– Marcel Duchamps. Műalkotások sorjában.

– Ahogy mondod.

– És a női vécék?

– Mit képzelsz te rólam? Kukucskáló vagyok, vagy mi?

– Isten őrizzen. Én azért megnézném. Ha már. A csajok nem panaszkodnak? Hogy valami nincs rendben?

– Mit tudom én! Nem tárgyalok velük a pisilési szokásaikról.

Ha nem, hát nem. Marad minden a régiben. – Elvtársaim, az állást nem fogadom el, mert nem értek hozzá, ámbár hamar beletanulnék, inkább maradok a Lapkiadónál, mert így szabad vagyok, mint... – itt valami nagyon költőit akartam mondani – szóval, mint a lélek, ha végleg elszáll.

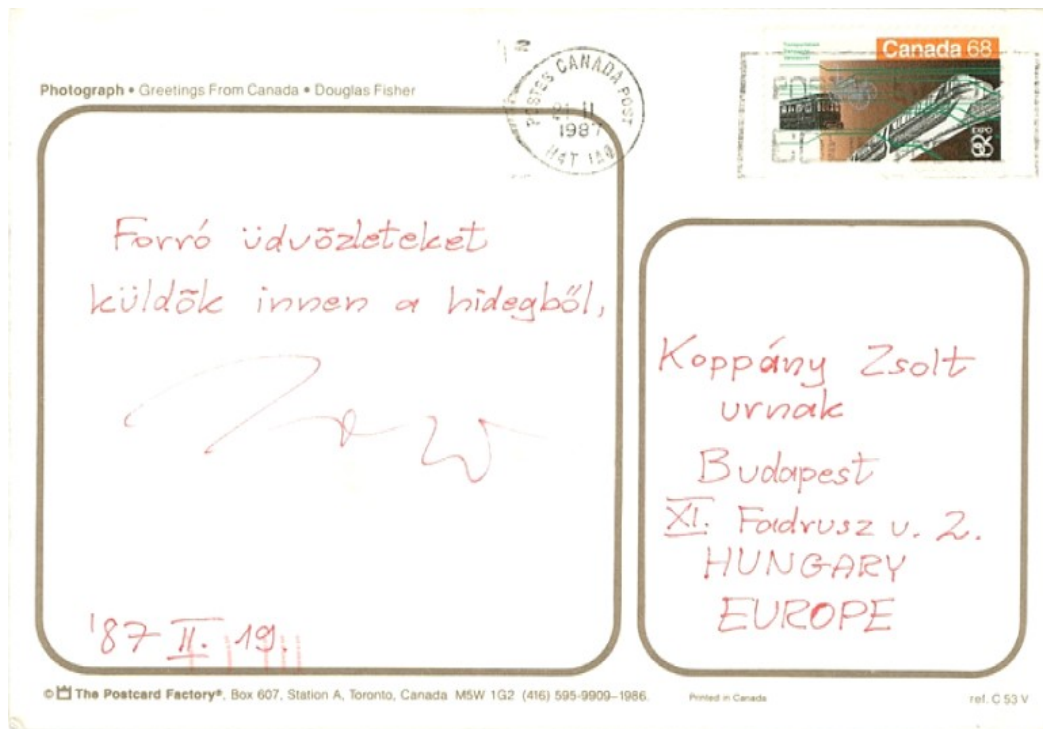
1987.

MÁRK MEGSZÜLETÉSE

Meglátogattam Adrienne-t a BM. Kórházban, ahol első gyermekét várta. Hiába tapasztaltam fülemet a gömbölyödő hasára a fürdőköpenyen keresztül, én ugyan nem hallottam semmit, hogy rugdos a gyerek, netán már meg is szólal. Pedig mindenki hallja, az anya is kommunikál embriójával, ez azonban nekem sehogy sem ment. De azért örültem. Ugyanakkor éreztem, kapcsolatom ezután nem lehet olyan szoros Zolival, mint ezelőtt. Mert apának lenni, az bizony valódi felelősség, vége az ökörködésnek, bár azt egy percig sem feltételeztem, hogy Zoli olyan szigorú és következetes lesz, mint az én apám volt. Inkább pajtása lesz a saját... majdnem azt írtam, fiának, de nem tudtam semmit. Nem firtattam a gyermek nemét, mit lehet tudni? Isten kezében a döntés, no meg a genetikának is van egy-két szava hozzá.

Otthon nagyméretű, színes képeslap várt, ahogy nyitottam a postaládát, azonnal kibukfencelt és kavarogva, lebegve landolt a nagy fekete-fehér kópadozat egyik fekete négyszögére.

Na, te Zoli, jól gondoltam én! Nem feledkezik el az ő kedves (?) barátjáról! Tudta, hogy a csaj kanadai labdával, legalább is, ami az alakját illeti, az esetem. Forró eset, annyi szent. Azt a hideget, amit Zoli átélt akkor az Újvilágban, csöppet sem irigyeltem, pedig nálunk éppen akkortájt volt életem legnagyobb hóesése; se utca nem volt többé, se járda, a buszokra csak úgy fölkapaszkodott, aki tudott, én hősiesen toltam fölfelé mindenkit, aztán, ha kínlódva is, rám csukódott utoljára az ajtó. Másfél óra alatt értem be a Lapkiadóba, csak az Ellátási Osztály titkárnője volt bent, közelben lakván, és nem értette, hogy én minek? Senki sem vette volna zokon. Majdnem azt mondtam, első a kötelesség, de ez túlságosan agit-propos lett volna. Egyszerűen így alakult. És már fordultam is vissza, irány az édes otthon. Aranka turnén volt, mire megjött, megtaláltam a kis Polskit a hóbuckák egyike alatt, és járóképessé tettem. Ő meg hozott nekem prima olasz hótaposót, orkán-fiber bevonattal, térdig ért, vastag volt, belül műszörme. Azóta még csak föl sem próbáltam. Elmúltak a régi, nagy havak. Elmúltam én is.

Koncert a Kongresszusi Központban! Harsogták a hirdetőoszlopok, a rádió, a tévé. Kocsis Zoltán játszik, minden kedvemre való volt a kínálatból, ott a helyem. Hívtam telefonon, otthonában. Édesanyja nem tudta, merre jár. Kicsit előbb kellett volna fölébrednem. Este hatig van még idő, valahogy be kell jutni. Ezek az átkozott portások. Örök!

Ha falat látok, nekimegyek. Ha még rá is írják: FAL, akkor még jobban. Még sohasem sikerült bedöntenem egyet sem, de átmászni rajta, alatta átásni magam, sokszor. Csatákat vesztettem, de háborút még nem. Most is lesz valahogy. A portások, vigyázó emberek, verőlegények közös tulajdonsága, hogy szélük-hosszuk egy. Be kellett dobni valamilyen rizsát. Elém állt. Én meg megpróbáltam fölötte elnézni a távolba, tekintetemmel megkapaszkodni valamilyen ismerős arcba, de seholy senki, a folyosó enyhén kanyarodott ráadásul. – Ki maga? – kérdezte ez a behemót. – Kérem szépen... én vagyok... szóval a lapozó lennék. – Na, basszus, erre varrjál gombot, haver!

– Maga ma már a hatodik lapozó – válaszolta halálos nyugalommal.

– Jé? Akkor teljes a létszám! Mert tetszik tudni, én vagyok a főlapozó, úgy is mondhatnám, a lapozók koordinátora. Ne má', csak úgy lapozzanak össze-vissza, netán zargassák a közönséget és belelapozzanak a műsorfüzetbe! Van, aki a kottát sem ismeri, azt' mégis lapoz. Ilyenek ezek! Az ember kinyújtja a kisujját, és máris az egész karja kell nekik! Na, erre vagyok én, aki ezt a bagázst féken tartom. – A portás csak nézett, vonásai kisimultak, homlokráncái talán mélyebbre hatoltak, haja nem őszült meg hirtelen, talán majd a jövő hétre érik be ez az egész.

– Menjen! Maguk egyformák. Mindig csak a lejim. Ingyenélő banda!

Szinte röpültem. Az enyhe kanyar után már láttam a kisebb tömeget, Zoli középtájon ült, inkább feküdt a hátán, lábai kinyújtva, és keresztbe vetve. – Na, itt a Zsolt! Hogy jöttél be? Várjál! Ne mondjál semmit. Lapozó vagy, mi? – Kibuggyant belőle a röhögés. – Főlapozónak adtam ki magamat. – Zoli még jobban nevetett, hahota volt ez már, féltettem, nehogy nekem itt fulladjon meg a folyosón. – Újabbán a Népszavában publikálunk? A komcsiknál?

– Szocdemek.

– Túrót! Hol vannak ma szocdemek? Még a komcsik se igaziak. Nem?

– Jó. Ráharaptam a közéleti publicisztikára. Nem bírom a sok hazugságot. Sehol nem kellettem, itt meg közölnek. És a Magyar Nemzet? Ott vagyok szépíró. Tárcaák, novellák, versek.

– Jól van, na! – Zoli komoly lett, már majdnem bocsánatot kért. – Csak húztalak. Egyébként megszületett a fiam! Érted? – Megint fölnevetett, alig bírta abbahagyni. Más apa ilyenkor részeg, mint az állat, vagy visszahúzódik és lamentál, Zoli meg röhög. Kezemet nyújtottam, jól összecsaptuk tenyerünket. – És hogy hívják?

– Márk András. Jó, mi? Ha majd nem kell neki ez a Kocsis, mert szódásnak fogják gúnyolni, akkor egyszerűen Márk András lesz, és kész.

Mit kellett volna mondanom? Nekem, akinek az apját még *Marx*nak hívták? Anyámat meg *Fogl*-nak? Noha *a név* valóban *végzet*. Én már Koppány vagyok, anyja neve rovatba meg valahányszor kéri, szemrebbenés nélkül írrom, hogy *Forgács Hedvig*. De köszöntöttek engem névnapom alkalmából, mert a Koppány keresztnév! A Márk is az. Akkor már legyen ez a fiú Kocsis Márk. Ezt javasoltam. Zoli kezdett átöltözni, mi meg, a slepp, a nyavalyás ingyenélők, keresni kezdtük a legjobb helyeket a nézőtéren. Világ cikije volt, ha pontosan arra a helyre szólt a fizető vendég jegye. Magyarázkodhatott az ember, mikor abban a pillanatban fölütötte borzos fejét Kocsis Zoltán muzsikája.

1988.

Magyar Nemzet-béli pályafutásom 1993 végétől 2000 közepéig tartott. Havi tárcaíróvá avanszáltam, abban a korban, amikor mindenki inkább Népszabadságot olvasott. Kérdésekre, miért, egybehangzó volt a válasz: jobban írnak, mint a nemzetesek. Ugyan sok a hazugság, de csak magyarról magyarra kell lefordítani. Ezért, hogy minden művem negatív fejlődéstörténet. Az alábbi tárcám 1988-ban jelent meg, 1994-ben *Árnyékban a Megváltó* című kötetemben is.

„FALUDY ÉS KOCSIS”

„Az ember miért szánja el magát, hogy harminckét évesen jogosítványt szerezzen? Mert unja már a navigátor szerepét. Bökdösni az asszonyt, hogy most balra, most vigyázz, mert jön a vonat, amannak ott jobbról előnye van és a többi. Átvettem hát a volánt, a szétesőben lévő kis Polski vaskos kormányát. Az akkori nagy Forma 1-es sztárokat, Sennát, Prostot, Mansellt véletlenül sem veszélyeztettem, hogy kitúrom őket pozíciójukból, no, nemcsak azért, mert, noha sportos stílusommal azonnal a város rémének számítottam, hanem, tudvalévő, hogy sem akkor, sem azóta nem létesült a nagy futamokon Polski-istálló, ahová begördülhettem volna azzal a nyomorult autóval egy gumicserére.

És hát kezdő volt az ember. Mert hiába minden készség és tehetség, legyen bár sebész vagy prózaíró, színész vagy táncos, ha kezdő, akkor kezdő, nem ismeri még a pályát, a kanyarok ívét könnyedén kiegyenesíti, és összetéveszti a műtétet a boncolással.

Egyenes háttal, a biztonsági övet lezserül lehajítva ültem a Jósika utcában, büszkén hátravetett fejjel, egyéves jogsival a zsebben. Kocsis Zoltánhoz igyekeztem, hogy átadhassam neki első könyvemet, a nyomdafestéktől illatost, benne verssorok kígyóit, hogy na, Zolikám, én sem vagyok kutya, s noha nem léphetek Pilinszky nyomába, de ebből csak lesz valami; ha nem is élő klasszikusként, de méltó barátod lehetek, mert íme, itt a könyv, a túlvilág „súgása”, talán még az Isten ujjnyoma is fölfedezhető a sorok közt, az irdatlannak rémlő mélyben. Így ábrándoztam a Rottenbiller utcai hanglemez-stúdió kapujában, amikor Kocsis egy korát meghazudtoló, ősz-sörényű emberkével lépkedett felém és be is mutatta azonnal: – Faludy György. Azt hiszem, ti még nem ismeritek egymást.

Kezet fogtunk, zavaromban idétlenül vigyorogtam és fölajánlottam azt a kis négy keréken guruló valamit, amit autónak mertek nevezni. – Mészöly Miklóshoz mennék – jegyezte meg halkán a költő, mire én tanácstalanul Kocsisra bámultam. – Városmajor utca – vetette oda foghegyről, hogy az öreg ne hallja, én meg, a jólértesült, magam mellé ültettem Faludyt, Kocsis mögém ült, a feleségem mellé.

– A Szilágyi Erzsébet fasor fölbontatott – sóhajtott Kocsis költői hangsúllyal –, úgyhogy át kell mennünk a hegyen.

– Na, akkor csapjunk a lovak közé – vigyorogtam, és csak úgy csikorogtak a kerekek, ahogy a kuplungról fölkaptam a lábam. És valóban. Át a hegyen. Hegyen? Hegyláncokon, végtelennek tűnő emelkedőkön, ahol ez a csöppnyi motor már szuszogni sem bírt; a váltót

kettesbe tettem, ezért aztán visszafelé gurultunk, hiába fékeztem én, a kis polák csak gurult, gurult, visszafele a lejtőn, Faludy csak nézett, azt hihette, ez valami trükk, Kocsis halkán szorongott mögöttem, feleségem száját apró sikolyok hagyták el, amikor valamelyik jobboldali kerék (első? hátsó?) nekivágódott a járdaszegélynek.

Nem adtam föl. Pedig, Istenemre, nagyon féltem. Láttam magam előtt a másnapi lapok címloldalát, hogy egy ismeretlen költőcske gondatlanul veszélyeztetett és utasai... Arra már nem emlékszem, éltek-e a művész-utasaim, de magamhoz is tértem nyomban, mert már sötét volt, mire megérkeztünk Mészölyékhez, ahol Faludy remegő lábbal kiszállt, és azt mondta, kiszellőzteti a fejét. Örömem határtalan volt. Másfél óra alatt ugyan, de sikerült őket célba-juttatnom.”

Megjelent első verseskötetem, viszonzni szerettem volna Faludy György legendás Villonját. Zolit kértem meg, ha találkoznak, adja már át neki! Dedikálva, természetesen. Többé nem láttam az agg költőt.

Most meg én léptem be a harmincháromba; mondtam is mindig, ebben a korban „épeszü, valamire való” költő már rég halott, vagy éppen a pszichózisok egyikében szenved. Bipoláris mániás-depresszió, skizofrénia, de minimum neuraszténia, ami másokat is elér, és nem pszichózis. A kötet, mélyén a Zolinak ajánlott versemmel végleg fönnmaradhat, hiszen fölkerült, remélhetőleg, örök időre a Várba, az Országos Széchényi Könyvtár valamelyik polcára. Zoli szemében vajon nőttem valamennyit? Nem láttam rajta változást. Találkozásaink ritkulni kezdtek, már nem tanított a Zeneakadémián, ezért egész napja foglalt volt; a Fesztiválzenekarnál tevékenykedett és harcolt vállvetve Fischer Ivánnal, mert ellendrukker akadt bőven. Ha hívtam olykor, vagy megvártam a próbák végét, állandóan avval jött, hogy siet haza, segít lerakni a mettlachit (sic!). Megsajnáltam kicsit, és nem értettem, miért teszi tönkre a kezét, inkább fogadna mesterembert. Mert akaratos. Majd ő megmutatja! Ráadásul ez a padozat olyan menzajellegű volt, meg lakótelepi konyhákban jelent meg linóleum helyett. A Kocsis-villa a *Nárcisz* utcában, amolyan *Bauhaus*-jellegű volt, akár maga *Walter Gropius* is építhette volna, egyenes vonalak, lapostető, egy nagy téglatest volt az egész, kivéve középre komponálva a félkör alakú kiöblösödés. Ez volt Zoli szobája is egyébként. *G. Fábri Zsuzsa* 1984-ben megjelent *Negyven arc, negyven írás* című fotóalbumában jól látható a kocsisi belső tér, amely teljesen visszafogott, már-már aszketikus, az én föltupírozott szobámhoz képest, mint egy albérleti szoba. Kristálycsillár, de akkoriban készülhetett. A zongora középen, közel az ablakhoz. Akkori koloniál ruhásszekrény, szemben ugyanilyen stílusban könyvespolc, drámaian kevés kötettel. Pici íróasztal, és a nagy perzsaszőnyegen hatvanas évekbeli három szék, dohányzóasztal. Persze, nem dohányzott azon senki, Zoli nem bírta a füstöt, nem tudom, a suliban kipróbálta-e egyáltalán. Sosem kérdeztem. Ha viszont Pilinszkyhez fölugrott, egy évre elegendő füstbombát kapott, ezt tapasztalatból tudom. Az ember ilyen találkozás után azonnal mehetett mellkasi szűrésre, a megnyugvás kedvéért. Hogy miért ez az ingerszegény félkörü helyiség, nem tudom. Nem ragaszkodott ő tárgyakhoz, de még talán könyvekhez sem. Otthon alig tartózkodott. A gyakorláshoz meg elegendő akár egy szerzetesi cella is.

Igen ám, de hová segített lerakni a sok kis négyzetet, azt az átkozott mettlachit? Mert építkezni kezdett. Egy ugyanolyan alapterületű szintet huzatott a már meglévő házra. Külön a szülőktől, mégis együtt velük. Adrienne édesanyja és édesapja maradtak Mátészalkán. Egy ilyen ráépítés egyszerre szellemi és fizikai halál, amelyből már itt a földön is megtörténhet az oly hön áhított föltámadás. Zoli igyekezett eltűnni. Fölszívódni. Ő volt a családfenntartó –

csupa nagybetűvel. Még több koncert a világban, még több gyakorlás, de házon kívül. Esténként, amikor hazatért, semmi nem volt elég jó, elég szép, volt falrész, amelyet nem átalított háromszor is visszabontatni. Szerethették a melósok! Ekkorra már megszületett Rita, akit én Márknak néztem, pedig kislány köszöntötte csücsörítve föléhajló bozontos fejemet. Arankával fölmentünk a Farkasréti temetőbe egy jó kis sétára, köszöntöttem régen meghalt mestereimet. Visszafelé javasoltam, ugorjunk be a Nárciszba, látogassuk meg Zoliékat. Már biztosan kész a ház, minden a legnagyobb rendben. A kis Polski szuszogva vette a levegőt, nem bírt még az enyhe domboldalakkal sem, lévén léghütéses, szegény, de aránylag simán le tudunk parkolni szemben Zoliékkal. Kapucsengő. Na, még egyszer. A lépcsősor tetején Adrienne mosolygott. Nyílt a kertkapu, mi meg fölcaplattunk. Szia-szia, puszi-puszi, és beléptünk a szentélybe. – Gyertek följebb – invitált a mindig bájos Adrienne. Ugyanaz a kislány volt, mint akit először megláttam a Zeneakadémia folyosóján, ahol szabályosan elröpült mellettem, a haja úszott utána; éppen fölcsapódó piciny halványrózsaszínű talpa akkor *Sir Joshua Reynolds Az ártatlanság kora* című bájos kislányportréját idézte föl, ahol a tappancska éppen, hogy kilátszott a hosszú ruha alól.

A lépcsőfordulóban nagyméretű olajkép állított meg. Aranka is megtorpant mögöttem. A vászon csak vakkereten feszült, *Várady Róbert* alkotása. Őt még Belohorszky Pali ajánlotta Szalatnyay József figyelmébe, hogy tegyen meg érte mindent, mert rendkívüli festő. Ezt a képet és magát a művészt a bébiszitter ajánlotta Zoliék figyelmébe, meg is vették; akkoriban nagyon sok pénz volt hetvenezer forint. Ma már sokkal de sokkal többet ér. Várady, remélem, a festészeti kánon tagja, ha nem, hát a festői céh nem tudja, mit csinál. Milyen is ez a művész? Talán ha ideidézem *René Magritte* egyik képét: *Golconda, 1953*-ból, avval a nem kis különbséggel, hogy Várady képein is hullanak alá az emberek, férfiak és nők, akár szemből, akár háttal, vagy éppen fölfeleszálló angyalokként célozzák meg a sztratoszférát, de nagy általánosságban háttér nélkül. Ha körbenállnak, akkor sincs semmi és senki, se előttük, sem mögöttük, mert a végtelen térben lebegnek. Amit ott láttam, lenyűgözött. *Művészetek körül*, ez volt a címe. Mondhatnánk akár, hogy föltolulnak egyetemes művészettörténetünk nagy mozzanatai. *Rodin Gondolkodója, Jan Vermeer Festőművésze*, aki egyedülálló módon háttal ül nézőjének, a *Milói Vénusz* és még egy pár igazi attraktív közös kincs. Önző módon azonnal ezüst-arany kombinációjú képkeretet álmodtam a mű köré, otthon már megvolt a helye, már csak a kampószöveget kellene beverni, de ócska a fal, ekkora szög maroknyi vakolathullással járt volna. Úgyhogy búcsút intettem a képnek, Adrienne után vánszorogtunk. Balra mindjárt a gyerekszoba, cipőnket már levetettük lejjebb, ezért bátran léptem a helyiségbe. Bokáig süllyedtem. Na, gondoltam magamban, itt aztán nem esnek nagyot a gyerekek! Nem túlzás egy kicsit? Adrienne anyai aggódása sem győzött meg. A gyerek koszolódjon sokat, essen akkorákat, mint a zsanérját veszített ólajtó, menjen át mindenben, örömmön és csalódáson, verekedjen, ha kell, akkor kialakul az erős szellemi és testi immunrendszer. A mi időnkben bezzeg! Na, merre az a híres mettlachi? A fürdőben? Adrienne kinyitotta az ajtót. Középen kész medence. És mindenütt, járólap, olyan homokszínű, valódi süttői márványból. Zoli, ahogy lerakja. Kiderült, Zolinak Süttőről hozták az anyagot, egy nagy tömbben, és a mester maga darabolta föl, csiszolta és rakta le szigorú geometriában. Úri helyen úri otthon. Járt ez már Zolinak.

Lefelé menet újra beitta szemem a festményt. Pilinszky megint. „Az az igazán jó kép, amelyik még egy halálraitélt cellájában is elviselhető.” Várady Róbert műve ilyen? Magam sem jogilag, sem betegségileg akkoriban nem voltam halálsoron. Mégis arra gondoltam, igen,

ez a kép megnyugtat, ugyanakkor, ha visznek a kivégzőhelyre, nagyon vágnék vissza, hogy újra láthassam az egyetemes művészi forgatagot. Búcsút vettünk Adrienne-től. *Schopenhauer*-nek igaza van: „Minden elválás ízelítőt nyújt a halálból, s minden találkozás a föltámadásból.” Ebbe a házba nem nyitottunk be soha többé.

*

Első kötetem – *Tettamanti Béla* fantasztikus borítójával –, ez a majdnem négyszögletes alakú, füzetszerű, húsz forintos valami a sorozatgyűjtőknek is köszönhetőleg, két hét alatt elfogyott. Hogyan szólalna meg angolul ez a könyvecske? És akkor befut az ember. Egyre-másra jönnek az ajánlatok, rávetül a Nobel-díj jókora árnya, ilyenekről álmodoztam, mindig ébren. És jaj annak, aki nem éjszaka álmodik. *Ted Hughes* a nagy angol költő, Pilinszky fordítója viszont ott volt a pakliban. Kellett a nyersfordítás, *Csokits János* remeklése is belejátszott abba, hogy angol nyelvterületen Pilinszky világnagyság lett.

Mindegy. Elküldöm Angliába és kész. Zoli, szokása szerint csak kuncogott, hogy azért mégse kellene mindjárt a legmagasabb hegyet megmászni, elég lenne egy dombocská is, de én hajthatatlan voltam. Látva elkeseredett önmarcangolásomat, eszébe jutott: – Küldjünk neki lemezeket is! Ott van egyszerre kettő. Ahol a Jancsi saját verseit mondja – utánozhatatlan hanghordozással, színészeket legyűrő utolérhetetlenségével –, és a másik lemez, ahol kedvenc költőit mondja föl, nem kevesebb energiákat mozgósítva. Akkoriban interjúvolták a költőt, hogy miért nem mondott József Attilákat? Mire ő csak annyit válaszolt, *nem merem*. Annyira tisztetem, hogy *kevés vagyok hozzá!* És Zoli? Ő is küldhetne saját lemezei közül. Benne is motoszkált a gondolat, de nem akarta magát belekeverní költői-háromszögünkbe. Aztán adott lemezt saját magától; sajnos, nem tudom már, melyiket. Az biztos, hogy magyar volt, és akkor Bartók. Talán valamelyik zongoraversenye Zolitól, és az akkori Állami Hangversenyzenekartól. Nekem duplikáltan megvolt mindkét Pilinszky-bakelitom, mert ajándékba is megkaptam őket. Most már csak valami nagyon nagy borítékot kellett szereznünk, Zoli ebben sem volt rest, fölfújta műanyag gömböcskékkel bélelt, amolyan pufi-zacsiba süllyesztettük a három lemezt, a *Költői színjátékot*, és benne a levél. Itt már volt egy kisebb akadály. Angol levél kellene. Zoli kiválóan beszélt és írt angolul, de azt mondta, magyar levelem a nagy költőnek annyira irodalmi, hogy ő nem tudja nyugodt szívvel vállalni. (Ami levelemben áll, hogy Zoli fordította, így nem igaz.) Anyanyelvi angol irodalomtanárnak adta oda, aki nyilván kitűnően fordította szavaimat, amelyek néhol himnikus magasságokba szöktek.

Sokat álltam sorban a postán. Expressz ajánlott volt a hivatalos neve a küldeményemnek. Londonba, a Faber and Faber Kiadóhoz címeztem, mert lakáscímét nem tudhattam. Oda meg állítólag gyakran benézett Hughes. Mikor leesett a tantusz, hogy most már nincsen visszaút, minden a költő kezeihez jut, még izgatottabb lettem. Mert sok álmom megvalósult. És mint a gyerekek általában, mikor már birtokomban volt valami, akkor már nem is volt olyan fontos. De ennél az esetről már óvatosabb voltam, nem ittam előre a medve bőrére. Elkezdtem *Ted Hughes* verseket olvasni. Mitől több ő, mint Pilinszky? Később jöttem rá, hogy az ember *magyar verseket* olvas akkor is, ha fordítás. Honnan is tudhattam volna, hogy mit mond egy echte angliainak az ő költészete? Még ha tisztán beszéltem-olvastam volna is az angolt, akkor sem ott szocializálódtam, a környezet is más volt Csepelen, mint mondjuk London valamelyik külvárosában. Mert, bevallom, nekem Pilinszky tetszett a nagyobbaknak. Az is nagyon izgatott, hogy két ilyen zseni, mint *Ted Hughes* és *Sylvia Plath*, hogy tudtak együtt

létezni mint férj és feleség? Utóbbi miért választotta az önkéntes halált kétgyermekes asszony létére. Lehet-e normális család két rendkívüli művész házasságából? Zolit is faggattam erről, de ma sem tudom, „normális” volt-e két házassága? A négy gyermek: 2x2, őt igazolná vissza. Ha valami marad belőle, túl az egész életművön, akkor az a négy gyermek, bennük Zoli huszonhárom kromoszómájával. Azóta Ted Hughes is Sylvia után ment, most együtt vannak *Az üvegbura* alatt, reménykedve a föltámadásban, és a hughes-i verscím manifesztálódik és a *Varjú földet ér*. Én még hozzáteszem: a párjával együtt...

*Ted Hughes költő úrnak
London*

*Tisztelt és Nagyrabecsült Ted Hughes,
bocsássa meg nekem, hogy én, mint a legkisebb magyar költő, levelet merészelek írni Önnek, a legnagyobb angol költőnek, s csak azért merem megtenni mindezt, mert Pilinszky János költészete hatott rám legerősebben, s így némi nagyképűséggel tanítványának is mondhatom magam.*

Olvasmányokból tudom, hogy Ön szerette Pilinszkyt, elismerte, nem úgy, ahogyan teszik azt ma Magyarországon, ahol kimondják róla, hogy jó költő, hogy utánozhatatlan, hogy antifasiszta, de hogy a legnagyobb a háború óta, azt soha! Megpróbáltam mindent, ami erőmből tellett. Írtam glosszákat különféle lapokba: nevezzenek el róla utcát. Nem lehet. Budapesten sok a védett utcanév. Talán egyszer. Valamelyik lakótelepen kaphat utcát. Pilinszky és a lakótelep? Írtam arról is, hogy sírját tegyék rendbe, netán készíttessenek emlékművet. Ez szerencsére elkészült, Budapest legelőkelőbb temetőjében nyugszik, sírján csak ez áll nemes egyszerűséggel: PILINSZKY. No, és egy bronzszobor, egy szélben megcsavarodott, a földbe fúródott kereszt. Persze azt nem tudom, ki csinálta a szobrot, kinek a megbízásából... Kevesen tudják azt is nálunk, hogy 1978-ban Milosz mögött második lett a Neustadt-díjért folyó versengésben.

Írtam egy általam esszé-beszélgetésnek nevezett sorozatot, ahol az ország vezető művészei mondják el élményeiket, benyomásaikat, tapasztalatukat Pilinszkyről. Köztük Kocsis Zoltán, a világhírű zongoraművész is, aki volt oly kedves és ezt a levelet az Ön számára lefordította.

Ezen esszéim folyóiratokban megjelentek, de könyvalakban képtelen vagyok kiadni őket. Nem kell senkinek. Szomorú...

Mellékelten megküldöm Önnek Költői színjáték – a cím ne tévessze meg, de Dantéhoz, sem Balzachoz nem kötődik – című első, a kiadóink állapotát ismerve talán az utolsó verseskönyvemet. Talán érezhető a versekben a Pilinszky-hatás, de remélem, nem oly nagyon, hogy az zavaró, esetleg plágium lehetne.

Kérem Önt, ha kedve van, s főleg ideje arra, hogy e könyvecskét kézbe vegye, olvassa el verseimet, s ha nem ment el a kedve végleg, írja meg róluk a véleményét. Természetesen csak abban az esetben, ha mód van az egyszerű fordíthatóságra.

Szeretettel szorítom meg a Kezét, híve és rajongója:

Koppány Zsolt

1988. szept. 5.

Budapesten.

A válasz meglehetősen lakonikus volt. Én mégis örültem. Mert mi van akkor, ha több magyar is érkezik, barátokká válnak, és fölfigyelnek: valódi költő ez az ismeretlen Koppány, veselkedjünk neki, írjunk különféle nyersfordításokat, aztán bízzuk Tedre a választást, melyikből óhajt költeményt csinálni. Az föl sem merült bennem, hogy első kötetes szerzőt aligha fogják angolra fordítani, végképp nem a Faber and Fabernél, mert mi van, ha a költőcskéből már a sok késleltetés miatt is elapadhatott a költői véna. Összesen húsz könyvem jelent meg, és azóta sem fordítottak le tőlem egyetlen sort sem idegen nyelvre.

Court Green
North Tawton
Devon

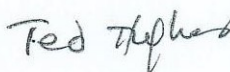
14 November 1988

Dear Koppány Zsolt

Thank you for your book and the records. Before I unlock your Hungarian I shall have to wait for the help of a Hungarian friend who is at present travelling abroad, but I look forward to what I shall find.

Yours sincerely

TED HUGHES

*

Fekete december. Gyászszalag még a szívemen is, koszorúerek helyett. Bemondta a tévé. Hosszantartó súlyos, blablaba. Kossuth- és mindenféle díjas színésznő. Szemes Mari meghalt. Egy évig a kórházban. A vese apró szűrői. Hiába minden. Dagadt a gyönyörű bokája, jobbján olykor megfeszült a csillogó vékony aranylánc. Szeme helyén két sötét karika. Fia újra nősült. Ott voltam. Hátranyúlt, úgy fogta a kezem. Azóta a velemkorú srác is halott. Nincs több felvonás.

December végén Belohorszky Pali csönget. Kicsit fáradt voltam hozzá. Leült és kérte a korsó vizét citromlével. Csuklóin vöröslő, saját bőréből létrehozott karperecek. – Eltemettük Szemes Marit. – Pali bólogatott, alig hallhatóan kérdezte: – Meghalt? – Mintha nem tudta volna. Mi lehet ezzel a szegény fiúval? Nem volt alkoholszaga. Semmi, csak a szokásos, figyelek

is, meg nem is. Mintha máshol járna. Hiszen Zolival egyetértésben megállapítottuk, hogy hármunk közül ő a *főlipót!* Megitta vizét, és sietve távozott. Akkor láttam utoljára. Őt is bementa a tévé, mert ott dolgozott a Szabadság téren. És megtudtam: Pesterzsébeten a villamos sínekre feküdt, jöttek a rendőrök, akiknek azt üvöltözte, hogy „ti öltétek meg Popieluszkót!” A Szolidaritással szimpatizáló tisztalelkű lengyel papot. Több se kellett a rend derék őreinek! Bilincset rá! Dr. Belohorszky, majd adunk neked! 1989-et már nem érte meg. A koktél, amit megivott, halálos pontossággal végzett vele. Honnan tudta a receptet?

Mindketten *koránfekvők* lettek. Mari ötvenhat volt. Pali negyven. Észveszejtően hamar helyezték magukat nyugalomba. A végsőbe. Nyugodjanak békében – mondjuk kórusban. És én? Mi mindannyian, akik szerettük őket? Hiátusuk taglója léket vágott a szívembe. Gyógyíthatatlanul lüktet azóta is a szív helyett a nyughatatlan, lángoló kráter.

1991.

A STÁDIUM PESTERZSÉBETEN

Wolfgang Amadeus Mozart kétszáz éve halott. Egész esztendőben őt ünnepli a világ. A Stádium című folyóiratban, mely Pesterzsébeten szerkesztődött, Kárpáti Kamil költő-író, József Attila-díjas művész vezényletével, magam is publikálni kezdtem, s mivel anyagbeszerző voltam – akkorra már a Lapkiadó bútorraktárosa-, feladatom, a privatizációt előlegezendő, a raktár teljes kiürítése volt. Vagyis pénzzé tenni mindent, még azt is, amit lehegesztettek – ez lett föladatom a Stádium esetében is, nevem nem került az impresszumba, csak szállítottam a jobbnál-jobb anyagokat, hadd nemesedjen a lap. Külsínje olvasóbarát volt, szép, kézbe kívánczó. Ha az ember hosszanti irányban megfordította, akkor ott is a Stádium kezdődött, de németül. Perfekt fordításban, a lap törzsanyagának kb. egyharmada. Megegyeztem a főszerkesztővel, hogy ráveszem Kocsis Zolit, ugyan beszélgessen már el Mozartról, mondjuk Wilhelm Andrással, ha lehet, ingyen. Sikerült. A/4-es papírra gépelték a vaskos anyagot, felejthetetlenül rózsaszínben virítottak a lapok, fekete, vékony filccel meg a számtalan javítás. Kamil még ezt is tovább javította volna, de lebeszéltem, mondván, hagyjuk meg a dolog élőbeszéd jellegét. A Stádium kikerült a német nyelvterületekre, Ausztriába, Svájcba és Németországba. Egyetlen betű le nem íródott róla, vékonyka hang sem szólt a tévéből, rádióból, pedig komolyan tárták föl Mozart fölfoghatatlan univerzumát, de jusst se! Glenn Gould-ról esett a legtöbb szó, hogy ő nem tartja olyan nagyra Mozartot, mint a fél világ. És Zoli tényleg átvett óhatatlanul is Gould gesztusrendszeréből, pontosan úgy, ahogy egyszer rámszólt: – Te, öregem, úgy nevezsz, mint Mozart a Forman-filmben. – És tényleg. Rámragadt. Zoli természetesen KOCSIS ZOLTÁN volt, lett és maradt. Egyedi kombináció. És túl az előadóművészen, jelentős gondolkodóvá vált, úgyhogy megjött a kedvem, hogy újabb beszélgetésszé-sorozatot készítek.

„NOMEN EST OMEN”

Kocsis Zoltán – művészetről, halálról, ötvenhatról

„Kerek tíz esztendő telt el azóta, hogy először nyomtam le a Zeneakadémia legendás 8-as tantermének szecessziós rézkilincset, hogy Kocsis Zoltán óráit aztán folyamatosan látogassam, ellesvén a titkos zenét, a zenei gondolat végtelen birodalmát. Nem sikerült. A titkot csak Ő tudja, meg azok a kiválasztottak, akik otthonosan mozognak e birodalomban.

– Mindig keresünk valami apropót. Valami kurzust. Politikai vagy egyéb aktualitást. Ilyen a természetünk. Vagy szokás ez inkább? Nem tudom. És most mi beleesünk, hogy az aktualitás jelen legyen, mindenk fölé helyezzen egy embert, aki talán tényleg mindenk fölött álló, de adunk neki még egy löketet, hogy az emelkedés az Isten magasságába érjen. Mozart-év ez az idej. Jó bornak nem kell cégér. De kell-e Mozartnak?

Kocsis Zoltán: – Mozartról egy szócikk – nem tudom már, melyik lexikonban – azt írja, hogy életműve az emberiség közös kincse. Na, most mi az, hogy közös kincs? Az, amit

mindenki a magáénak érez, és mindenkinek joga van egyformán méríteni belőle. Azt hiszem, hogy ezzel máris válaszoltam, mármint, hogy Mozartnak nemigen kell a cégér. Mozart azok közé a vitathatatlan nagyságok közé tartozik, akik mindenféle divathullámon túl örök életűek. Ilyen tényleg csak néhány van; természetesen nem csak évfordulók, vagy más aktualitások, esetleg divatőrületek kapcsán is föllángolhat az érdeklődés egyes komponisták művei iránt. Az Amadeus-film után hirtelen több tízszeresére nőtt az eladott lemezek és az előadott Mozart-művek száma.

Természetesen a legkiemelkedőbb nagyságok sem kerülhetik el a divathullámokat, de azt hiszem, hogy leginkább ők kerülnek el. Ők az élet minden pillanatában aktuálisak, tehát nem árt nekik még ez sem. A zenetörténetből maximum, ha tíz nevet tudnék mondani... természetesen Mozart ezek közül is kiemelkedik. Már nem tudom, ki mondta róla, hogy a szellemtörténet legegységesebb zsenije volt. Bizonyosan így van, bár más szempontból nem biztos, és én nem szeretem az összehasonlítgatásokat; lehetséges, hogy a zenetörténetben is létezett átfogóbb agy, vagy nagyobb szellem, de tehetségesebb művész – aligha. Bach agya sokkal inkább hasonlítható egy komputerhez, mint a Mozarté, de nyomban vitatkoznék is önmagammal, mert hiszen Mozart állítólag egyszerre egyetlen pillanatban tudott hallani egy szimfóniát, ezt ő le is írta, Bach viszont sohasem írt ilyet. De honnan tudjuk, hogy Bach nem volt erre képes? Az ő kompozíciói bonyolultabbak, ám a bonyolultsági fok nem lehet értékmérő. Nem lehet mércéje annak, hogy mennyire tökéletes egy mű, mennyire szól az emberekhez és az emberekről. Ilyen értelemben, ha pusztán a tehetség felől közelítünk, Mozart talán valóban minden idők legnagyobb zsenije volt. Beleértve tudósokat, filozófusokat és más művészeket is. Múltkor nagyon érdekes beszélgetésben vettem részt; valaki fölvetette, hogy ha filozófiai síkra át lehetne fordítani a legnagyobb zenészek alkotásait, akkor talán lényegesebb, alapvetőbb gondolatokat tudnánk a magunkévá tenni, mint mondjuk a legnagyobb bölcselők munkáiból.

Én erre azt mondom csak, hogy szerencsére nem átvihető, hiszen egy nyelv sajátosságait, ha úgy tetszik, értékét pontosan azok az elemek adják meg, amelyek csakis abban a nyelvben fordulnak elő. Hiába mondja Pilinszky, hogy Bach nagyobb gondolkodó, mint Kant, a zene nyelve mégiscsak más. Nem feltétlenül teljesebb; de talán árnyaltabb kifejezésre alkalmas, mint a szavak. Ha végiggondoljuk, hogy Debussy egyetlen másodperc alatt micsoda utakat képes lélekábrázolásban bejárni a zenével – most a Pelléas és Mélisande-ra gondolok –, akkor azt kell mondanom, hogy szavakkal ezt nem lehet megoldani; ugyanakkor azt kell mondanom, hogy nem is lehet célja a művészeteknek, hogy egymással konkuráljanak.

Elkanyarodtunk Mozarttól; a legelső, ami a zenéjéről az eszembe jut, hogy egyetemes, örök érvényű, és valami furcsa módon öröktől fogva létező. Az *Eine kleine Nachtmusik*-ról az az érzésem, hogy mindig is megvolt, csak meg kellett születnie Mozartnak, aki ezt leírta. Nem tudom, te hogy vagy vele, irodalmi alkotások tekintetében, neked is voltak nyilván ilyen érzéseid, egyes versekről, vagy akár regényekről is, hogy örök érvényű, bármikor megtörténhet és öröktől fogva létező.

– Persze, ilyen nálam Dosztojevszkij majd' minden regénye, de József Attila is. Most azonban szálljunk lejjebb a szerzők között, de Schäffer drámáját ne minősítsük, annál inkább a Forman-film kódáját, ahogy az ócska zsákba varrt kis termetű holttest belecsúszik a gödörbe, s közben a Requiem Lacrimosája feketére festi a véget nem érő esőt, s fölporzik a mész, a

fertőzést megelőzendő. Szóval, ez a jelenet méltó volt Mozarthoz? Ez a jelenet maga volt Mozart, az ember? Ha létezik a művészi skizofrénia, illett ez Mozarthoz, a művészhez is?

Kocsis Zoltán: – A dologban az a szép, hogy beteljesedik valami, ami túl van azon, hogy most díszes temetést rendeznek neki, vagy mint egy kutyát dobják a tömegsírba. Egy ekkora szellem esetében teljesen másodlagos az, hogy a corpus milyen módon kapja meg a végtisztességet. Nem az egyetlen példa a szellemtörténetben, hogy valakit jeltelen sírba temetnek, vagy nem is tudják, hogyan halt meg; gondolj csak erre a Petőfi-hercehurcára! Petőfi halála óta egyre-másra bukkannak föl a legendák, de úgy vélem, Petőfit nem ez tartja fenn, hanem a művei, a szelleme. Mozart esetében ez még inkább így van, mert csak sokad-sorban gondol az ember arra, hogy te jó Isten, ez az ember nem kapta meg azt a végtisztességet sem, amelyet minden tisztességes polgár megérdemel.

A harmadosztályú temetés abban az időben a tömegsírt jelentette. Egyszerűen nem volt pénze az özvegynek. Ez minősítheti az özvegyet; minősítheti Mozart idézőjelbe tett barátait, de minősítheti magát Mozartot is, aki nagy jövedelmekkel rendelkezett és két kézzel szórta a pénzt. De azt hiszem, mindez nem érdekes. Megint csak azt tudom mondani, teljesen sokadlagossá teszi, hogy ennek az embernek a földi porhüvelyével hogyan bánik az utókor, mert az utókor Mozart szellemének megadta azt a tiszteletet, amelyet megérdemel. Nem biztos, hogy mindig, minden pillanatban. Hajlamosak vagyunk egy Mozart lényét természetesnek fölfogni, de az ő léte mindenképpen ajándék a későbbi koroknak, és nem lehetünk elég hálásak, hogy Isten megengedte, hogy ezen a világon éljen harmincöt évig. Néha hihetetlen, hogy ezen a szörnyű és ugyanakkor gyönyörű világban élt egy Mozart. De a léte is ilyen volt. Rövid élete alatt mindent megélt, és saját tehetségével való szintézisben mindezt közkinccsé tette. Nos, ennél többet nem lehet szellemtől elvárni. Nem lehetett volna méltóbb és adekvátabb életet élnie, mint hogy poklokon és mennyországokon át vándorolva alkossa meg életművét.

– „Az ész álma szörnyeket teremt” – mondta Goya rajza. A filmben micsoda pitiáner szörnyecske volt ez a Mozart! S a levelei! Nagy művészeket Krisztushoz hasonlítunk, vagy ahogyan Pilinszky mondta, vannak Fiú- és Atyaistenek, Mozart a Fiúisten és akkor azok a hátborzongató kacajok, röhögések, szarkasztikus vihogások, és szikrája sincs az alázatnak. Lehet Isten egy Mozart?

Kocsis Zoltán: – Lehetetlen most már – amit egyébként igyekeztem volna elkerülni –, hogy ne mondjam el a benyomásaimat a filmről. Mi tagadás, tetszett, de mindjárt hozzá is kell tennem, hogy nekem Mozart többet jelent, mint a filmbéli, akinél jóval árnyaltabb, gazdagabb, összetettebb egyéniségnek képzelem. Természetesen egyetértek azzal, hogy tele volt infantilis megnyilvánulásokkal, és a tudatosan kialakított polgárpukkasztó viselkedésmóddal. Aki a hercegérsek előtt föl mert állni és ki mert mondani, „örülök, hogy nincsen dolgom önnel”, ahelyett, hogy azt mondta volna, mint minden akkori normális ember, például Öfőmagassága, vagy ilyesmi, illetve aki parolázott II. Józseffel, az mindent megtehetett. De nem a polgárpukkasztás, hanem a szellem jogán tehette ezt. Mindez a filmben a szokottnál nagyobb hangsúlyt kap, bár Salieri szemén keresztül az egész joggal kaphatott ilyen színezetet. Ő aztán igazán udvari szolga volt, akit mindenféle szabályok kötöttek, amelyeket maradéktalanul be is tartott és tartatott, és aki elég éles eszű és tehetséges volt ahhoz, hogy Mozartban fölismerje a korszakalkotó zsenit. A film tudatos bosszantásnak állítja be Mozart közéleti és egy picit túl ösztönös-zseniálisnak a zenei megnyilvánulásait. Valószínűnek

tartom, hogy mindennek ellenére Mozart mégsem volt ennyire infantilis, bármit is ír például a leveleiben. Biztos vagyok abban is, hogy nagyon is tudatos az a folyamat, amelyben a saját egyéniségét fölépítette; még egy Mozart esetében is fönnáll az, hogy az egyéniségét meg kell találnia. A zenéhez való viszonyát a végsőkig kiszélesítve, kialakította a saját stílusát. Az a lassú tétel, a fűvósszerenád, amellyel az Amadeus indul, egy teljesen kialakult, érett Mozart-stílus. És akkor még hol vagyunk a nagy zongoraversenyektől!

Mozart elsősorban zenésznek tekintette magát, másodsorban is zenésznek, harmadsorban is. Annyira zenei jelenség, hogy valószínűleg mindent a zenén keresztül látott. Az Isten által kapott adományokat a lehető legökényesebb módon kamatoztatta. Mindez tudatos; egyre jobb műveket írt, s nyilvánvalóan a kései darabjai a legjobbak. Mert nagyon jó a 449-es Esz-dúr zongoraverseny, vagy a 450-es B-dúr, de az 595-ös B-dúr még ezeknél is jobb.

– Nem beszélve a Requiemről!

Kocsis Zoltán: – Hát igen, az megint egy különleges dolog... Már az maga félelmetes, hogy valaki egy rekviemmel fejezzen be egy életművet, ugyanakkor egy rövid élet alatt olyan zárt oeuvre-t hagyjon hátra, amely bárki élemedett korú komponistának a becsületére válna. Én nem hiszem, hogy Salieri megmérgezte, azt sem hiszem, hogy a szabadkőművesek eltették láb alól, mert túl sokat tudott; nem. Egy ilyen élet természetszerűleg a korai halált is magában hordozza. Még azt sem mondhatom, hogy a végén sietett volna, nem úgy, mint Schubert, aki szintén rövid életet élt, de az életműve csonka maradt. Mozart műve még a műfajok tekintetében is teljes és kerek, nehéz is számba vennem, mit nem csinált; csellisták például hiányolják, hogy szinte nem is írt csellóművet, de istenkém, nem az ő hangszere volt.

Ha élt volna még, mondjuk, öt évet, akkor se hiszem, hogy írt volna.

Tehát nem az életének rövidségén múlt... Az a csodálatos, hogy minden műfajhoz megvan az az alaphang-árnyalata, amely egy életműben az egyes művek helyét kijelöli. Ugyanakkor azokat is meg tudom érteni, akik stílusában homogénnek, sőt, ne adj Isten egyformának hallják Mozartot, de erre csak egy válaszom lehet: ez a stílus tisztasága.

– Egy interjúban azt mondtad arra a bizonyos mit kívánnál egy jótündértől kérdésre, hogy Chopint szeretnéd hallani és látni, ahogy zongorázik, Bachot áhítanád, ahogy orgonál, de Paganini hegedűjátékát is szívesen megcsodálnád. Csak a zene birodalmát fürkésznéd, visszaballagván az időben? Én például szívesen meglapulnék Grünwald műtermében, állványok és vásznak mögül lesve, ahogy fölhordja a mindent elöntő fehérségre irtóztató görceit.

Kocsis Zoltán: – Mivel én zenész vagyok, természetesen elsősorban zenében gondolkodom. Szakértő lévén, apró finomságokat jobban érzékelek, és nyilván ezért jobban is érdekel minden, ami a zenével kapcsolatos. Természetesen imádom Grünwaldot, Bosch, Breughelt, vagy bárki festőt mondhattál volna, de az én számomra nem sokat mond, hogy a festő milyen arányban keveri a festéket a palettán, így tehát a kész kép hat rám, természetesen elemi erővel. Nem szakértő lévén, a műhelytitkok ezért nem érintenek meg.

Hogy miért említettem Chopin zongorával, Bachot orgonával és Paganinit hegedűvel, az pontosan abból következik, hogy ennél a háromnál nem tudom elképzelni, hogyan is játszottak. Vagyis a látvány és a hangzó anyag összhangját, tehát látom, amit hallok és hallom, amit látok, sőt, Chopin esetében nem is tudom elképzelni, hogyan lehetett világokat felforgatni olyan keskeny spektrumban, amit a Chopin-előadásmód dinamikailag megkíván. Mások biztosan Lisztet szeretnék hallani-látni, de róla igenis el tudom képzelni, hogyan játszhatott. Mozarttól azért tudom ugyanezt elképzelni, mert túl sok zongoraművet alkotott

ahhoz, hogy képünk legyen róla, bár azt sohasem szabad elfelejtenünk: Mozart hegedűsként kezdte! Félig-meddig vonós gondolkodónak is maradt meg. Egyes kimagasló kortársak szerint zongorán nem tudott igazán éneklő legátót játszani – Beethoven írta valahol, hogy aki ilyen legátóra kíváncsi, inkább hallgassa meg Hummelt. Minden igazságuk mellett abban tévednek, hogy Mozartnál a legátó más. Ő virtuóz volt, komponálásban és valószínűleg előadás-technikában is, mint ahogy Bach a kontrapunkt kezelésében, és így tovább. Ha valaki belemászik valamibe, előbb-utóbb tökélyre viszi, amit csak ő tud. Mozart a belső szólamok énekelletésével, a témák sokrétűségével, a kifejezőerő addig sohasem hallott szintjére emelésével elért olyasmiket, amelyek mellett abszolút érdektelen az, hogy mindezt milyen technikai eszközökkel valósítja meg. Az, hogy nála tényleg van egyfajta nonlegatos anyagkezelés, szerves része a stílusának. Beethoven természetesen sokrétűbb, de Mozart nélkül ő sem lett volna Beethoven. (Ezt egyébként ő maga sem tagadta.) Ha megnézzük Beethoven korai műveit, hát azokban sem teng túl a legátó. Ezek után az is világos, hogy miért szeretném Beethovent is inkább hallgatni, látni, ahogyan játszott, mint Mozartot. Ha olyan választásom lenne, hogy Mozartot meghallgassam, vagy ne, akkor minden pénzt megadnék, hogy halljam, de ha arról lenne szó, hogy Beethoven vagy Mozart, akkor én az előbbit választanám. Még azért is őt választanám, mert profi zongorista, és a mai zongoratechnika szemszögéből nézve progresszívebb volt. Igaz, a hangszer is sokat fejlődött. Mozartot szinte magam előtt látom, hogy előadja saját műveit, számomra ez teszi darabjait kevésbé enigmatikussá; úgy érzem, ebben is van a műveinek korszakokon túl nyúló ereje. Emlékszel, mit mondtam Rachmaninovról? Hogy olyan, mint egy öröktől fogva izzó csillag. Most azt mondom igen, de nem kerülheti el csillag-sorsát: egyszer biztosan kihuny. Mozarté soha.

– Jozsif Brodskij, az orosz származású Nobel-díjas amerikai költő egyik írásából idézek: „Az a téveszme pedig, hogy a művész az egyszerű földi halandó számára elérhetetlen dolgokat is képes érzékelni, felfogni és kifejezni, körülbelül annyi igazságot tartalmaz, mintha azt mondanánk, hogy a művész a polgárnál felfokozottabban érzékeli a fizikai fájdalmat, az éhséget és a szexuális kielégültséget.” Ezzel elkanyarodunk a művész úgynevezett hétköznapi létébe, amely számomra megegyezik a művészi léttel, hacsak nincsen valamiféle skizofrénia; na most kizárt, hogy a művész igenis képes érzékelni olyan finomságokat, amit az egyszerű ember nem? És a fizikai fájdalmat, nem beszélve a lelkiről (vagy csak arról) nem szenved meg jobban? Ha akarod, válaszd ketté a művészetet interpretáló és kreatív csoportokra... Nos, ha Brodskij igazát véled, akkor a művész miben különbözik – például egy Dosztojevszkij – az egyszerű földi halandótól? Csak abban, hogy mást csinál, mint mások?

Kocsis Zoltán: – Azt hiszem, hogy ezt az egész kérdést mi, művészek feszegetjük a leginkább, mert mi érezzük úgy, hogy az érzékenység a mi privilégiumunk. Szerintem ez nem igaz. Vannak sokkal érzékenyebb emberek, egyéb kategóriákban sokkal inkább kifejezőek, önmegvalósítóak, mint a művészek. Ebben a Brodskij-fölvetésben nem az a fő kérdés, hogy van-e egyáltalán különbség művész és nem művész között, hanem az: mi a művészet? Ha már itt a szexuális kielégültségről szó esett, akkor például a szexuális együttlét is lehet a művészi kifejezőerő szép példája. Vagy bármilyen életfunkcióhoz kötött jelenségek, gondolok itt a legegyszerűbb, a mindennapi élethez leginkább kapcsolódó tevékenységre, például a szakácsművészetre, vagy bármire, melybe az ember belopja a saját esztétikumát. Ilyen értelemben nekem az az utcaseprő, aki nem csak azért söpör, mert fizetik érte, hanem azért, hogy ragyogjon az utcája, az éppen olyan művész, mint Richter. Lehet a zongorázást is úgy csinálni, hogy

távol van a művészet fogalmától, és lehet az utcaseprést, mosást, takarítást is úgy csinálni, hogy esztétikai kincs az eredmény. Na most, kérdésedben van egy fogalom: egyszerű halandó. De mi az, hogy egyszerű halandó? Ráadásul földi! Dosztojevskijben a sátán lakozott. De bármilyen mezei halandóban lakozhat a sátán. Ahhoz nem kell Dosztojevskijnek lennie. Bizonyára Dosztojevskij ettől volt az, ami. De mi a helyzet az emberek közötti különbséggel? Az azonos foglalkozást űzők közötti különbséggel? Van jó író, rossz író. És válasszuk le a technikai fölkészültséget a mondanivaló fontosságáról. Mint tudjuk, a technika megszerzhető, mert ha valaki elég tehetséges, előbb-utóbb megszerzi hozzá a technikát is. És elértünk az emberek közti különbséghez, amiről hallgatni illik – én nem hallgatok. Mások és mások vagyunk, noha, azt hiszem, mindenkinek van valamihez tehetsége. És kiáltó különbségek vannak azonos foglalkozásúak között, és akkor valahol mégis úgy van, hogy nem a művészség, hanem a tehetség a választóvonal. Rosszul gondolkozik az, aki azt mondja: ez a művész, ez meg nem művész. Ez ide tartozik, az meg amoda. A két csoport máshol válik el, ha ugyan van választóvonal, mert meglepő átfedések vannak. Dosztojevskijnek egész életében problémája volt az írással. Viszont, amit írt...

– Régen, valamikor a hetvenes évek közepén, amikor újságíró iskolába jártam, amolyan gyorstalpalóba, dühösen léptem föl az előadó elvtárs ellenében, hogy bizony Petőfi nem volt katona, Petőfi költő volt. (No, nemcsak ezért rúgtak ki...) Igen, tudom, hogy katona volt, de a valóság az, hogy egy költő nem lehet katona. Ezt ma is tartom. Pedig fegyverrel a kezében halt meg az ötvenhatos szabadságharcban Gérecz Attila, a költő, és költőiségét, lírikusságát senki sem vonja kétségbe. Rembrandt ugyan nem volt katona, de úgy boncolt, kisettenkedve az éjszakába, hogy a szeme sem rebbent. Kosztolányi is hidegvérrel nézett Osvát fölakadt szemébe a klinika halottasházában. Mondhatom-e, hogy ezek az emberek nem voltak az átlagnál érzékenyebbek? Egyáltalán, költő mégiscsak lehet katona? Rendes apa? Kórboncnok?

Kocsis Zoltán: – Ez a kérdés már nehezebb falat. Erre már nem olyan könnyű tetszetős választ adni. De meg kell, hogy mondjam, a kérdés sem tetszik igazán, mert megint egyfajta választóvonalat jelez. Pilinszky Hölderlin című verse jut az eszembe, annak is egy mondata: „mi nem voltam én”. Ha valaki tehát minden volt már, akkor nem köti senki és semmi ehhez a világhoz, legalábbis, ha úgy érzi, hogy minden volt. Mindenki lehet minden. Ilyen értelemben még egy Kosztolányi is lehetett volna véres kezű gyilkos. Mozart is attól volt Mozart, hogy bármi lehetett volna. És ha visszaemlékezem Pilinszkyvel egy vacsorára, akkor szintén ezt a deklarációt igazolják az ott elhangzottak. Pilinszky egy ma élő zeneszerzőre mondta ott az asztalnál, aki egyébként jelen is volt, de mindezt nem hallotta, hogy ez az ember egy zseni. Minden megtörténhet vele. Mennyire összeférhetetlen a katona a művésszel? Rimszkij-Korszakov tengernagy volt, Muszorgszkij is szolgált hivatalos katonaként, nem beszélve arról, hogy például Puskin párbajban halt meg; ha csak az orosz művészetre gondolunk, vagy egyáltalán a férfi-létre, annak szerves része volt a katonaság, a katonaelet. Ugyanez volt, bár nem ilyen elegánsan, arisztokratikusan a németeknél, a franciáknál, tulajdonképpen minden francia férfiban ott rejtőzik a katona. Miért pontosan a művészekben ne bujkálna?

– Ha azt a kérdést teszik föl valahol, hogy mi a művész föladata, mindig az jut az eszembe, mi a folyó, a hegy, a szakadék, az erdő, a halál föladata? És mi az, hogy föladat? Talán a művész nem folyó, hegy, szakadék, erdő és halál? Vagy mi a cél? A művészet célja?

Mert hiszen nem sportról, még csak nem is politikáról van szó... Néha csodálkozom, hogy mint igen jelentős előadó, belefolyasz mindenféle politikába. Emlékszem, egyszer a Zeneakadémia aulájában támasztottuk a ruhatár puldját. Te odaszóltál valakinek, egy tanítványodnak, hogy belőled, az örök lázadóból egy konszolidált úriember lett. De nem nyugodtál Te semmit az évek alatt, ma is lázadsz, az úgynevezett rendszerváltás idején, ahelyett, hogy introvertáltabb lennél, és olyanná válj, mint nagy példaképed, Glenn Gould, hogy egyszer a Te lemezedet lőjék ki a Plútón túlra, mondván: ez a kultúra, ez a földi teremtés, alkotás netovábbja! Most én nem arra gondolok, hogy elaprózod magad..., és van egy publicisztikus éned, ahol mindezt kiélheted, és ki is éled, s akkor talán nem mehet a művészeted rovására. Mert az írókra is akkor haragudtam igazán, amikor a mű nem volt mű, hanem merő publicisztika, pedig a napi gondokat, aktualitásokat meg lehet fogalmazni az úgynevezett újságírói műfajokban is. De mit csináljon egy zenész? Írjon publicisztikát? Vagy inkább a szó fegyverével döfjön, ha már oly nyughatatlan a közügyekben, mint történetesen Te?

Kocsis Zoltán: – Biztos, a művészetnek nem az a célja, hogy vihart kavarjon. Hirtelen nem jut eszembe jelentős műalkotás, amely, ha volt is, nem lehetett mégsem jelentős és kihullott azon a bizonyos időroston, amely kizárólag azért született meg, hogy botrányt okozzon, vagy hogy pro és kontra vélemény-nyilvánításokra serkentse az embereket, pláne nem a zenében. Én például nem érzem Wagner művein, hogy olyan rettenetesek lennének és ezért két pártra kellene szakadnia az emberiségnek; de meg kell, hogy mondjam, más, alapvetően nonkonformista beállítottságú művészeknél sem érzem ezeket, talán az egy John Caget leszámítva, aki viszont nem zeneszerző, abban az értelemben, ahogy azt ma gondoljuk. A művészetnek talán az a feladata, hogy olyannak láttassa a dolgokat, amilyenek a művész szeretné látni. Úgy kellene szólnia hozzám, a befogadóhoz, hogy „hű, ez nekem nem jutott volna az eszembe”, vagy így „nem jutott volna az eszembe”. Na most, ez a nagy alkotások esetében nemcsak az első találkozásnál van így, hanem újra és újra előjön. Ezekben a szigorúan vett esztétikai faktorokon keresztül lehet aztán a jóval fontosabb mondanivalókat belopni az emberbe. Gondolok itt például a Kékszakállú-problematikára, amely eléggé sarkalatos kérdése az emberiségnek. Tehát, hogy van ez a férfi-nő kapcsolat? Meddig mehet el a nő a felderítő hadműveletekben? Hol kezdődik az a világ, ahová a legszorosabban vett testi-lelki partner sem nyerhet betekintést? Ezt a témát feldolgozták egy csomóan, többek közt Balázs Béla is. Nagy sikk ma azt mondani, hogy nem tudni, mi fogta meg Bartókot az így megírt történetben. Nyilván nem lehet azt hinni, hogy a szöveg. Sokkal inkább a téma. De, lehet, hogy ez sem igaz. Tény, hogy megfogta. Az is tény, hogy ebből a vitatható értékű darabocskából, amely tagadhatatlanul fontos kérdést dolgoz fel, halhatatlan remekművet csinált – a zenéjével. Mégpedig olyan módon, hogy teljesíti a wagneri normákat, mely szerint a zene a mondanivaló elmélyítését szolgálja. A zene tehát ott kezdődik, ahol a szó véget ér. Ez tehát a művészek feladata. A politikai állásfoglalás? Ha műveikben nem sikerül, mert nem sikerülhet, mert a művészet maga olyan, amilyen, akkor, ugye, nagyon egyszerű kibújni. Nagyon egyszerű, az éppen kurrens rendszerhez odadörgölözve, azt mondani, hogy kérem, én művész vagyok, és ha tegyük fel, nincs engedélyezett fasizmus és rasszizmus, akkor a rendszer akár szimpatikus is lehet. Igen ám, de a művész, aki az emberek előtt jár, nemcsak térben, de időben is, aki emberekhez szól, méghozzá nagy tömegekhez, adott esetben, nem hallgathatja el a politikai állásfoglalását, még akkor sem, ha történetesen keramikus, vagy olyan művész, aki abszolút távol áll a politikától. Mint emberek előtt járó ember, fel kell vállalnia a

példamutató szerepét. Ez a ti hivatásokban fokozottan így van, hiszen egy író aztán végképp nem bújhat ki a politikai állásfoglalás alól. Az írók általában nem is bújnak ki. Most maradjunk szűkebb hazánkban, a magyar irodalom táján, és kiderül, hogy ki hogyan gondolkodik, mert talán a műveiben nem hazudik az ember, még akkor sem, ha azok a művek másodrendűek vagy a létrehozó szellem másodrendű.

– Te négy esztendő voltál ötvenhatban, én egy. Ezért tehát fizikai értelemben vett közünk nem lehetett a harchoz. Az iskolában sem igazán ismerhettük meg a tényeket. Otthon – hallgatás, vagy túlzások. Pro és kontra. Én elolvastam mindenféle fehér könyvet, és bizony, látva a Köztársaság téri események archív fotóit, furcsa bizsergés öntött el, és arra gondoltam –, hogy szép kis hősök ezek, védtelen, már visszaütni nem tudó embereket akasztgatnak a fára. Ingyen lehet kitépni egy darab húst az emberből, amely, ugye, nem disznó, nem is csirke, ugyanolyan, mint akik tépik, mégis állat lett ott, abban a pillanatban. Aztán jött az újratemetések korszaka, és megdöbbenve hallgattam a kígyózó névsort, az ártatlanul kivégzetteket, az igazi hősök életért kiáltó neveit, megismertem az ok és okozat összefüggéseit és azt, hogy egy forradalomban nem igen van humanista megfontolás. Holott, akik elengedték a kommunistákat, éppúgy ráfizettek, mint azok, akik akasztgattak. Vagy aki csak harcolt a magyar függetlenségért, szintén kiterített. „Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! / Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis”. Ez József Attila és az ő sorsa, akit természetesen ugyanúgy fölakasztottak volna ötvenhat után, mint mártírjait a forradalomnak. Te hogyan élted-éled meg ezt a velőtrázó eseményt, eseménysort, amely napjainkig ér, s amely most sincs a helyére téve? És hogyan élte meg a zene, ötvenhatot és utórezgéseit? Volt, aki maradt, de egyenes háttal?

Kocsis Zoltán: – Ötvenhat, nekünk, zenészek számára talán a választékvonalat jelentette, amelyet a nyugati kultúra elzárása hozott létre. Ötvenhat után aztán beszűrődött egy kis világosság. Én nem nosztalgiazom, hiszen tényleg nem emlékszem semmire, kivéve arra a nagy bakancsra, amelyet az óvóhelyre menetkor húztak lábamra a szüleim. Azt mondhatom csak, hogy nagyon szerettem volna részese lenni a forradalomnak, más részről azonban örülök, hogy nem lehettem jelen, mert ahogyan magamat ismerem, nagyon sok esélyem lett volna, hogy elpatkoljak. Vagy úgy, mint élharcos, vagy úgy, hogy teszem azt, tollnok vagyok a háttérben.

Ötvenhat, a vérbefojtás ellenére is, a magyar nép diadala volt, mert a volt szocialista táborból elsőként próbálta meg lerázni a láncokat, elsőként tett tanúbizonyságot és hitet európaiságából; én hiszem és tudom, hogy Magyarország sokkal inkább Európához tartozik, mint Ázsiához, még akkor is, ha ázsiai eredetünk vitathatatlan. Visszatérve ötvenhatra, nem tudok mást mondani, mint amit már egy régebbi interjúban elmondtam: az igazság lehet többféle, a becsület viszont csak egyféle lehet. Tegyük fel, hogy hittem volna, vagy inkább hiszek abban, hogy a kommunizmus egy elhibázott ideológia, alkalmazhatatlan, inadekvát az emberrel; ez a meggyőződésem mindazonáltal kevés lett volna ahhoz, hogy én ott, a Köztársaság téren ávosokat lövöldözzek halomra. Azt hiszem. Mindez azért értelmetlen, mert a történelem nem tűri a „ha”-szerű szokat. A „ha” történelmietlen. A dolognak az izgalmasságát, nem a szépségét – mert valljuk be, a történelemben általában a ronda dolgok maradnak fent – adja meg, hogy visszacsinálhatatlan, mert, ha valamit egyszer elkezdtek, ott nincs visszaút. Ötvenhat is ilyen természetű. Szükségszerű volt, hogy vér folyjon, s mikor ezt mondom, tudom, az én számból nevétségesen hangzik, mert nem voltam ott! De felteszem a kérdést: tudván, még

többet is, amit a kérdésedben elsoroltál, látván azokat a képeket, amelyek egyértelműen igazolják a forradalom tisztaságát, hogyan lehetett volna ezt humánusabban megoldani? Lehetett volna? Akkor, amikor a szovjet nehéztüzérség már bemérete a Corvin-közt? Természetesen nem azonosítom magam a „mostani hivatalosak” ötvenhat képével sem.

Zenészként azt mondhatom: ötvenhat, talán – hál’ Istennek –, a muzsikusokat viselte meg a legkevésbé.

– Fasang Árpád nyilatkozta egy, azóta megszűnt folyóiratunkban, hogy Söderblom Nathan uppsalai érsek, századunk első, igazi ökumenikus harcosa szerint Bach az „ötödik evangélista”.

Nagyon találó, nem gondolod? De ha Bach az ötödik, ki a hatodik? Vagy éppen kik? Okfejtésem: ki lehetne állítani egy hatodik evangéliumot úgy, hogy a szöveget a legnagyobb költőktől-íróktól vennék, ezt nagy zenékkal lehetne aláfesteni és illusztrálni festőzsenik képeivel, iniciálékkal, grafikákkal. Te, kiket álmodnál ebbe az apokrif-szentírásba?

Kocsis Zoltán: – Erre rettenetesen nehéz kapásból felelni. Olyasféle gondolatokat ébreszt bennem a kérdés – amelyek ugyan a témához tartoznak, de nem szorosán –, hogy például szabad-e Bachot olyasvalakinek játszania, aki nem hívő ember? Persze azt, hogy valaki hívő, nem a katolikus anyaszentegyház szemszögéből értendő; bár itt mindjárt azt is lehetne mondani, hogy mindenki hívő, mert nyilván mindenki hisz valamiben, mert hiszen hogyan tudna hit nélkül élni... még az úgynevezett hitetlenek, az Istentől elrugaszkodottak sem föltétlenül hit nélkül valók. Így aztán ennek a hitnek a minősége dönti el, hogy mit jelent a hit az illető életében, mennyire tud a személyiségbe átsugározódni, és lesz úgy alkotórésze az életének, hogy ez a minőség a létét determinálja.

Én azt hiszem, hogy bárki, nagy szellemet meg lehetne nyerni a „hatodik evangéliumban való közreműködésre”. Kérdésed azért is abszurd jellegű, mert Bachon kívül – akinek zenéjére igen találóan mondta Pilinszky, hogy Isten-bizonyíték – nehéz komponistát megnevezni, aki ilyen egyértelműen nyilatkozat ki, illetve aki – megint csak Pilinszkyt idézve –: egyszemélyben szenvedő ember, könyörtelen diagnoszta és gyógyító orvos. Mivel az evangéliumok irodalmi művek, s e művek mindegyikét egyetlen ember írta, én azt hiszem, mindenképpen egy emberben kell gondolkozni. Ismétlem, bárki lehet, mert nem a valamikori hitetlenség, hanem a megtérés a fontos, s ilyen módon még Bartókot is el tudom képzelni hatodik, zenei természetű evangélistának.

– Az igazi művész tálalhatja így a kész művet – fiadra gondolván, Márk evangéliumából: „Vegyétek, egyétek: ez az én testem”. Lehet-e másként művet letenni az asztalra? Érdemesebb-e ennél bonyolultabban? Vagy lehet ennél egyszerűbben is?

Kocsis Zoltán: – Nem. Ezt tudom csak felelni. Nem is tudom kifejteni, annyira igaz.

– Zolnay Vilmos *Miért szép a szép?* című könyvében Móriczot idézi, és ennek kapcsán kifejti, hogy igazi művésszé akkor érik az ember, amikor nem kizárólag a saját fájdalmát dalolja, hanem a privát fájdalom egybemosódik a kor, az adott korszak társadalmi fájdalmával, s ez Móricznál nyilvánvaló. Igen ám, de nem esik bele ilyenkor a művész az aktualitás, a konjunktúra örvényeibe? És mi van, ha a művész személyes fájdalma időtlen? Ha túllép hazán és társadalmon? Ha fölülemelkedik a világon? Ha az emberek száz év múltán érzik meg a bőrükön a művész száz évvel azelőtti fájdalmát? És akkor is az érzékenyebbje? A kiszolgáltatottabbja? Egyáltalán, mi az, hogy privát fájdalom? Krisztus fájdalma egybeesett a kor szorongásaival? Szorongott úgy valaki is, rajta kívül?

Kocsis Zoltán: – Jézus mindig aktuális. Őt nem lehet a napi igények szintjére terelni, mert hiszen Isten azért is van, mert állandóan szükség van rá. De nagyon is aktuális lenne Jézus eljövetele korunkban, ebben a hihetetlenül fejlődő, ugyanakkor rossz irányba profanizálódó világban. Nincsenek viszont olyan korok, amelyek szorongásmentesek lennének, s amelyekben ne élnének olyanok, akik látnoki erővel meglátják a rosszat, a gyenge pontokat, az elbukás és a hanyatlás veszélyét, vagy egész egyszerűen csak érzékenyebbek, s ezáltal olyan dolgokra reagálnak, amelyeket átlagemberek nem is érezhetnek meg.

Valahol a kérdés – s általában minden kérdésed –, egybemos egy csomó dolgot, amelyek ellentétben állnak egymással, ha ugyan nem zárják ki egymást. Aktualitásokat örök érvényű dolgokkal, társadalmi méretű szükségérzeteket egyedi látásmódokkal és így tovább. Kérdésed lényege, mégiscsak a művészi lét, annak milyensége, annak szükségszerűsége, illetőleg az abból fakadó, a művész és társadalom között feszülő ellentétek. Nyilvánvaló, hogy kevesebb olyan művész van, aki egyértelműen szándékozna kiszolgálni a saját korát, mint az olyan, aki arra törekszik – tudatosan, vagy öntudatlanul –, hogy a saját, szubjektív gondolatait tipikussá tudja eszményíteni, mint ahogy ez Beethovennek valami elképesztő módon sikerült.

Megvizsgálunk egy kort, tegyük fel azt, amelyhez én a leginkább vonzódom, Bartók Béla életének első harminc évét, a századforduló környékét, amelyet boldog békeidők címszóval jellemeznek. Ugyanazt a kort, ugyanazokat a társadalmi méretű konfliktusokat különböző művészek másként és másként látták, különbözőféleképpen vallottak róla. De bármennyire is kedves nekünk, magyaroknak, Bartók Béla, el kell ismernünk, hogy Schönbergnek, vagy Stravinskynak, vagy akár a kisebb mestereknek is megvolt a ma is kétségbevonhatatlan igazsága. Éppen ezért nem vonható művészek között párhuzam, vagy csak nagyon ritka esetben, az összehasonlítás pedig egyenesen nevetséges, mert a művész attól művész, illetve attól maradandó alkotó, hogy műként látja, érzékeli és dolgozza föl a látható és a láthatatlan világot, mint a nem művész. Mindez jelentheti a korának megelőzését is, de itt mégiscsak arról van szó, hogy a művészt nem az vezérli – és ezt ki kell, hogy mondjuk már végre –, miszerint minél nagyobb tömegekhez kell, hogy szóljon, minél többen értsék meg a szavát, hanem elsősorban saját magát kell megtalálnia, saját magát lehetőleg minél kisebb áttételeken keresztül adni a világnak. Itt válik ketté az, amiről beszélünk, egyrészt az az alapállás, hogy igen, ez az én testem, ez az én vérem, egyétek, igyátok; másrészt mindezt hittal, mert hit nélkül már csak azért sem megy, mert el se jut a művész addig, hogy az ehhez a feladathoz feltétlenül szükséges szabadság birtokosa legyen.

– Ha azt mondom: nomen est omen, nyilvánvaló, hogy olyan axiómával állok szemben, amelyet csak igen körülményesen tudnék kikezdeni, mert metafizikus, mert ontológiai, úgy csúszkál a kézben, mint a vízből felkapott sikló. Vessünk föl azonban egy olyan kérdést, hogy bizonyos művészek, elsősorban kreatívak, az életükkel, a külsőségeikkel, fizimiskájukkal, természetükkel, génjeikkel, predestinációjukkal, s uram bocsá' – nevükkel mennyire vannak jelen a műben? Mit mondjak példának? Van Gogh olyan volt, mint a művei. De mit kezdjünk Magritte-tal? Talpig úriember, vad, szürrealisztikus képekkel. Bár, az Isten tudja. Talán így is úri képek. És itt van Thomas Mann. Úriember ő is. És a sok tébolyult figura. És a kevésbé tébolyultak. Mert hát nem úriember Adrian Leverkühn? Tonio Kröger? Aschenbach? Vagy a Varázshegy Davosba vonatozó fiatalembere? Beszélj, légy szíves zenészekről, akár interpretátorokról is! Vagy segíts példákkal ellenemben!

Kocsis Zoltán: – Könnyű is, meg nehéz is a válasz. Hiszen élesen elkülönülnek a szélsőséges példák. Olyan példákra gondolok, ahol a szerző és műve, műveinek sorozata érezhetően és láthatólag egy és ugyanaz, illetve az ellenkező példa, vagyis az úriember, netán kispolgár, aki abban a pillanatban válik zsenivé, ahogy az íróasztalához, vagy hangszeréhez ül. Wagner mérhetetlen egocentricizmusa a műveiben is megmutatkozik; az egész istenségképe visszavezethető órá, vagyis Wagnerre, de ott van Bach, aki számomra tipikusan nyárpolgár, ám rögtön zsenivé válik, mihelyst az akar lenni. De ha azzal vádolsz meg, hogy túlságosan visszamentem időben, akkor nézzük Stravinskyt és Bartókot, akik időben közel állottak egymáshoz. Stravinsky összes különcsége megmutatkozott a műveiben, illetőleg műveiből vissza lehet következtetni arra, hogy nem volt mindennapi ember; Bartókot vizsgálva – mert hát elég sokat tudunk külsejéről, viselkedéséről –, úgy jelenik meg előttünk alakja, mint egy szürke kis professzor, miközben tudjuk, hogy milyen gondolatokat vetett papírra.

A nomen est omen kétféle módon jelenhet meg: természetesen és természetellenesen. Más szóval modorosan. És akkor ez az axióma megkérdőjeleződik. Kérdés, hogy axióma-e valójában?

– „A magyar irodalomnak – szerény véleményem szerint – egy valóban nagy fogyatéksége van. S ez az, hogy magjában, tengelyében nem vallomásirodalom”. Aztán egy kissé lejjebb: „Nincsenek nagy gyónóink, se önmaguk ellen forduló realistáink, akik vallomásaikkal kívántak volna segíteni és irgalmazni maguknak és másoknak, a többieknek, ahelyett, hogy bármily nemes eszményképet tettek volna olvasóik elé”. Azt hiszem, ez a Pilinszky-idézet mélyen bevilágít abba az alagútba, amelyben tapogatózva próbálunk magyarázatot keresni a magyar irodalom csekélyke külföldi befogadásáról. Ha már erről beszélünk, miért van az, hogy elsősorban az angolszász nyelvterületekre való betörés az egyetlen üdvözítő út. Jó, hiszen ezen a nyelven érintkezik szinte az egész világ. De például a zene nem kötődik úgy... Vagy talán az irodalomnak kellene a zene egyetemessége felé törekednie? Tehát Pilinszky módjára kevesebb cirkalom és bokaütögetés? Az a bizonyos szegényesebb hang, a nyelv csupaszága, amely a fordíthatóságot könnyebbé teszi? Manapság, a rossz emlékü internacionalizmus szót életveszélyes kimondani, de talán mégis csak arról van szó, hogy gyónni kell és imádkozni. Mert az mindenhol és mindenkoron érvényes. Még akkor is, ha maga Pilinszky is azt nyilatkozta, hogy csak magyar költő szeretne lenni.

Kocsis Zoltán: – Azt nem szeretem a kérdéseidben, hogy egy kötetel kellene rájuk válaszolni! A kérdések minden eleme vonatkozásban van a másikkal, vagy a többivel. Itt, ennél a kérdésednél is, amennyire szerteágazó, ugyanolyan szerteágazó gondolatokat is ébreszt, amelyeknek az a jellegzetességük, hogy minden alapgondolatból újabb gondolatok ágaznak el, s ezek lehet, hogy valahol találkoznak... Az ilyen kérdések a legkevésbé alkalmasak arra, hogy az ember kapásból tudjon válaszolni rájuk, még akkor sem, mint most, hogy fölkészült rájuk a válaszoló. De kanyarodjunk a kérdéshez! Azt hiszem, az angolszász területre való betörés sem igazán széles, inkább az ott élő specialistákat dicséri, mennyiségileg és minőségileg egyaránt. Fantasztikus szakértőkkel találkozni például az Egyesült Államokban éppúgy, mint Ausztráliában. El nem tudná képzelni az ember, hogy a sok ignoráns alak között micsoda szakértők, vagy egészen kivételesen érzékeny emberek élnek! Az angolok például befogadják Pilinszkyt, József Attilát, tudomást vesznek Adyról, nem cseng előttük ismeretlenül Vörösmarty és Petőfi neve, s ez annak az előnynek is köszönhető,

amelyet furcsa módon pontosan a szeparáltságuk révén szereztek. Más kérdés az, hogy mennyire voltak és vannak jelen abban a hatalmas erudícióban, amely máig sem apadt ki, s amelyet európai művészetnek nevezünk, mert, ha a saját területemre gondolok, akkor bizony háromszáz év óta aligha. Amit angol zene címén mi, európai, úgymond művelt zenészek ismerünk, vagy hogy az ő szóhasználatukat idézzem: kontinensről jött művészek elismerünk, meglehetősen csekély és régi. Az angol zenében van egy vakfolt, ami Purcelltól Brittenig tart, s amelyben kétségtelenül történtek próbálkozások, de meglehetősen eredménytelenül, ami az európai zenébe való integrálódást illeti. Ez nem lehet véletlen, mert bizonyos hátrányai vannak a szeparáltságnak, ami a szigetország-jellegből adódik. Amerika, lám, előbb mászott ki ebből a zenei bajból. Pedig jóval fiatalabb ország. Én, megvallom, örömmel szemlélem a két ország közt egyre mélyülő szakadékot, mert egy kis reménysugárnak látom az uniformizáltság elleni harcban.

Mielőtt följöttem hozzád, éppen a híres angol karmesternek, Sir Thomas Beechamnek az anekdotáit olvastam, s ezekben az anekdotákban számos lekicsinylő megjegyzés található angol zeneszerzőkről és előadóművészekről egyaránt, ami kétségtelen bizonyítéka annak, hogy egy ekkora kaliberű zenész tisztában kellett, hogy legyen azzal, hogy mit ér az akkori kurrens angol zene az európai értékítéletben. Az angolok által bálványozott Sir Edward Elgar műveit nem játsszák gyakran Anglián kívüli európai koncerttermekben. Fölvetődik az emberben, hogy mi van a nem angol, de angolszász jellegűnek csak éppen számító, Európa központjától kivülből eső országokkal? Skandináviára gondolok ezúttal. Miért van az, hogy egy-két szerzőn kívül ezekből az országokból sem tudott senki megkapaszkodni az európai zenekultúrában? Erre csak azt tudom mondani, hogy Elgar sem eredeztethető semmi másból, csak egy ilyen posztromantikus zeneiségből, a többiek sem, jóllehet Grieg és Sibelius jobban jártak, mert hiszen Sibelius valódi inspirációkat tud fölmutatni a műveiben. Igaz, inspirációit nem a finn népzeneből, a Kalevalából vette. (Ezt ő maga nyilatkozta; ti. olvassa a Kalevalát és megjelennek a zenei gondolatok.) Griegnél sem dominál – néhány próbálkozástól eltekintve – a norvég népzene. (Mellesleg Bartók azt írja egyik levelében, hogy ezek az országok népzene szempontjából meghaltak.) Ezzel nem a néphez való kötődés mindenáron való fontosságát akarom hangsúlyozni; Európának abban a részében, ahol a mozgás meglehetősen nagy – gondolj erre az újkori népvándorlásra –, ezáltal hihetetlen nagy a keveredés, s így igazabb, s talán nagyobb gondolatok születhetnek az itt élők fejében, mint az Európa szélén fekvő országokban. Na most, én nem akarom a közép-európaiságot olyan piedesztálra emelni, amely nem illeti meg. Az azonban kétségtelen, hogy az újkori kultúrtörténet Közép-Európában zajlott. Ha ezt átranzformálom zenére, akkor talán Thüringia az a táj, amit központnak lehet nevezni, gyakorlatilag ma is Nagy-Németország közepe. Bízást nevezhetjük az újkori zene bölcsőjének, mert hiszen Luther, Luther nyomán Bach; Wagner lipcsei volt, Schumann zwickaui. Recepteket adni viszont nem lehet: minden alkotónak szuverén joga, hogy mit csinál és mit nem, miért tesz valamit és miért nem, tudatában van-e a határainak vagy sem, ezért mindez mellékes. Egyes dolgok később nyerik el a jelentőségüket, mások örökre eltűnnek a süllyesztőben, pedig születésük idején fontosak voltak. Ha a kérdést pusztán magyar szemszögből vizsgáljuk, azt kell mondanom, hogy bizony, hosszú időnek kell eltelnie, amíg megszűnik az az állapot, amelyet olyan találóan jellemezett Bismarck: „Nincs nagyobb tragédia, mint kis nemzet fiának lenni”.

– Nemsokára negyven éves vagy. Most az jut eszembe, hogy valamikor, jó pár éve, a zeneakadémiai szünetekben kijártunk a Royal Nagyszálloda presszójába, s ott megkérdeztél: mondd, te nem félsz a haláltól? Te kapásból azt válaszoltad, hogy nem. Én akkor is, most meg egyre jobban félek. Ha jól tudom, nemigen jársz temetőkbe. Nem érzel késztetést, hogy valamelyik nagy elődöd sírját fölkeresd? Ahogyan Pilinszky elzarándokolt az ashfordi temetőbe, Simone Weil sírjához? Vagy ha nem a tisztelet, a főhajtás miatt, hát megtaposni azt a sírt? Esetleg te is úgy vagy vele, mint ahogy Gergely Ágnes írta egyik versében: „Sohasem koslatom a temetőket, / nem rendít meg a szerves kémia”.

Kocsis Zoltán: – Nem tudom, ki szeret temetőbe járni? Bizonyára vannak, akik igen... Engem egyetlen temetés sem tud igazán megrendíteni. Mármint maga a szertartás. Sokkal inkább rendít meg az, ha valaki nem fejezi be az életművét. Én nagyon szerettem nagymamámat, aki tisztes kort, 81 évet megélt, s aki melleleg majdnem a szemem előtt halt meg, de meg kell mondjam, előbb tudok sírni azon, ha kell, hogy Bartóknak tényleg „tele poggyással” kellett elmennie, mintsem, ha visszagondolok arra, hogy ott láttam nagymamámat az ágy lábánál feküdni a földön, mert úgy érzem, az előbbi nagyobb tragédia volt. Ez most lehet, hogy egy kicsit kegyetlenül hangzik, de abban a közegben, ahol én dolgozom, a múltat kell újjávarázsolni; ez a múlttal való szakadatlan együttélési kényszer feltételez egy olyasfajta szimbiózist, amely mindkét fél számára előnyös. Hiszen nagyszerű állandóan remekművekkel érintkezni, de a remekművek számára is jó, hogy új meg új köntösben mutatkozhatnak, miközben a tradíció is megteszi a magáét, vagyis biztosítja a továbbélésüket. Ha mindezt visszavetítjük emberekre, akkor – most szeretnék az első kérdésedre visszautalni – a művekben nagyon élesen rajzolódnak ki bizonyos portrék, sokkal élesebben, mint ahogy ezek az emberek akár néhány percig megjelenhetnének a filmvásznon. Mert én nem hiszem, hogy például egy Chopinről készült hangos-mozgófilm többet tudna mondani róla, mint mondjuk az E-dúr nocturne. Ilyen értelemben rosszhoz fordulsz a kérdéssel, mert számomra az, aki igazán érdekel, akivel behatóan foglalkozom, örökké élő. A többi meg nem érdekel. Ehhez az élőséghez képest egy sírhely, holmi földi maradványok – nem sokat mond. Magammal szemben pedig úgy vagyok – miután egy életmű sohasem lehet befejezett, dacára az ellenpéldáknak (Haydn és Stravinsky esetére gondolok, akik maguk kijelentették, hogy nem írnak többet) –, hogy az életmű, kontra halál problematikát átutalom annak, aki ezt nálam úgyis jobban tudja; ez azt is jelenti, hogy mindezt irányítani is képes; egyszerűbb, ha nem feszegetjük.

– Cogito ergo sum?

Kocsis Zoltán: Igen. Lehetne most sokféle kalandozni, lehetne sok mindenkit idézni, de én azt hiszem, erre is csak egy szóval lehet felelni.”

Ez a beszélgetésszé négy részletben jelent meg a Stádium hasábjain, németül is. Reakció: semmi. Zolival három ülésben vettük diktafonra, majd én begépeltem. Volt tanítványa házának emeletén ültünk össze másodszer. Csöndes környék. De ennél is fontosabb: volt parkolási lehetőség. Hatalmas BMW-je mögött szürkült a kis Polski, ezért első ránézésre minimum kétszer hosszabbnak látszott a német autó. – Te, idefigyelj! Mi lenne, ha mennénk egy kört a polákkal? – Zoli bólintott, mintha elfelejtette volna Faludyval közös utunkat. Beült hosszú lábaival, s térde közül kikandikált a sebváltó. – Ez így nem lesz jó – mondtam, és ő próbálta bal lábát valahogy áthelyezni a jobb mellé, miközben nyakát is be kellett húzni kissé. Pillanatok alatt kivágtam a BMW mögül és már repültünk is. Zoli kétségbeesetten kapasz-

kodott, nem csoda, nem kötöttük be magunkat. A derékszögű kanyart közel nyolcvannal vettem be, tudván, a kocsi alacsony súlypontja bírja, nem borulhatunk fel. Bevágtáztam egy másik utcába, majd nagy fékezés, villámgyors tolatás a BMW mögé. – Megjöttünk! – vigyorogtam, Zoli arcszíne kezdett lassan rózsaszínné visszaállni, nyögdecselve szállt ki. – Te! Hát gyorsabban mész, mint én a BMW-vel! – Bizony ám – vágtam rá. Túl friss a jogszi, kedves kollégám. És akkor mi lenne, ha most a te kocsiddal tépnénk egy csöppet? – Zoli, ahogy az a nagykönyvben meg van írva, behajlított karjával, ökölbe szorított kézzel mindközönségesen beintett. – Te tudod! Pedig nagy élmény lett volna. Főleg, persze, nekem... – és olyan jó volt megint élni, ilyen sráccal cimborálni. Pedig elmúlt már harminckilenc éves. Kétgyermekes, komolynak látszó apa volt. Belül azonban olyan gyerek, mint én.

A beszélgetésszé-sorozat és más írások köteté álltak össze. A *gondolat birodalma* című könyv nyitánya Zoli volt. Aztán jött *Makovecz Imre* építész, *Vattay Elemér* fotóművész, *Mándy Iván* író, és *Rákos Sándor* költő. Atyai barátaim mindannyian. Egyikük sem él már. Az a *Csanád Béla* teológus, dogmatika-professzor sem, aki létrehozta a JEL folyóiratot és könyvkiadót, melyben én is megjelentem 1994-ben. De még ennél is nagyobb tett volt tőle a *Keresztény Értelmiségek Szövetsége* létrehozása, mely napjainkban is fungál. Tisztaszívű pap volt, de semmi pietista gesztus, ájtatos manósa. Utolsó kívánsága máig nem teljesült: miután lelke az Úrhoz eljutott, testét ideiglenesen fogadta be egy templom. Ő meg szerette volna, ha a Szent István Bazilika altemplomában kap végső nyughelyet. Professzor úr, ha tőlem függne! 1996. decembere óta várja a corpus, hogy ott érje a feltámadás.

2006

PILINSZKY JÁNOS KÖZ

Miután a rendszerváltás már ott lihegett a nyakakban, a Budapesti Városvédő Egyesület kibrusztolta, hogy ha meghal valaki, huszonöt évig ne lehessen róla utcát elnevezni. Másfél év múlva mindez már okafogyottá vált. Hadüzenet nélküli szívós háborút indítottam, hogy ezt a fővárosi rendeletkét tegyék semmissé. Még az Alkotmánybíróságot is megjártam. És semmi. Demszky Gábortól is jött válasz, hogy várjak. Ha letelik a moratórium, szép nagy utcája lesz Pilinszkynek, akiről nem hitték el, hogy világnagyság. Pedig járt nálunk a későbbi Nobel-díjas *Tomas Tranströmer* svéd költő, aki több mint ötvenöt nyelvre fordítottak le, és aki mellesleg Pilinszky svéd fordítója is egyben. És én megkérdeztem: – Avulási listán van Pilinszky? – Ő csak nézett és csodálkozott, már a kérdés is megzavarta. Annyira nem, válaszolta, hogy nincs olyan esztendő, amikor is elő ne venné magyar kortársa verseit, pedig egy szót sem tud magyarul! Mindezeket én állandóan leírtam az illetékeseknek, de megadni nem tudtam egyiket sem.

Aztán letelt az az átkozott huszonöt év.

A Petőfi Irodalmi Múzeumban 2006. május 27-én, a költő halálának huszonötödik évfordulóján virrasztást tartottak. Kocsis Zoli és Törőcsik Mari is a jelenlévők közt volt. Prima! Hát írok egy levelet, és mindkettejükkel aláíratom.

Koppány Zsolt író
1114. Budapest,
Fadrusz u. 2.
Tel.: 386-6301.
06/70 528-0484.

Budapest, V. ker. Önkormányzata
Belváros-Lipótváros Polgármesteri
Hivatala
Budapest Főváros Közgyűlése,
Főpolgármesteri Hivatala

Tisztelt Hölgyem/Uram!

Tisztelt Bizottságok/Közgyűlések!

Alulírottak aláírásunkkal támogatjuk Koppány Zsolt író, szerkesztő azon javaslatát, hogy Pilinszky Jánogról a Belvárosban utcát nevezzenek el. Az író javaslata a Szivárvány-köz átkeresztelése. Egyetértünk. Hallottunk olyan hangokat is, hogy a Károlyi Mihály utcát is át szeretnék keresztelni. Miután itt található a Petőfi Irodalmi Múzeum, ebből is lehetne Pilinszky utca. Mint a XX. század egyik legnagyobb költője, egyetlen percig sem szabad azon gondolkodni, hogy megérdemli-e, avagy sem. Igen, már régen meg kellett volna tenni, csak épp a mai napon járt le a huszonöt éves moratórium!

Kérjük a hivatalt, és szerveit, hogy intézkedjenek!

Tisztelettel:

.....
Törőcsik Mari színművész
Kétszeres Kossuth-díjas
Kiváló-és Érdemes művész
a Nemzet Színésze

.....
Kocsis Zoltán zongora-
művész, karmester
Kétszeres Kossuth-díjas
Kiváló-és Érdemes művész

2006- Május 27-én, a Petőfi Irodalmi Múzeumban
tartandó Virrasztás Pilinszkyért
rendezvényéről

2009. tavaszán, Nagyhéten került sor az utcanév-avatásra. A Szivárvány-köz helyett már ott volt a Pilinszky János-köz tábla. Négy darab összesen. Mert ez egy holt utcácska a Belváros legközepén, nem nyílik rá semmilyen üzlet vagy lakás. Hogy miért nem volt jelen se Zoli, se Törőcsik Mari, sem az Új Ember, se a Vigilia, sem a Szent István Társulat, nem tudom. Talán az Önkormányzat mulasztott. Mellesleg olyan kevesen voltunk, hogy beillett az egész egy visszafogott családi eseménynek. A Centrál Kávéháznál betörték a napsugarak, pár mééterre, csak ott, a sarkon szemerkélő eső. Pilinszky cérnavékony örömsírása szenteltvízként hullott a fejünkre. Húsz évembe telt.

2016.

NOVEMBER 7.

„SEHOL SE VAGY. MILY ÜRES A VILÁG.
EGY KERTI SZÉK, EGY KINNFELT NYUGÁGY.
ÉLES KÖVEK KÖZT ÁRNYÉKOM CSÖRÖMPÖL.
FÁRADT VAGYOK. KIMEREDEK A FÖLDBŐL.”

(Pilinszky János)

Még tart a Nagy Októberi. Zoli valamilyen tepsiben. Elbóbiskolok. Nem érzek én már semmit. Pilinszky félelmetes Apokrifja-súgta négy sor ébreszt. Telefonok mindenfelé. Mobilok kikapcsolva. Minek ezeknek telefon, ha sohasem veszik föl? Fáj, éget a gyűlölet. A halál utálata. Végessége. Hiába hiszek, hiába. Az abszolút bizonyosság mégiscsak itt van, ebben a világban. Fojtogat az árvaság. Nem lehet így egyedül! Aranka is csak alszik, átalussza majd a mennyországot is. Ami fölébresztené, az pontosan Rachmaninov c-moll zongoraversenyének harmadik tétele lenne. Hogy végre folytathassa és fölállíthassa a szintézist. Tézis és antitézis már összeállt. És akkor bemutatni az egészet. Akárhol. Nem kell föltétlenül Ybl Miklós csodapalotája. Csak képzett, érett táncosok. Emlékszel, Zoli? Amikor az általad kezdeményezett tempókkal kivirágzott a nagy Szergej Vasziljevics. És akkor megjelent a lemez a San Franciscóiakkal. És jött az itthoni bemutató, na, nem velük, hanem magyarokkal. És leültettél az első sorban. Én meg az első taktusoktól kezdve szinte önkívületbe estem, és vezényeltem, mert kívülről tudtam az első és második tételt. A jobbomon és a balomon ülő két ember nem értette a hadonászást. Most kit figyeljenek? A karmestert vagy engem. Én téged bámultalak. Egyáltalán nem voltál Glenn Gouldos. Ő annyira eltávolodott az instrumentumtól, hogy alig érte el a billentyűket. Te meg közel ültél és felső tested minden súlyával ránehezedtél, miközben a nagy koncentrációjú erő ott maradt valahol a zongora és az Isten között. És szokás szerint nevetgáltél. Jó, hogy össze nem kacsintottunk. Sokszor kinéztél rám, hogy látod, hallod, érzed, körbevesz bennünket az isteni akarat, és létrejön újra a teremtés.

Na végre! Adrienne fölveszi. Kedvetlen, megértem őt. Nekem még nem fáj, mert nem hiszem el. Érted? Hihetetlen. És miért nem szólt senki? Meglátogattam volna. Szívműtétje is csupa titok volt. Hát mit képzél rólam bárki? Művész vagyok, és nem bulvárújságíró! – Adrienne hallgat. Most a csönd idegesít. – Hívjál, ha megtudsz valamit. Mikor lesz a temetés. Hol? Ki celebrálja a misét? Remélem, a Jelenits. Nem is lehet más.

Este kilenc van már. Kit hívjak még? Ebben az országban ilyenkor már szinte mindenki alszik. Időben kelni! Időben feküdni! Szalonna, kenyér, vöröshagyma! Apámat hallom, nagyon messziről. Mint egy vezénylőtiszt. Én meg hajnali négykor fekszem, majdnem dél, mikor ébredek. És kettőtől négyig újra alszom. Arankával együtt. Az ebéd, a mindennapi egy tál étel fél öt felé kerül asztalunkra. Az egy szelet kenyér margarinnal meg tíz óta után. Akkor még lemegy egy fekete, cigarettával. Aztán még két szál, a vékony fajtából. Naponta hét. Ma már, úgy látszik, nem fogom tartani. Lesz abból kilenc is. Tíz ki sem mondok. Az maga volna a Bűnbeesés.

NOVEMBER 14.

Egész múlt héten nem tudtam meg semmit. Adrienne súgta, mintha még mindig a lehallgatós korszakban élnénk, hogy úgy tudja: Bartók mellé temetik! Nagy tisztesség! Végre valami, amit elfogadok magam is. Bár ott birizgál a gondolat, hogy jobb lett volna Pilinszky mellett. Ott, persze, már nem volt hely. Megnéztem. Muzsikus muzsikus mellett várja a test föltámadását. És akkor összeölelkeznek. Jól van ez így.

Zoli elhagyta a Nárcisz utcát már régen. Az új házban nem jártam, sohasem hívtak meg, én meg nem fogok tolakodni. Van elég bajuk. De a címet tudtam, rohanás a postára, sürgősséggel. Szép levél. Semmi számonkérés. Csak annyi, hogy van lista. Ki mehet oda a ravatal közelébe, ki nem. Tegyetek a listára! Arankát is. Plusz 2 fő. Nem fog összedőlni a világ. Válasz nem érkezik. Ha nem, akkor újra kitalálok valami svindlit. Mikor Bartókot újratemették, a Farkasréten sok volt az egyenruhás rendőr. Kinéztem magamnak a legkisebb rendfokozattal bíró rendőrt, előkaptam a villamosbérletemet és fölkiáltottam, államrendőrség. A fickó tisztelgett, tán tizedes volt, én meg még mindig bármikor behívható tartalékos szakaszvezető. Eggyel nagyobb rang. Úgy beengedett a kordon mögé, mint a sicc. És ott lépkedtem a *Mandarin* és a *Lány* mögött, akik – *Fülöp Viktor* és *Lakatos Gabriella* – közvetlenül a gyászkocsi mögött lépdelték egyenes tartással, utánuk még két férfi, aztán mindjárt én. Még integettem is! Ha harc, hát legyen harc.

NOVEMBER 15.

Na végre! Megtudom, a temetés 19-én, szombaton lesz. Előtte fölgravatalozzák az én pajtásomat a Zeneakadémia aulájában. Reggel nyolctól mindenki letehet egy szál virágot. Ha lehet, a kedvencét: fehér rózsát. Vagy kardvirágot. A lélek fehérségét. De én meg nem óhajtok hidegben sorban állni órákat. Nem agyjátszás ez, hanem de facto. Jár ez nekünk? Mert fél egytől a meghívottak, mint megtudtam, kétszáz ember mehet be, mert ott lesz a kormány- és államfő feleségeikkel, meg akik beszédeket tartanak. Rajta vagyunk-e a listán? Nem. Mindenhol ezt jelzik vissza. Nekem nincs számítógémem, lehorgonyzom a telefonnál. Miniszterelnökség. Miután a Nemzeti Filharmónia nem tud semmit. Vagy öt szervezet tekinti Zolit a saját halottjának. Nekem is sajátom ez a halál. Nem érdekel senkit. – Kérem, én március 15-e alkalmából Önöktől kaptam meg a Magyar Arany Érdemkeresztet! Ez sem elég? Szeretném megölelni a gyászolókat. Látni a gyermekeit, mert azt sem tudom, hogy néznek ki. Ennyi az egész. Lefényképezném magam és Arankát a ravatal előtt. Örökségvédelmi hivatal. Talán ott! De már-már könyörgőre fogva jelzem, itt egy holttestről van szó, az Örökségvédelem urbanisztikai kérdésekkel foglalkozik. Igazam lett. Mit is tegyünk? Éreztem, már kezdenek megsajnálni. A Zeneakadémia sem tehet semmit. Akkor kicsoda? Aranka már teljesen kifárad. Pedig én beszélek megállás nélkül. És még ki sem mondtam, hogy most már takarodjon mindenki, vissza az anyaméh langymeleg csöndjébe, mert visszarugdosom őket! Bírom a strapát. Szívem rosszul viselkedik. Ha megáll, hát megáll. Megyek Zoli után, nekem megfelel máshol is a végleges álmom. Nem ragaszkodnék nagy emberek közti nyugalomhoz. Tehát nem vagyunk a listán. Meg tűzvédelmi okok is vannak ám! Tényleg? Kétszázkét ember már nem tudna kimenekülni, ha netán meggyulladna az egész mindenség? Ugyan, kérem! Kiderül,

mégiscsak a Nemzeti Filharmonikusok az intézők csúcsán. Akkor miért tetszettek végigtelefonáltatni velem a fél országot? Tévedés lehetett. A lista rendben, mehetünk nyugodtan. És akkor valaki jelezte, hogy *Törőcsik Mari*, aki mégiscsak a nemzet színésze, kivárta a sorát, és letette a virágját! Mit szívóskodom? Ismerem a művésznőt, ő így róttá le a kegyeletét. Én meg amúgy. Fogom. Ha odaengednek egyáltalán.

Szombatig várni. Ez a relativitás! Mert ilyenkor nem vágázik az idő! Állóvízben tapicskolunk. A temetőbe senki nem mehet föl. Csak, hogy tudjam. Megint kitör belőlem az örök békétlenség. Én miért nem tarthatok sírbeszédet? Rám miért nem gondol senki? Két Kossuth-díjas esetében is voltam a sírbeszéd írója-előadója. *Fülöp Viktor* és *Rákos Sándor*. Ezek a beszédek megjelentek lapban, folyóiratban, kötetben. Itt miért vagyok kizárva? Hisztis vagyok, mint óvodás koromban. Senki és semmi nem tud megvigasztalni. Jobb, ha hagynak. Még mindig nem hiszem el, hogy Zoli halott. A kétség kevésbé őrtít, mint a bizonyosság. Nem én találtam ki, talán Schopenhauer. Annyira igaz, mint *Kocsis Zoltán halála*.

NOVEMBER 19. RAVATAL A ZENEAKADÉMIÁN

Csak a kocsi induljon el! Már régóta nem tegezem, ez a kis Maruti igazi hölgy, virágja teljében, huszonöt esztendő csupán. És pöccre fölzúg a motor, valahogy csak leparkolunk, a Kürt utcában, vagy a Király utca bazáros forgatagából a csöndes mellékesek valamelyikébe. Odaérve azonban vérnyomásom jelzi a fejbőrömmnek, hogy lassan a testtel, mert jöhet a stroke és akkor már mehetek is Zoli mellé, ha becipel valaki, hogy a virágotom letehessem. Férfi visz virágot férfinak! Ki látott már ilyet? Mindenki. Aranka szorongatja már kókadó fehér rózsákat, ideje volna, jaj, megállni valahol, szombat van, ingyenes a parkolás! Mi kell még? Nekem a jóból sem elég semmi. Szegény jó Wutka Tamás, akinek hatvankét évesen mélyen ölébe ült a rák, azt írta, hogy csillapíthatatlan vagyok. Igazad volt, drága barátom. Még a halálommal sem leszek megelégedve!

Mindenütt rendőrök. Erre nem. Na, arra aztán végképp nem! Akkor hová? Nagymező utca. Ez az! Tele üres helyekkel a parkoló. Kiszállok, szólok, uram, én ideparkolnék és mutatam egy helyet. Más úgysem férne ide a dög nagy autójával. A rendőr: – Ide csak a meghívottak állhatnak. – Mi? De hát én is az vagyok. Rákerültem a Listára! Mert anélkül, ugye... – Mutassa a parkolókérdőívét – így a rendőr. – Az nincs. De van újságírói igazolványom. MÚOSZ. Tetszik látni? Úgyhogy betolatok ide. Világos? És már érzem, pirosodni kezd a képem, akár gyerekkoromban. Szabály. Rendelet. Parancs. – Nácik maguk. Meg kommunisták! – köpöm oda a szavakat sziszegve. A szerv rám sem bagózik! Legalább rámlőne! Akkor hír lennék végre!

A túloldalon készülődik egy egész család. Szőnyeg a vállon. Biztosan a Király utcai Bétexben vették. – Húzzanak má' – sikítok. Nyugalomra intenek. Tuszakolják a szőnyeget. Nekivetkőznek. Pedig nagy ez a kombi. A nagymama korú a leglassúbb. Majdnem oda megyek, hogy lerángassam a kardigánt és a kezébe nyomjam. De nem mozdulok. Indexelek folyamatosan balra, nehogy bevágjon valaki elém. Heroikus küzdelem. Amazok meg szépen és lassan helyezkednek el, de mind a négy ajtó nyitva, a sofőr is vetkőzget. Csapódások – indulás még sincs. Most már kiszállok, kiabálok a túloldal felé. Rendőrök még az Andrassy

úton is. Na, Zolikám, álmodban sem gondolhattál ilyet, mi? Leáll a fél város. Pedig dehogy miattad ez a vesztegzár! Odabent állam- és miniszterelnök. És végre kitolatnak. Úgy vágódom be, mint versenyző, amikor kiáll gumicsere a Forma 1-es valamelyik istállója elé. Majdnem fölugrik a kocsiorra a járdaszegélyre. És már futunk is, pedig még tíz perc délig, mi meg csak fél egykor mehetünk be a Lista szerint. A Zeneakadémia előtti téren inkább lézengés. Még bemehetünk, mutat az egyik ór a pár várakozóra. Nem, intek a fejemmel, mi majd fél egykor. De akkor elsőként. Azok a Király utcai bejárat előtt gyülekeznek. Odarohanunk. *Juhász Előddel* lekezelek. Tudom, hogy könyve jön Zoliról. Én akkor még nem határoztam el, hogy harmincöt évi ismeretség után írhatnék én is – kettőnkéről. Negyed egy. Seholy senki, aki mondana már végre valamit. Nem itt kell bemenni, hanem vissza a térre, a főbejáratához. Kordon feszül. Nagydarab szekuritisek. Na, ott, valami sátorféle. Az alatt vannak a beengedők. *Marton Évát* látom. És jön *Presser Gábor*, a régi jó focicimbora. Ők sem tudják, hol is az eleje. A sátor alatt jön a ki kicsoda? Hát nem látják, hogy Marton Éva jön? Meg Presser Pici? Juhász Előd is éppen elég ismert. Összevetik a neveket az arcokkal. Befelé röhögök. Én már nehezebb falat vagyok. Senki sem ismer, mondom a nevem, még jobban elbizonytalanodnak. Aztán Aranka. Ráadásul Hegyesi. – A H-betűnél! – nyögöm. Á! Megvan. Mehetünk. És belépünk, virágainkat finoman tesszük a ravatal elé, én telefonnal lefényképezem Arankát. Aztán ő engem. Reszketünk mindketten. Mindenki minket bámul. Vérciki. Nem érdekel. Jön *Áder János* köztársasági elnök. Odalép a gyászoló családhoz. Legalább tíz fotós ugrik. Mikor én lépek hozzájuk, gyorsan visszahúzódnak. Akkor fogok kezét először Márkkal, Ritával; Krisztiánnal és a kis Viktóriával. Utóbbiak édesanyját nem látom. Talán a sírnál. És ott ül magába roskadva Jelenits István piarista tanár. A nagy halottak immár örökös búcsúztatója. A mögöttük lévő sorban Adrienne. Benyúlok, hogy elérjem a kezét. Apró szorítás. Ő az, aki sír. Egyedül. Én sem ejtek egyetlen könnycseppet sem. Aranka még mindig fél. Körülnézek. Rengeteg az üres szék. Hát ezért kellett az a nagy cirkusz? Tűzvédelmi rémüldözés? És hol van a zongora-tanszak megannyi hallgatója? És a régi cimborák?

Nem maradunk. Mocsári Karcsi legalább beszélt. Őt már nem vártuk meg. A Nagyteremből kiúszó hangfoszlányokon lágyan egyensúlyozik a Nemzeti Filharmonikusok előadásában, Kovács János vezényletével, Mozart Requiemje. Éppen a legszebb, mennyekig emelkedő *Lacrimosa*-tétel, vagyis a „könnyes”. Drámai időzítés. A dramaturgia feszessége. Mert ha nem sírunk is, itt valami végleg elszakadt. Nem a cernám! Az már régen nincs is.

Telefonommal babrálok. Még odabent vagyunk, közel a kijáratához. SMS-eit keresgélem. Párat, én állat, véletlenül kitöröltem. Kettő maradt rám örökölni. A válaszból arra következtetek, hogy hiába írtam neki valamiről, nem részesít abban a kegyben, hogy reagáljon. 2011.04.16. Fél tíz előtt öt perccel. Persze, hogy este! [*Dehogyan, csak ellopták a telefonomat, és most kaptam újat. Nem tudsz koncertekre jönni? Ari hogy van? Ami velem történik, azzal ne törődj, ezek csak a régi vén kommunisták (Várkonyi elvtárs, Szász elvtárs) – a harmadik nevét, mivel közben meghalt, kegyeleti okokból nem közlöm. Stb. – ... Ölel, Z.]* 2016-ban, valamikor az év elején szokásos aggódásomat írtam le neki, de a magamét mindig azonnal törlöm. Sajnos, elveszett az övé is. Emlékezetből írom tehát: „Tudod, nem vagyok valami jól. De Réz Palihoz és Esterházyhoz képest valóságos atléta.” Isteni intézkedés? Pontosan ebben a sorrendben haltak meg mindhárman. A harmadik SMS 2016.04.26-ból való. Itt az előzmény a panaszom. Hogy ugyan kaptam kitüntetést, de az *állami középdíjat*, a *József Attilát* megint mások kapták; heten, de nem voltak ők gonoszok. Régen tizennégyen. Isten, sors? De hát nem

ez volt a fő ok. Hanem az aggodás. A folyamatos. Mert nem tudtam, mi a baja tulajdonképpen. A szívre gyanakodtam, holott orvosi félműveltként tudhattam volna, hogy akit megoperálnak a mai technológiával, az még nagyon sokáig elélegélhet. Meg, hogy túlterhelte magát a műtét után mert az volt a legfontosabb, mi van a zenekarral. Nem, itt valami van a háttérben. Az, hogy rák, föl sem merült bennem. Zoli reagált, a szokásosnál sokkal gyorsabban, mintha érezte volna, nincs sok már hátra. A tévében is úgy nyilatkozott, hogy ő föl van készülve a halálra! És ez egy csöppet sem nagyot mondás. Ő ilyen volt. A szívműtétje után azért bevallotta, örült, hogy fölébredt. Pontosan akkor, amikor megjósolták. *(Ne aggodj. Amíg bírom, csinálom. /.../ Örüljünk, hogy nincs velük dolgod. Z.)*

A kipontozott rész nem publikus. Zolira való tekintettel. Egyébként a múltban keresgélte az okot. Pedig én tudom: nagyon is jelenbéli a realitása annak, hogy a díjak elkerülnek. Még mindig hazaáruló lennék? Akkor mire a Magyar Arany Érdemkereszt? De evvel már nem akartam őt fárasztani.

Éppen léptünk ki a fényre, mögöttünk hagyva életem egyik legmegrázóbb ravatalát. Látni, hogy 1952-2016. Három évvel volt csak idősebb. Mégsem fájt, mert, ha rá gondoltam, valamelyik gesztusára, csak derűs lehetett az ember. Amikor még alig ismertem, Arankával együtt elmentünk az Orvostudományi Egyetem Elméleti Tömbjének aulájában tartandó koncertre. Ott, a Nagyvárad téren. *Petz Samu* klinkertéglás bérpalotájával srégvizavé. Zoli – mivel az első sorban ültünk, s épp nem volt semmi dolga –, nagy ugrással, amolyan sutácska zsötével Aranka felé röpi, lezuhant az egyetlen szabad székre, szokása szerint picit lecsúszott, kinyújtott lábait keresztbe vetette. Aranka megrémült, Zoli mosolygott, mintha azt mondta volna, ne félj kislány! Aranka Fülöp Viktort sem merte visszategezni. Messziről tisztelni a nagyokat...

2017. MÁRCIUS 11.

ZARÁNDOKLAT A SÍRODHOZ

Mi az abszolút aszkézis? Zoli, neked tudnod kell, hiszen te mondtad ezt a rövidke abszurdot. Én, szokás szerint, nem tudtam a választ, Pilinszkyre gondoltam, aszketikus életére; csőbehúzó, kedves kajánsággal csak ennyit mondtál: – A majom. Mert a lába az kéz is! – Nesze neked mindentudó! Most már én is bedobom ezt a hülye viccet, és képzelj, van, aki nem kapcsol. És most megyünk hozzád, föl a Farkasrétre, nekem már olyan, mintha hazamennék. Zarándoklat hozzád. Elpusztít a nap. Te már békésen fekszel, túl mindenben, jón és rosszon, mint Nietzsche. Ne csodálkozz! Abban a régióban vagy már, mint a filozófia gényusa. Odafönt ne lepődj meg, ha szembekerülsz Chopinnel, esetleg Beethoven barackot nyom a fejedre. Schubert a harmincegy évével nem mer majd tegezni. Bachnak előre köszönj! Bartók meg, mivel egyidősek vagytok, egy zongorához üljtek, s csendüljtek négykezest! A kedvemért Schubert f-moll fantáziáját, most már elejétől a végéig, jó? Miközben a szerző rákönyököl a zongorára, pisszenni sem mer, ámulva hallgat benneteket. Ja, és mutasd be őt Beethovennek: ne tisztelje már annyira, hiszen ő is óriás! Aranka meg azt szeretné, ha a te változatodat játszaná Rachmaninov. Tudod, a föltuningoltat. És mivel ő is volt koncert-zongorista, ugyan játsszátok már el két zongorán *Darius Milhaud Scaramouche* című kergetőző vibrálását, de mind a három tételt. Úgy bizony! Neked semmi sem sok, csak a többiek bírják szusszal. Lassan megyek utánad, majd akkor megbeszéljük. Lehet, ha jól fogok viselkedni, az irodalmi szekcióba kerülök. És akkor már Pilinszkyvel együtt látogatlak meg. Aranka meg szerelmes zeneszerzőivel végre kibeszélheti magából összes fájdalmát. És ha össze tud majd szedni egy kisebb társulatra való táncost, be is fogja mutatni sorban minden darabját, erre mérget vehetsz! Tudod, mit? Találkozzunk Filippinél! Hányszor mondtad megannyi búcsúzásunk után. Így legyen!

A Farkasréti templom mögött parkolunk. Hely van bőven. Az idő szép, olykor eltűnik a nap. Szombat van, besétálunk a temetőbe. Oda, igen, oda a Makovecz-féle szárnyajtók elé kellett volna fölraivalozni téged, Istenkém, legföljebb kétszer. Fülöp Viktor is volt az Operaház aulájában, aztán itt, fönt is. És akkor jöhetett volna az istenadta nép! De nem. Mert akkor a még több fotós belerontott volna az áhítatba?

Bartók Béla emlékműve tömzsi, fekete absztrakció, *Borsos Miklós alkotása*. Körülötte a családtagok sírgeometriája sövényel körülvevett, szabályos terecskét formáz. És hol vagy te? Balra *Sir Solti György*. Magyarul írom nevét, az volt, vállalta magyarságát. Utána három sír. Mivel kövük négyszögletes, hamvaik nyugodnak ott. És jössz te. Ötödik vagy a sorban. Miért mondták, hogy Bartók mellett? *A közelében!* A szavakra vigyázni kell. A magyar, de hiszen tudod, nagyon árnyalt, könnyen elhasal az ember, ha belevág a fogalmazásba. El Kazovszkij azt nyilatkozta, az író anyaga keményebb, mint a márvány. Könnyebb dolga van tehát a szobrásznak!

Sírod téglalap, szélein megindult már a repedés. Megvárják, míg leülepszik minden. És akkor jöhet az emlékmű. Nem szeretnéd, ugye! Márpedig a magyar kormány is saját halottjának tekintett! Akkor van valamennyi pénzmag arra, hogy méltó szobor legyen belőled, legalább olyan, mint *Marton László* Lisztje a róla elnevezett téren. Emlékszel, milyen sokáig

elemeztük azt, amit teljesen fölösleges analizálni? És abban maradtunk, hogy bizony, amikor te istenigazából belelendülsz, mennyire lódul a hajad, ujjaid, mint az ugratott lovak, fölhorgadnak, és a „Bolond hangszer: sír, nyerít és bűg.” Ady Endréig emelkedsz, én meg közben két kézzel markolom sötét fejfádat. Szakad ránk a szürkület.

Lassan megyünk haza, de sosem hagyunk magadra, Zolikám.

A szerző kötetei:

Költői színjáték (Versek; Móra Ferenc K., Kozmosz Könyvek, 1988)
Szavak és szenvedélyek (Beszélgetésszék és esszénovellák; Múzsák Kiadó, 1991)
Hétköznapi passió (Novellák, elbeszélések; Szépirodalmi k., 1992)
Könyvháború, avagy anekdota a halhatatlanságról (Lazán fűzött regény; Új Mandátum, 1994)
A gondolat birodalma (Beszélgetésszék, esszénovellák, miniesszék; Jel Kiadó, 1994)
Algernoni óda – Ólomtelefon (Versek, aforizmák, dráma; Új Mandátum, 1994)
Akvarell (Megtalált versek; Új Mandátum, 1996)
Krisztus után (Válogatott versek; Új Mandátum, 1997)
Árnyékban a Megváltó (Tárcák, publicisztikák, esszék, interjúk; Hatodik Síp Alapítvány, 1997)
A munkanélküliség diszkrét bája (Színművek, hangjátékok, filmek; Present Kiadó, 1999)
Az elkésett halott (Novellák, elbeszélések; Belvárosi Könyvkiadó, 2000)
E-mailen szóla Zarathustra? (Publicisztikák, esszék; Uránusz Kiadó, 2000)
Szegény Yorick a Mama csontölén (Tárcák, publicisztikák, esszék, recenziók; Uránusz Kiadó, 2001)
Sírbérlet (Drámák – színpadra és rádióra; Uránusz Kiadó, 2001)
A hóhérság eszkalációja (Publicisztikák, esszék, kritikák; Bíró Family, 2002)
Amikor a belgák tolatnak (Novellák, elbeszélések; Hungarovox Kiadó, 2003)
Az öreg tölgy és vastag ága (Esszék, recenziók, kritikai esszék; Bíró Family, 2004)
Feltámadás és az élet, avagy az apokrif sírbatétel (Regény; C.E.T. Belvárosi Könyvkiadó, 2006)
Morbusz és hungarikum (Esszék; Napkút Könyvkiadó, 2007)
Derengő városmúlt (Válogatott esszék, történetek; Kairosz Kiadó, 2001)

Antológiák:

Körkép '89, Körkép '92 (Magvető Könyvkiadó)
Hét évszázad magyar költői (Tevan Kiadó, 1996)
Az év esszéi (Magyar Napló Kiadó, 2003)

Díjai, kitüntetései:

Lengyel József-ösztöndíj (1985)
Budapestért Kitüntető Jelvény (1990)
Major Ottó Művészeti Díj (2000)
NKA-ösztöndíj (2002, 2017)
Magyar Arany Érdemkereszt (2016)

Tagságok:

Magyar Írószövetség
Magyar Újságírók Országos Szövetsége
Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete
Keresztény Értelmiségiek Szövetsége
Budapesti Városvédő Egyesület (alapító tag)